Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

SYDTHY ÅRBOG
1994

SYDTHY ÅRBOG
1994

Redaktion:
Bestyrelsen for Egnshistorisk Forening for Sydthy
(se side 111)

ISBN 87 88 919 10 2
ISSN 0900 - 2103

Omslagets illustration:
Ellen Raadal

Forsidemotiv:
Bedsted set fra Grurupvejen

Bagsidemotiv:
Interiørbillede

Bogens typografiske tilrettelægning, sats, tryk og reproduktioner
er udført af Koldby Bogtrykkeri I/S - 97 93 65 11
Skriften er 10.5 punkt Garamond fra Compugraphic

Omslaget er Antik cover og papiret Multiart Silk 115 gr.
fra Borch/Winther Papir

Indbinding er udført i Rounborgs grafiske Hus

Hvor intet andet er nævnt er billederne udlånt af
Sydthy Egnshistoriske Arkiv.

SYDTHY ÅRBOG
1994

Udgivet af
EGNSHISTORISK FORENING FOR SYDTHY

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord 5
En bueskytte fra stenalderen 6
En stranding ved Lyngby 8
Strid om en brønd i Heltborg 13
Peder Teglbrænders telgværk i Vestervig 20
Valentin Hermansen Beyer 27
Et tidsbillede af landbrugets vilkår 31
Lortpøt fennen i Lodbjerg plantage 41
Sindrup-Labyrinten Vølunds hus 43
Hvad de 7 høns på et gammelt billede fortalte 50
Fra arbejdsmand til entreprenør 52
Sådan set - fra min synsvinkel 58
Hvad skete der med »F« som Freddie? 73
En mand og hans indsats 79
Mindeplader i Bedsted Kirke 81
Om Jens Søndergaard II 85
Hurup vinterrevy 1894 90
Beretning fra Fyrspillene i Sydthy 94
Årets gang på Heltborg Museum 97
Sydthy bøger 100
Skolebillede fra Dover Skole 102
Sydthy Egnshistoriske Arkiv 103
Egnshistorisk forening for Sydthy 105
Aftentur til Irup - en gård i Thy 106
Hvordan får du kontakt til Egnshistorisk Forening for Sydthy? 111

Forord

I det begyndende efterår, hvor høsten er ved at være et overstået kapitel efter en lang, varm sommer, mindes vi her dengang, da Ellen Raadal med sin cykel og tegnegrejer drog ud i den sydthyske natur og med sin blyantsstreg levendegjorde den.

Ellen Raadal underviste i nogle år en del elever i kunsten at sætte en streg, så det lignede lidt den model, man prøvede at skitsere.

Vi siger tak til Heltborg Museum, der gav os lov til at vælge et af hendes billeder til »Sydthy Årbog 1994«. Forsiden viser Bedsted, set fra Grurupvejen.

Indholdet i Årbogen spænder vidt, lige fra erindringens bedste hukommelse til arkæologiske undersøgelser af gamle bopladser. Meget er foreviget med fotos, kort eller skitser, der viser, hvorledes det så ud dengang, som det er beskrevet i de enkelte artikler.

Meget gemmer sig i Sydthy under sandet og i den gode muld. Og ikke mindst i kommodeskufferne og i folks erindring. Det er Foreningens formål, at få så meget som muligt registreret, før det er for sent.

God læselyst!

Redaktionen

Hjulspor under sandet ved Porskjær bakker, nord for Agger. Her i nærheden lå engang det lille samfund Aalum. Foto: Nationalmuseet.

En bueskytte fra stenalderen

Af Anne Bjerrekær, Thisted Museum

Museet for Thy og Vester Hanherred har i juni måned 1994 foretaget arkæologiske udgravninger i forbindelse med den planlagte udvidelse af Sydthy kommunes renseanlæg i Tåbel. Det mest spændende blandt fundene var en grav fra bondestenalderen, som her kort skal præsenteres.

Under udgravningen blev i siden af en naturlig lav bakke med fortrinlig udsigt over havet registreret en rektangulær nedgravning, og en nærmere undersøgelse viste, at der var tale om en grav fra bondestenalderens slutning, også kaldet dolktid. Gravudstyret kunne endda fortælle os, at graven er anlagt i begyndelsen af denne periode, det vil sige for ca. 4300 år siden.

Den næsten 3 meter lange grav fra bondestenalderen under udgravning, set fra vest. Felterne på målestokken i billedets midte er hver 20 cm lange.
Foto: Anne Bjerrekær.

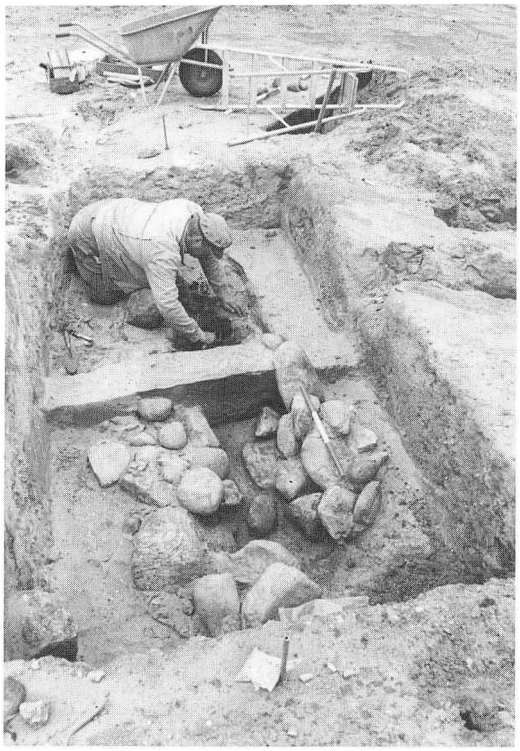

Der arbejdes med tømning af stenaldergraven.
Foto: Leif Damgård Jensen.

Selve graven var Ø-V orienteret, 2,70 m lang og 1,45 m bred og har oprindelig været gravet mindst 1 m ned i undergrunden, i dag var dog kun de nederste 80 cm bevaret. I bunden af nedgravningen var sat en ramme af 1-3 lag sten, hvoraf 5 var udtjente kværnsten. Delvist bevarede skeletrester af den dødes højre side viste, at man inden for stenrammen har begravet en for datiden ret stor mand, mindst 1,80

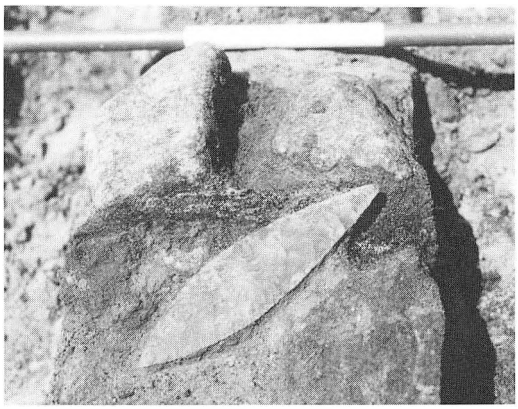

Den fine flintdolk på sin plads i graven. Foto: Anne Bjerrekær.

m høj har han været, det vil sige mindst 5 cm højere end gennemsnittet på denne tid. Han lå udstrakt på ryggen med armene ned langs siden, og med hovedet hvilende på en sten i østenden. Der var ingen spor af kiste eller lignende, men over liget og de inderste sten i stenrammen var lagt et tyndt lag gulbrunt ler, inden graven blev tildækket. Formentlig har han været gravlagt i sit tøj, evt. pakket yderligere ind i et skind eller lignende.

Gravudstyret var ud over det sædvanlige på denne tid. Ved bæltestedet over højre lårknogle fandt vi en 23 cm lang, splinterny og aldrig brugt lancetformet flintdolk, oprindeligt har den med træfæste og i læderskede hængt i mandens bælte. Under højre knæ lå 7 meget fine fligede pilespidser af flint tæt samlet, alle med spidsen pegende ned mod foden. Der var ingen spor af træ, men det er nok ikke helt galt at forestille sig, at han oprindeligt - udover dolken i bæltet - var udstyret med 7 pile i et pilekogger, der var placeret langs låret, samt sandsyndligvis også sin bue. Dolke er almindelige gravgaver på denne tid, men pile samlet i kogger adskiller denne mand fra mængden. Fra Thy kendes kun to andre grave med et lignende udstyr, begge forresten fundet på Vestervig-egnen mindre end tre kilometer fra det nye findested i Tåbel!

De første pilespidser dukker op. Foto: Anne Bjerrekær.

En stranding ved Lyngby

Af Knud M. Nielsen, Strangesensvej 18, 7770 Vestervig

En af de mest kendte og dramatiske strandinger der har fundet sted ved Lyngby, var da den engelske damper »Sprightly« af Newcastle strandede den 9. juni 1934. Jeg har i bogen »Landet mod Nordvest« fundet en udførlig beretning om strandingen, velsagtens hentet fra redningsprotokollen, og det er den beretning, jeg her vil gengive.

Den 9. juni 1934 kl. 05.30 modtog opsynsmanden ved redningsstation Lyngby telefonisk melding om, at en damper var strandet tæt nord for Lyngby landingsplads. Da vinden var tiltagende - vestlig - lod han redningsmandskabet og transporthestene tilkalde, og kl. 08.15 var såvel roredningsbåden som raketapparaterne bragt til strandingsstedet, hvor båden søsattes og roedes ud til det strandede skib, hvis kaptajn dog ikke ønskede at gå fra borde, idet han forventede at få sit skib flot ved egen hjælp, når højvandet indtraf. Redningsbåden opholdt sig ved skibet en timestid, men da søen ikke forværredes, holdt den mod land, hvor den blev hevet op på stranden, klar til påny at gå ud, hvis det senere viste sig påkrævet.

I løbet af dagen tiltog vind og sø i styrke, og hen imod aften gik redningsbåden ud og ankrede op i nærheden af det strandede skib. Kaptajnen ønskede dog stadig at forblive ombord med sin besætning, idet bjergningsdamperen »Garm« nu var kommet til stede og forsøgte at slæbe det strandede skib af grunden. Da vind og sø tiltog jævnt, besluttedes det at lade redningsbåden blive ved skibet natten over.

Den 10. juni kl. 07.00 tilbød man atter sin assistance til det strandede skib, men fik afslag af kaptajnen, hvorfor redningsbåden blev roet til land og halet op her. Kl. 10.00 var vind og sø tiltaget i foruroligende grad, og den strandede damper arbejdede hårdt på revlen ca. 300 meter fra land.

Søen brød voldsomt over skibet, der lå parallelt med kysten med stærk slagside. Slæbningen var på dette tidspunkt opgivet af bjergningsdamperen. Redningsbåden blev påny roet ud til damperen, og nu blev tilbuddet om assistance modtaget. 13 mand af de skibbrudne kom heldigt over i redningsbåden og blev bragt velbeholdne i land. Forholdene var nu så vanskelige, at det kun med største besvær lykkedes igen at søsætte redningsbåden og ro den ud til strandingsstedet, men her afslog kaptajnen og resten af besætningen af forlade skibet, sålænge det overhovedet var til at være ombord.

Efter at have opholdt sig en time på stedet, lod redningsmandskabet kaptajnen vide, at det var bedst at gå med i land nu, da det var umuligt at forblive ved skibet med redningsbåden, og det ville ligeledes være umuligt at komme ud igen med båden. Kaptajnen afslog dog atter den tilbudte hjælp, hvorfor redningsbåden holdt mod land, idet man meddelte, at når hjælp måtte ønskes, ville raketapparaterne blive bragt i anvendelse. Under indpassagen fik redningsbåden nogle svære brådsøer over sig, men klarede sig dog godt i land. Da storm og sø nu var tiltaget så meget, at det var umuligt at gå ud med redningsbåden, blev denne kørt til stationen, og raketapparaterne blev gjort klar.

Der sattes vagt ved stranden, medens redningsmandskabet gik hjem for at skifte tøj. Kort efter ringede vagten til opsynsmanden, at forholdene stadig forværredes. Luger og andet vraggods fra skibet drev nu omkring i søen, ligesom to af dets redningsbåde knuste var drevet i land.

Da skibet stadig overskylledes af søen, besluttede opsynsmanden at lade raketapparatet træde i virksomhed. En dobbelt raket blev affyret, og

lagde linen i læ af skibet, den næste nåede ikke derud, medens den tredie lagde linen over forskibet, hvorved forbindelsen opnåedes. Efter at stjerteblokken var halet til borde og fastgjort, blev redningstrossen halet ud, men på grund af afstanden og den hårde strøm viklede ud- og indhalerlinen sig om trossen, så den ikke kunne løbe fri i blokken. Med stort besvær lykkedes det omsider at få klaret tørnene ud og redningsarbejdet kunne tage sin begyndelse.

Alle ombordværende (9 mand, hvoriblandt bjergningsdamperens dykker) blev bragt velbeholdne i land med redningsstolen. Da kaptajnen som sidste mand kom i land, kaldte han redningsmandskabet sammen, og efter i hjertelige ord at have takket for hjælpen, beklagede han, at han ikke havde ladet resten af de skibbrudne gå i redningsbåden sidste gang den var ude, men han havde den gang ikke være tilstrækkeligt klar over kystens og forholdenes farlighed.

Redningsmateriellet blev nu bragt tilbage til stationen, og mandskabet hjemsendtes kl. 23.30. Det strandede skib S/S »Sprigthly« af Newcastle var på rejse fra England til Aalborg med kul. Besætningen var på 21 mand. Strandingens årsag angaves at være tåge og strømsætning.

Det var så, hvad jeg kunne læse mig til.

Noget helt andet er så, hvad der er blevet fortalt og snakket om mand og mand imellem, for det er klart, at den stranding tit er blevet drøftet i årenes løb. Der var faktisk slet ingen tåge, den morgen skibet strandede. Solen var lige stået op, og hjemme i byen var der klart og fint vejr. De folk som var oppe så tidligt, hørte at der var en damper som tudede, men ingen tænkte på, at der skulle komme en stranding i det vejr, men da så brølene fra skibet efterhånden kom nærmere, begyndte man at spidse øren, og da skibet tudede vedholdende med korte ophold, var man klar over, hvad der var hændt.

Skibet havde faktisk sejlet i en lokal tågebanke ind mod land. Vistnok den eneste tåge, der var til at få øje på den morgen. Det var jo

»Sprightly« den 9. juni 1934

så ærgeligt for skipperen, men vistnok ingen i byen var kede af det uheld.

Skibet stod ret længe på kysten, men det lykkedes til sidst »Garm« at trække det af grunden. Under 2. verdenskrig blev det minesprængt og gik ned i Kattegat. Da redningsfolkene havde fået forbindelse med skibet med raketten, viste det sig, at storankeret ikke kunne holde. Den ribbede i sandet dels på grund af den store afstand ud til skibet hvorved stortrossen udgjorde en betydelig vægt, og dels fordi skibet arbejdede hårdt på grunden, således at stortrossen nogle gange var under vand, for i det næste øjeblik at være spændt til bristepunktet højt til vejrs. Der var heldigvis mange tilskuere på stranden, og uden deres medvirken havde det næppe gået så godt, som det gik, da redningsfolkene var alt for få til at kunne klare det alene, for da man begyndte at tage søfolkene ind i redningsstolen, og storankeret var godt fastgjort, rullede skibet tit udefter, hvorved det slæbte ankeret med sig udad på stranden, og når det så rullede tilbage, tog de mange Svankjærfolk og andre fat i trossen og holdt det spændt, så den skibbrudne i redningsstolen ikke kom for meget under vand. De mange mennesker kunne nogenlunde holde trossen spændt efter skibets bevægelser.

Som nævnt var kaptajnen den sidste der kom i land, og var flere gange under vandet på vej ind. Han var ret medtaget, da han nåede stranden, og vandet løb ud af halsen på ham. Da han var blevet hjulpet ud af redningsstolen og havde sundet sig lidt efter at have gylpet masser af vand op, var det så han holdt en lille tale for redningsfolkene. Der var vist ingen, som havde særlig ondt af ham for hans hårde tur i redningsstolen, for på en af de første ture redningsbåden gjorde ud til skibet, og hvor skibsbesætningen ikke ville med i land, blev skraldespanden fra kabyssen, fyldt med kartoffelskræller, æggeskaller og kaffegrums m.m. tømt ned i redningsbåden. Senere, da forholdene ved skibet var ved at blive kritisk, rådede bjergningsskibets dykker, som jo var kommet ombord, kaptajnen til at lade skibet rømme, men han svarede hånligt: »Er du bange«, hvortil dykkeren rasende bemærkede, at så længe kaptajnen blev på skibet, gjorde han det også.

Besætningen blev indkvarteret rundt om i byen. Kaptajn og styrmand hos min bedstefar, som var opsynsmand, og da skibsrederen senere kom fra England, boede han og rederiets agent hos mine forældre. Vi havde dengang altid ung pige i huset, men pågrund af den megen travlhed i forbindelse med strandingen var der i den periode to piger.

En aften, det var inden rederiets folk fra England var ankommet, sad nogle af matroserne fra skibet hjemme i vores dagligstue, da kaptajnen pludselig dukkede op på besøg. Matroserne røg op i stående stilling, og kaptajnen mælede ikke et ord, han knipsede blot med fingrene og pegede på døren, hvorefter matroserne for ud af den på nakken af hinanden. Kaptajnen kunne åbenbart ikke være i stue sammen med dem.

Skibsrederen hed mister Burlesen, og han kunne ikke rigtig lide, hvis man kun kaldte ham ved navn, han ville helst have »mister« foran. Ellers var han en meget gemytlig person, en rigtig levemand, som holdt af at lave sjov og kommers med pigerne. Han drak mindst en hel flaske whisky om dagen, og Ingvard Fink, som var byens lillebilvognmand, blev sendt til Aalborg efter en kasse whisky af og til. Da far engang bemærkede til Ingvard, at det da ikke var nødvendigt at køre helt til Aalborg efter det, da han kunne få det i Bedsted hos M. Trab, bemærkede Ingvard med et svedent grin, at når han fik en tur til Aalborg, så kørte han selvfølgelig til Aalborg, han skulle jo leve af at køre for folk, og dengang var det bestemt ikke almindeligt med så lange ture. Hvorvidt han virkelig var helt i Aalborg ved jeg ikke, men Mr. Burlesen fik sin whisky og betalte for turen.

Da søen efter kort tid blev rolig, begyndte bjergelauget at losse kullene i skibet overbord,

Skibsbesætningen uden for mit hjem. Siddende fra venstre Anna Josefesen født Grønkjær, kaptajnen og Kirstine Iversen gift Leed. Stående: styrmanden, maskinmesteren, min bedstefar Chr. Madsen, min mor med Esther, agenten, min far og endelig Mr. Burlesen som står og holder Kirstine i hånden.

under ledelse af dykkeren. Han var efter sigende en meget ubehagelig karl at arbejde under, så bjergerne var efterhånden rasende på ham. En dag da han var på vej op fra lasten på en stige, faldt der et stykke kul ned og ramte ham lige oven i hovedet. Kulstykket var på størrelse med et menneskehovede. Han fik en flænge og blødte kraftigt, men tog ellers ingen skade. Alle var klar over, også dykkeren, at kulstykket ikke var trillet ned af sig selv, det var vippet ud over lugekarmen med en støvle. Alle vidste vel hvem der havde gjort det, men det blev der ikke snakket om, og dykkeren var siden en hel del mere afdæmpet i sin optræden.

I de dage hvor bjergningen foregik, blæste det igen op til storm, mens bjergerne befandt sig om bord, og forholdene blev snart sådan, at det blev nødvendigt at lade dem forlade skibet i redningsstolen. Det gik bare ikke så nemt, da mange af bjergerne var bønder fra hele kommunen, som absolut ikke var vant til at færdes på skibe, og endnu mindre at klatre højt til vejrs i en svajende skibsmast for dernæst at lade sig fire ind over de tunge brådsøer hvor de af og til bogstavelig talt kom til at sidde med røven i vandskorpen. En af de kurve, hvori kullene blev hejst op fra lasten, blev rigget til, så de, der ikke mente selv at kunne gå til tops i masten kunne blive hejst derop. Min morbror, Thøger Iversen, blev anbragt oppe i masten for at kunne hjælpe de betuttede »luftskippere« af »gondolen« og over i redningsstolen. Det var også nødvendigt, for der var en del ældre folk imellem, og mange var både svimle og utilpasse af højden og skibets bevægelser. Thøger godtede sig rigtigt, for mange af bønderne havde ikke altid været særlig venlige over for Lyngbyfolk, men her var storheden gået af dem, og de tog med glæde og stor fasthed mod den fremstrakte hånd, som de næsten ikke lod sig løsrive fra

igen. Den stående replik var næsten hver gang Thøger modtog en ny »rejsende« oppe i højderne » no holder du ordenlig we mæ, å slipper mæ et«, og det gjorde han så heller ikke inden han havde fået anbragt delikventen i stolen, og der var klar til afgang.

Carl Hohlenberg fra Lyngby havde kronede dage, mens skibet stod strandet. Han boede nu fast i sit sommerhus »Jægersro« i Lyngby, efter at han var flyttet dertil fra Klampenborg. Han havde været eneejer af Det Hohlenbergske Bogtrykkeri, som dengang var Nordens største, men var gået fallit, og havde så taget domicil i Lyngby, hvor han havde et lille brødudsalg. Han talte flere fremmedsprog flydende, så han blev naturligt nok ansat som tolk. Han nærede samme forkærlighed for whisky som Mr. Burlesen, og da det efterhånden var mange år siden Hohlenberg havde haft råd til at nyde den slags dråber, holdt han sig ikke tilbage ved serveringen, som var både rigelig og ofte. Når han fungerede som tolk, anlagde han altid monockel af guld.

Da skibet var blevet tømt for lasten, tog bjergningsskibet »Garm« det af grunden, og det blev slæbt til Aalborg. Der var lidt betænkelighed ved, om det var slået læk, for der var opstået en revne i hele fordækkets bredde, og når »Garm« trak til, udvidede revnen sig betragtelig, men der var ingen grund til uro, viste det sig.

Nogle af bjergerne fra Lyngby skulle med til Aalborg for at aflevere skibet. De havde iklædt sig blå sømandsbukser og trøje. Den eneste der havde slips på og i jakke, var Vilhelm Jørgensen. De havde vel ikke regnet med, at de skulle arbejde på turen, men det skulle de. Der var flere ting, der skulle gøres, og da det jo var en kuldamper, var de både krøllede og snavsede, da de ankom til Aalborg. Det sås jo ikke så meget på det blå sømandstøj, men Vilhelm var kommet til at se endog meget krøllet og plettet ud. Vel ankommet til byen ville de naturligvis ud at se på denne, det brugte man jo, når man havde afleveret en stranding. Det var et eftertragtet job at blive udtaget til det. Så de fik vasket sig og børstet kulstøvet af tøjet, hvorefter de gik ind på en restaurant for at få noget at spise. Til deres overraskelse blev de nægtet adgang undtagen Vilhelm. På den restaurant forlangtes der påklædning med slips, og det var Vilhelm jo iført, hvor misserabelt det end var kommet til at se ud efterhånden, men de fandt dog et andet sted hvor de kunne slippe ind allesammen, og de morede sig alle over episoden med slipset, ikke mindst Vilhelm.

Strid om en brønd i Heltborg

Af Jens Verner Præstgaard, Lunegårdsvej 33, 7752 Snedsted.

Adgang til vand har altid været en nødvendighed for menneskeheden. Det har været en forudsætning for bopladser og samfund, at der var adgang til drikkevand, bedst var kilder, men vandløb og søer kunne også bruges. I visse områder var der så få kilder og gravede brønde, at man måtte være fælles om dem, og fra bibelen kender vi endnu navne på nogle brønde i Israel. Vi har haft lettere adgang til vandforsyning i vort land. Men også her har en vis regulering af adgangen til at bruge vand fra brønde og vandløb været nødvendig. I de senere år, hvor forbruget af vand har været stærkt stigende, har en detaljeret lovgivning været nødvendig. Industri og kunstvanding har tæret på grundvandsreserverne.

Det var i tidligere tid besværligt at skaffe vand til husholdning og dyrehold. Manden med pilekvisten skulle finde et velegnet sted til at grave en brønd, og brøndgraveren grave den og stensætte den. Vandet skulle bringes op med vinde eller med pumpe og bæres ind. Disse brønde løb af og til tomme i tørre perioder, ja nogle var tørre hver sommer. Heldigst var de ejendomme, der havde et væld, en kilde, der vældede op af jorden. Det var en alvorlig sag, når gårdens brønd blev tør. I Heltborg var man så heldig, at man på fælleden havde et væld, hvorfra man hentede vand i tørre perioder. Denne brønd blev ved udskiftningen udlagt til fælles brug. Da ejeren Søren Høg i 1834 tilkastede brønden resulterede det i en retssag.

Jens Olesen, gårdmand i Heltborg klagede på egne og en del andre af Heltborg bys beboeres vegne over, at Søren Høg havde tilkastet en ved udskiftningen i fælleden udlagt brønd.

I den anledning indkaldtes samtlige sagens parter til at møde for forligskommissionen på Hassing Refs herreders tingsted mandag den 22. dec. 1834 kl. 9, hvor sagens mindelige afgørelse skulle forsøges. Thylands søndre distrikts forligelses kommission den 15. december 1834.

Underskrevet af Pretzmann
Andreas Lyckegaard

Stævningen blev forkyndt den 17. dec. af stævnevidnerne Christen Christensen og Niels Knudsen

For forligskommissionen mødte for klagerne Christen Larsen og Niels Christian Jensen med fuldmagt fra Jens Olesen, Peder Viborg, Jens Overgaard, Mogens Christensen, Poul Erichsen, Christen Lauritsens enke, Christen Wittrup, Anders Peiter og Cornelius Christensens enke. Indklagede Søren Høg var mødt personlig. Sagen kunne ikke forliges, hvorfor den efter klagernes forlangende blev henvist til afgørelse ved lands lov og ret.

Følgende indlæg blev sendt til retten:

De før nævnte klagere alle af Heltborg og forhenværende beboere af deres iboende gårde og steder har i langt over de års hævd tid upåagtet afbenyttet en på indstævnedes ejendom værende brønd indtil sidste sommer eller efterår, da han lagde hindringer i vejen for brøndens afbenyttelse, hvilken han endog senere har tilkastet og ødelagt, uagtet den oprindelig har været anlagt i fællig, afbenyttet som sagt af de tilgrænsende beboere upåtalt i langt over hævdstid og findes afsat på Heltborg bys udskiftningskort. At brønden uhindret har været afbenyttet af klagerne og formænd i 40 - 50 år opfordres indstævnte herved til at erkende, da det i modsat fald kan og skal vorde bevist med vidner, og at brønden med vej dertil findes udlagt på udskiftningskortet, godt-

Udskiftningskort fra Heltborg 1793. Pilen viser fællesbrøndens placering

gør en attest fra hr. løjtnant og landmåler Sørensen i Thisted sålydende:

Efter Heltborg bys udskiftningskort udvisende er vesten for vejen, som kommer fra Krog og går nordvest til landevejen og nr. 42 da Christen Hyldgaards nu Søren Høgs lod en brønd eller kilde, hvis diameter på kortet er 18 alen og vejen derfra til fornævnte vej udlagt med 170 kvadratalen, hvilket hermed bevidnes under embeds ed.

Thisted den 26. november 1834.

C. Sørensen, løjtnant og landmåler.

Procurator Sørensen tilføjede i en vedlagt skrivelse, at udskiftningskortet var forevist Søren Høg, og at han ikke forstod,af hvad grund denne modsatte sig de andres udøvelse af en gammel ret og ødelagde en brønd, som klagerne havde ret til og ikke kunne undvære. Han mente:

a. at Søren Høg skulle have pligt til inden for en fastsat tid at opkaste brønden og sætte den i god og brugbar stand, betale mulkt for hver dag han overskred tidsfristen,

b. at han tilpligtes at udrede erstatning efter uvildige mænds skøn, samt betale både til Thisted Amts Fattigkasse for lovstridig handling.

c. at han tilpligtes at udrede sagens omkostniger. Sagen indlades herved til dom Winthers Mølle den 22. januar 1835

Ærbødigst Sørensen

Fremlagt inden retten blev sat den 22. jan. 1835.

Det første retsmøde i denne sag fandt sted den 22. januar 1835 kl. 10 på Tinghuset i Vestervig under ledelse af Christian de Fischer kongelig majestæts overauditør, herredsfoged og skriver i Hassing Refs herreder i overværelse af tinghørerne Christian Krogh, Ole Harsyssel, Mikkel Christensen af Tygstrup og Lars Sørensen af Møllerhuset.

Procurator Sørensen mødte for klagerne Jens Olsen med flere af Heltborg i en sag mod Søren Høg angående en kilde eller brønd, som sidstnævnte havde ødelagt for klagerne. De foreviste Heltborg bys udskiftningskort, hvor brønd og vej dertil var afsat.

Herredsfoged de Fischer indførte derefter i retsprotokollen, at have modtaget klage fra Jens Olesen, Christen Larsen, Peder Viborg, Jens Overgaard, Mogens Christensen, Poul Erichsen, Christen Lauritsens enke, Christen Wittrup, Anders Peiter og Cornelius Christensens enke over Søren Høg, fordi han egenmæssig har tilkastet en på hans mark værende brønd, som ved udskiftningen var udlagt til fælles brug, og som havde været afbenyttet af klagerne og deres forfædre i 40 - 50 år, samt at samme på grund af ofte indtrædende vandmangel ikke kan undværes.

I den anledning havde han indstævnet Søren Høg til at møde for Hassing Refs herreders ret på Tinghuset i Vestervig torsdag den 22. januar 1835 for der at modtage sigtelsen og dokumenterne samt dom at lide til at opkaste brønden og sætte den i brugbar stand som før ødelæggelsen, daglig mulkt til amtets fattigkasse for hver dag dommen siddes overhørig , dertil kommer erstatning til skadelidte efter uvildige mænds skøn, mulkt for lovstridig handling, dertil kommer sagens omkostninger.

Procurator Thomsen fra Thisted mødte for Søren Høg og begærede sagens dokumenter udlånt i 14 dage. Dokumenterne udlåntes og henstanden blev bevilget.

Torsdag den 5. februar blev sagen igen optaget. Udlånte dokumenter blev tilbageleveret sammen med følgende indlæg:

Det er unægtelig meget påfaldende for enhver som kender situationen ved Heltborg by, at klagerne saggiver min klient for den fornævnte ringe genstand, og der kan næppe tænkes anden grund dertil end det sker for at fortrædige ham eller, at de da der er 10 i tallet ikke ænser de bekostninger, som søgsmålet vil medføre for dem om denne og taber sagen, når de blot kan skikke deres modpart af med

penge til processen, fordi han ikke vil føje dem i deres vanlige påfund at afbenytte fælles med ham den forstævnte ham tilhørende brønd, denne brønd som består af et omtrent 3 alen i jorden gravet hul uden bolværk og blot forsynet med et dæksel af fjæl og en junge, er således kun af ringe betydning og med hensyn til afbenyttelse er den lige så lidet af nogen vigtighed, efterdi der i Heltborg by og navnlig i nærheden af klagernes boliger gives overflødig vand formedelst det stærke væld, som endog på de årets tider, det springer hyppigst vanskeliggør eller i det mindste besværliggør færdselen.

At klagerne af velvilje eller ligegyldighed af forrige ejer af min klient iboende gård, hvilken brønden i sagen tilhører, stundom kan have afbenyttet den, når de fandt det mageligere end selv at kaste eller holde oprettet et hul til at samle vand i, kan muligt være tilfældet, og min klient har endog, siden han tiltrådte sin nu iboende gård stunddom tilladt, at andre benyttede sig af brønden, men ingenlunde kan det erkendes at have uhindret eller uafbrudt i hævdstid og derover med nogen ret afbenyttet brønden således, at juridisk forpligtelse til at tåle sådan afbenyttelse skulle påhvile ham eller ejeren af hans gård, og at der ved sammes overdragelse ingen særlig forpligtelse er ham pålagt derom til bevis giver jeg mig den ære herved at fremlægge det af Christen N. Skriver under 7. juli f.å. udstedte skøde, der ikke med et eneste ord omtaler, at nogen som helst servitut påhviler den skødede gård, hvilken heller ikke ved skødets tinglæsning er befunden. Som nu heri formedelst indstævnte eller formands mulige velvilje eller tålsomhed periodiske afbenyttelse af omtalte brønd ikke kan begrunde nogen rettighed for klagerne i så henseende. Således er der ikke fra min klients gårds ejeres side givet noget samtykke til at den vedvarende skulle være til fælles brug for de tilgrænsende beboere, og klagerne har heller ikke i min klients beboelsestid i Heltborg gjort mine til at fordre sådan fælles rettighed førend forrige sommer eller efterår, da de egenmæssig foretog sig at oprense brønden, for som de måske troede derved at gøre det gældende, men hvilken selvrådighed indstævnte naturligvis ikke ænsede og for at overtyde dem derom lod det af brønden opkastede igen nedkaste i samme, såsom den desuagtet gav tilstrækkelig og brugelig vand.

Det foreviste Heltborgs bys udskiftningskort ville sikkert, om det end var i rettens værge, kun give dommeren en mådelig vejledning om brøndens beliggenhed, hvilket dog må antages at være således som den fremstillede landmålerattest oplyser, men dette beviser i dette tilfælde intet, thi hverken brønden eller nogen vej derfra er udlagt til brug for tilgrænsende beboere eller klagere. At vedkommende landinspektør har på kortet anmærket den omtalte brønd og en vej derfra til landevejen er kun sket, fordi han fandt det således for sig og er følgelig uden nogen effekt, thi hin vej blev blot en følge af førnævnte villighed på grund af hvilken tilgrænsende beboere stundom tillades adgang til brønden, derimod skulle det egenlige bevis for klagernes saggivelse og påstand formentlig ene og alene søges i den udskiftningen forudgående åstedsforretning og delingsplan, hvoraf samtlige lodsejeres erklæringer og samtykke med hensyn til loddernes uddeling og de særlige rettigheder, navnlig den førstævnte kunne erfares, og jeg opfordrer herved klagerne til at fremkomme med berørte åstedsforretning, skønt det vel er overflødigt, idet de ikke har produceret denne forretning, hvis den talte noget til deres fordel. Hvad angår at klagerne påberåber sig vidner til at bevise deres saggivelse, da er det indlysende, at vidnesbyrdene, om de end synes at blive i hans favør, ikke kan lede til andet eller mere omfattende resultat, end hvad foran allerede i henseende til brøndens periodiske afbenyttelse er omhandlet og indrømmet, og da efter sagens natur ikke vidner, men dokumenter, navnlig hin forretning formentlig er det

eneste bevis, hvorefter trætten bør afgøres, så protesteres imod, at der tages noget hensyn enten til vidnesbyrd til fornævnte kort og landmålerattest. Vitterlig påstås at indstævnte Søren Høg frifindes for klagernes tiltale i denne sag, og at disse tilpligtes at betale ham processens omkostninger skadesløs, således indlades sagen til doms under alle lovlige forbeholdenheder.

Thisted den 4. februar 1835.

Ærbødigst Thomsen.

I retten fremlagdes det skøde, som selvejergårdmand Christen Nielsen Skriver, Ullerup i henhold til mageskiftekontrakten af 24. februar 1833 udstedte til gårdmand Søren Høg af Ullerup på gården i Heltborg by. Hartkorn 1 td.1 skp. 3/4 alb. samt en parcel af Søren Jensens forrige gård, 5 skp.1 fjk. 1 alb. Køberen overtager gården med samme ret og rettigheder, byrder og forpligtelser, som sælgeren havde haft.

Skødet var underskrevet af Christen Nielsen og bevidnet af A. Knakkergaard og Peder Lings.

Efter yderligere opsættelse blev retten igen sat den 19. februar. Procurator Sørensen havde forinden indsendt en indstævning af vidner, hvis forklaringer han krævede beedigede.

Han ønskede at afhøre vidnerne Peder Christian Enggaard og Jens Præstegaard med flere i Heltborg og følgende besvaret:

1. Kender vidnerne sagens parter?
2. Er der en brønd eller kilde på Søren Høgs gårds ejendom vesten for vejen, som kommer fra Krog?
3. Har de til grænsende beboere årlig benyttet denne brønd og i hvilket tidsrum.
4. Hvem har vedligeholdt brønden?
5. Udsættes klagerne eller beboerne, som bor nærmest brønden for vandmangel, når den afskaffes?
6. Er brønden nu tilkastet og ødelagt, samt af hvem?

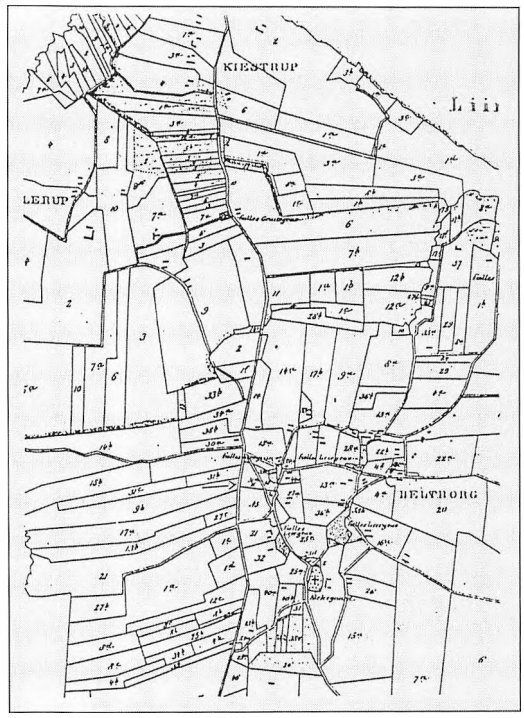

Matrikelkort 1844

7. Er vidnet beslægtet eller besvogret med nogen af parterne.

De indkaldte vidner blev kaldt frem og betydet vigtigheden af eden. Jens Præstegaard blev derefter kaldt frem og det andet vidne vist udenfor. I overværelse af Søren Høg svarede han ja til de to første spørgsmål. Til det tredje spørgsmål om benyttelsen svarede han, at naboerne havde hentet vand hvert år i de sidste 25 år, i hvilket han havde beboet sin gård. Til 4, at de havde i fælleskab vedligeholdt den, til 5 svarede han ja, og til 6 at den ikke kunne benyttes, før den blev renset. Til spørgsmål nr. 7 svarede han nej.

Procurator Thomsen bad vidnet svare på:
a. bor vidnet så nær Søren Høg eller den omhandlede brønd, at det af egen erfaring daglig har kunnet observere om vidnecitanterne har afbenyttet brønden, eller er det blot efter an-

dres sigende, at vidnet har hørt det omforklarede.
b. er det ikke vidnet bekendt, at vidnecitanterne dels selv har brønd, dels et kildevæld i Heltborg, der letter dem adgang til at erholde vand uden at søge den omtalte brønd i Søren Høgs ejendom?
c. hvorledes er den omspurgte brønds beskaffenhed? nemlig forsynet med bolværk eller ikke?

Vidnet svarede
a. dette har vidnet selv set, der er 2 agres længde fra hans gård til brønden.
b. vidnet ved ikke, at andre end Christen Larsen og Morten Christensen af vidnecitanterne har brønd. Det i Heltborg værende kildevæld er ikke tilstrækkelig til at afhjælpe vandmangelen, når de ej har faste brønde at søge til.
c. brønden har været forsynet med træramme uden bolværk, men rammen er nu væltet til siden og hullet tildels fyldt med dynd.
Der var ikke yderligere spørgsmål til vidnet, der fik forklaringen forelæst, aflagde ed og blev dimiteret.

Vidnet Peder Christian Enggaard blev kaldt frem og svarede ja til 1 og 2, til 3 ja og i 35 år. Til spørgsmål 4 ligesom forrige vidne, ja til 5 og til 6 at rammen var taget af brønden, der var fyldt med dynd, gjort af Søren Høg som rygtet siger. Til 7, at han var bror til Peder Viborg, som har frafaldet sagen. Han bor i Ullerup, men er født i Heltborg og har under sit ophold der set beboere daglig benytte brønden. Til b, at Christen Larsen, Mogens Christensen og Poul Erichsen havde brønde, der om sommeren var tørre og ej heller kunne bruges ved langvarig frost. Svarene på de øvrige spørgsmål var som første vidnes. Der var ikke yderligere spørgsmål til vidnet.

Procurator Sørensen fik sagen udsat 8 dage og fremlagde følgende indlæg som svar på procurator Thomsens indlæg.

Skal det kaldes en ubetydelighed eller ringe ting, at klagerne ved indstævntes handlinger og fremfærd udsættes for vandmangel, da begribes ikke, hvad der skal kaldes vigtigt, og hvad der mere skulle foranledige anklage og søgsmål end nærværende sags genstand. Den omtvistede brønd var af fornøden dybde og indvendig opmuret med sten samt foroven forsynet med ramme og dæksel af træ. Dens kostbarhed eller ikke kostbarhed gør intet til sagen; men det gør til sagen, at den altid gav fornødent og god vand, som klagerne ville mangle om sommeren og i langvarig frost om vinteren, dersom brønden afskaffedes. Dette såvel som og at klagerne og formænd har i hævdstid og derover uafbrudt og uhindret afbenyttet brønden samt for fælles regning holdt den vedlige er tilfulde bevist ved det under dagen førte tingsvidne. At noget burde være meldt i indstævntes skøde om den omtvistede brønd behøvedes ikke, da Christen N. Skriver har solgt gården med herligheder forpligtelser og byrder, som han selv havde ejet den. Desuden kendte indstævnte, der i mange år har boet i Heltborg sogn, godt nok brønden og klagernes rettighed dertil. Men skulle han desuagtet synes at tilkomme nogen godtgørelse i så henseende, får han at henvende sig til hans sælger desangående. De under sagen afhørte vidner har ikke set, at indstævnte har tilkastet og ødelagt brønden, men da sådant er vedgået, så er bevis derom jo ganske overflødig, og da en ting lettere lader sig ruinere end opføre og istandsætte, måtte klagerne frygte, at indstævnte atter ville forstyrre brønden, dersom de igen istandsætter den, hvorfor de af nødvendighed og ikke for at spilde penge eller for at fortrædige nogen måtte vælge rettens vej og lovlige midler til deres rets håndhævelse. Uagtet udskiftningskortet ikke kan eller skal godtgøre brøndens nødvendighed, eller af hvem den afbenyttes , så viser det dog, at den var til ved udskiftningen, og ved at betegnes selvfølgelig forudsættes, at den skulle blive, som den var, og at vedkommende, som behøvede den, ikke betages den brug eller færdsel ad den dertil afsatte vej. At intet er nævnt i åstedsforretningen eller de-

lingsplanen må være anset unødvendigt, da ingen disput derom er opstået og altså betragtet som en ting, der forbliver status quo. Men skulle brønden eller brugen deraf ved udskiftningen have været afskaffet, burde sådant snarere have været bemærket. Forøvrigt kan det nu betragtes ligegyldigt, enten kortet og den fremlagte attest virker fuld bevis eller ikke, da klagerne som foranmeldt har hævdsret til brøndens afbenyttelse, hvilket ved det første tingsvidne juridisk er bevist. Således indlades sagen til dom i henhold til dette og mit forrige indlæg og påstande samt under benægtelse af alt fra indstævntes side fremført uvigtigt og ubevist.

Den 12 marts var sagen igen for retten. Søren Høgs procurator Thomsen erklærede alt, hvad klagerne havde fremført for urigtigt og ubevist og henholdt sig til sit forhen indsendte indlæg. Sørensen henholdt sig ligeledes til sit indlæg og indlod atter sagen til dom.

Torsdag den 23. april 1835 blev retten igen sat på Tinghuset i Vestervig. Der blev afsagt dom: IndstævnteSøren Høg tilpligtedes inden en af dommeren bestemmende kort tid og under klækkelig daglig mulkt til Thisted Amts Fattigkasse for hver dag dommen siddes overhørig at opkaste brønden og sætte den i god brugbar stand, således som den befandtes før opfyldningen og ødelæggelsen.

Han tildømmes at udrede erstatning efter uvillige mænds skøn for brøndens afsavn og mulkteres til Thisted amts fattigkasse for hans egenmæssige og lovstridige handling. Han tilpligtes at udrede denne sags omkostninger skadesløs, hvorimod indstævnte ved procurator Thomsen har påstået frifindelse og sagens skadsløse omkostninger. Da det dels af indstævnte er indrømmet dels af vidner bevist at klagerne langt over hævds tid har hentet vand fra den indstævntes mark værende og efter landmålerattest på Heltborg bys udskiftningskort med vej derfra anførte brønd, hvorom der tvistes, så var indstævnte uberettiget til, hvilket han har tilstået, at tilkaste den brønd til hvis afbenyttelse klagerne må antages at have ret, og han vil derfor uden at de af ham fremsatte indsigelser, at sådan ej har været i åstedsforretningen delingsplanen eller skødet, hvilket sidste pålægger ham formands byrde, vil kunne komme i betragtning efter dansk lov 5-5-1-2 ved dom bliver tilpligtet inden vis tid og under mulkt at opkaste og istandsætte brønden samt efter uvillige mænds skøn betale erstatning og endelig udrede denne sags skadesløse omkostninger, hvorimod der ej findes grund til at idømme ham mulkt.

Thi kendes for ret.

Indstævnte Søren Høg bør inden 15 dage efter denne doms lovlige forkyndelse og under daglig mulkt af 3 mark sølv til Thisted Amts Fattigkasse for hver dag han sidder dommen overhørig opkaste den af ham på hans mark tilkastede brønd og sætte samme i brugbar stand, samt efter uvillig inden retten udmeldte mænds skøn for sit forhold udrede erstatning og betale klagerne sagens skadesløse omkostninger. At eftekomme inden bemeldte frist under adfærd efter loven. Under navn og segl.

Fischer.

Sagens omkostninger beløb sig til 3 rigsbankdaler og 2 skillinger sølv.

Naboerne kunne nu igen hente vand ved brønden. Den er om sommeren blevt brugt langt op i dette århundrede, oplyser Aksel Kirk, der kan huske, at vogne med spande og junger kunne holde i række og vente på at komme til brønden i meget tørre somre. Dette behov for at hente vand fra brønden ophørte, da Heltborg i sidste halvdel af trediverne fik fælles vandværk.

Kilder: Sagsakter fra Aksel Kirks private arkiv. Hassing-Refs Herreders Justitsprotokol B 34 - 27. Pag. 254.

Peder Teglbrænders teglværk i Vestervig

af Esben Graugaard, Holstebro Museum

Kører man ad vejen fra Hurup ind i Vestervig østfra, kan man ikke undgå at få øje på Teglgården på venstre hånd. Tydeligvis en anseelig gård. Midt i forrige århundrede var den da også bopæl for flere herredsfogeder, der som Christian Fischer og Johannes Claudi tilmed havde imponerende titler som henholdsvis overauditør og landsoverretsassessor. Og dog lå Teglgårdens storhedstid før disse eksotiske titler fik indpas på stedet. Det var Peder Pedersen Teglbrænder, der gjorde Teglgården til noget særligt i Vestervig sogn - om ikke i hele Sydthy. Men nævnes bør også de, som havde lagt et solidt fundament for Peder Teglbrænder; her tænkes på hans far, Peder Christensen, og Peder de Moldrup, stamherre til Vestervig Kloster.

Teglværket grundlægges midt i 1700-årene

Peder de Moldrup til Vestervig Kloster havde det til fælles med sin - på grund af et enkelt fejltrin - miskendte farfar og navne, at han var en foretagsom mand. En »entrepreneur» har samtiden kaldt ham - vi ville kalde ham en iværksætter i nutidigt sprog. Teglgården skylder denne mand sin eksistens. At det forholder sig således fremgår af det fæstebrev Peder de Moldrup den 25.juli 1764 udstedte til Peder Christensen kaldet Teglbrænder. Heri står bl.a., at Peder Christensen fæstede »det Huus ved Westervig Teglwærk, som hand dette Aar med min Hielp opbygt haver». (1). Men selve teglværket var ældre, for allerede i en indberetning fra 1758 skriver de Moldrup, at der ved godset er »et Tegl og Kalk, Brænderie samt Pottemager Fabriqve, som ieg selv lader drive, uden anden Hielp af Bønderne end 136 Læs Klynes Grøft og 2 Gangdage af Ploven til Leerets Kastning, som ieg selv med egen Hæst henførre til ælte Stædet». (2). Godsets fæstebønder har imidlertid ikke haft helt samme opfattelse af tingenes tilstand som godsejeren, for i 1769 klagede nogle af dem på birketinget over, at de ikke som tidligere måtte tage den nødvendige ler i »Vang» til at gøde deres nyopdyrkede marker med fordi leret skulle anvendes i den teglovn, der for ca.20 år siden var oprettet på godset. Dertil kom klager over at skulle køre med de sten, de Moldrup solgte til kunderne - ud over at også kørslen med tørv og gangdagene med leropkastning var dem en plage.

Mon ikke Peder Christensen Teglbrænder har taget del i ovnens drift fra begyndelsen? I 1760 viedes således Peder Christensen af »Teglhuset» i Vestervig sogn. Han har været fagmand, deraf kaldenavnet Teglbrænder, og har som sådan indgået i samarbejde med stamherren. Netop i disse årtier var der til stadighed byggearbejder igang på Vestervig Kloster, så de Moldrup har set en fordel i at få en faglært til at forestå et lokalt teglværk, der har bestået af en enkelt ovn. Sådanne ovne kunne rumme 2-6.000 sten pr. brænding, hvilket skal ses i lyset af de 55.000 sten man årligt kunne brænde på Vestervig teglværk i 1855 ifølge brandtaksationen.

Peder Christensen Teglbrænder skulle ifølge fæstebrevet »-nyde for hver Ovn Brænding 10 Rigsdaler da han saa holde sin egen Kost, og i øvrigt nyde den Hielp, som kand behøves til Werkets fortsættelse». Hjælpen bestod bl.a. i 10 læs almindelige tørv og 6 læs skudtørv årligt fra godsets moser. (3).

Peder Teglbrænders teglovn ses her markeret på Videnskabernes Selskabs kort fra 1790erne. Da teglovne yderst sjældent er tegnet ind på disse tidlige kort, understreger det foretagendets lokale betydning. Bemærk at ovnen har samme placering som det nuværende Teglgården.

De følgende år betalte Peder Christensen ifølge godsets jordebog troligt sine fæsteafgifter, de sidste år til godsforvalter Peder Severin Hjardemaal, der senere skulle blive svigerfar til teglbrænderens sønnedatter. (4). I folketællingen 1787 nævnes Peder Christensen som husmand og »forpagter af teglbrænderiet», der allerede da må have været et større foretagende. Ihvert fald havde familien to voksne tjenestekarle hos sig; de har arbejdet i leret og ikke på husmandsstedet.

Alt imens fødte teglbrænderens kone, Mette Pedersdatter, en stribe børn, hvoraf drengene altid senere brugte Teglbrænder som slægtsnavn. I 1765 kom Peder, denne artikels hovedperson, til verden. Tre år senere i 1769 kom Christen til, han blev senere en tid ejer af Hornstrupgård i Kallerup, og var en periode formodentlig forvalter på Nørhågård. I 1773 fødtes Ole Teglbrænder på Teglgården, han blev senere gårdmand i Simonsgård i Tvolm i Ydby sogn.

Peder Teglbrænder bliver teglværksejer

Hvornår Peder Pedersen Teglbrænder har overtaget fæstet af teglværket efter faderen vides ikke, da der ikke findes fæstebreve for den relevante periode. Men da han i 1801 køber foretagendet til selveje anføres udtrykkeligt, at det drejede sig om hans »hidtil i fæste havende sted». Sælgeren var ikke en Moldrup; major Hans Christian de Moldrup havde fået tilladelse til at ophæve stamhuset, og var derpå flyttet fra sognet, hvor slægten nu repræsenteredes ved den fattige degn Damianus de Moldrup.

I 1801 ejedes Vestervig Kloster gods af justitsråd Poul Marcussen til Krastrup. Ved skøde af den 18.juli 1801 solgte han teglværket til Peder Pedersen Teglbrænder for 4.004 rigsdaler kurant. Ejendommen var sat til 2-5-2-1 2/3 tønder hartkorn, og bestod af en række parceller udstykket fra hovedgårdens marker: nr.25, 32, 33, 34, 35, 36, 48 og 49. Dertil kom en parcel i Røjkjær mose, der sikrede teglværkets brændselsforsyninger. (5).

Hvorledes teglværket så ud ved Peder Teglbrænders overtagelse, ved vi ikke, men et indtryk får vi ved at læse brandtaksationen af 1811; da må Peder have foretaget forbedringer, for gårdens bygninger fik forsikringssummen hævet til 6.000 rigsdaler. På dette tidspunkt var der øst for selve ovnen en 12 fag stor tegllade opført i ege- og fyrretræ. Huset var tækket med tegltag og havde lemme forneden - et meget fremmedartet hus for den tids Vestervig. Peder Teglbrænder fortsatte forbedringerne med i 1816 at bygge et 9 fag langt hus indrettet til beboelse for teglværkets folk. Det er nok identisk med det »vagthus», der nævnes i Peder Teglbrænders bo, og som var beliggende vest for gården og indrettet til beboelse for teglværkets arbejdere, der, når brændingen stod på i døgndrift, skulle opholde sig ved ovnen for at overvåge den vanskelige brændingsproces. Laden var beregnet til at tørre de håndstrøgne sten inden brændingen. Her stod fire skæreskamler med knive, et strygebord

Vestervig Teglværk 1894. Fra venstre: Emil Madsen, Klostermølle, en tysker fra Ydby, en tysker, Jens Olesen. Hestene tilhørte Chr. Hove »Teglgården«.

med brædt, trug og forme, fire trillebører, en lukket vogn, samt »Øyen-scuttere» - altså skyklapper - til de to heste, der benyttedes til at ælte leret. Mere var ikke nødvendigt for at drive et større teglværk først i 1800årene. (6). Det og så arbejderne.

Livet og folkene ved teglovnen

Ingen tvivl om, at der omkring teglovnen udfoldedes et til tider livligt folkeligt liv. Her var altid varme at finde, og hvor unge karle samledes, kunne der ske et og andet. Således i 1777, hvor en sag oprulledes ved Vestervig birketing om en åbenbar temmelig løsagtig pige - Anne Nielsdatter hed hun, der var fra Randrup. Ikke mindre end fire karle skulle »have haft legemlig Omgængelse paa en Aften» med Anne, og det var sket ved teglovnen. Morten Andersen, der var karl ved teglovnen, var blandt de, der havde nydt Annes gunst. Peder Christensen Teglbrænder blev indkaldt som vidne, men retssagen blev yderst kort, da Anne klogeligt forlod egnen »for at undgaa hendes nedrige og skammelige Gerning», og på trods af at være blevet efterlyst tre søndage i træk fra prædikestolen, var og forblev Anne forsvundet. Sådan endte den sag. (7).

Ved teglovnen fandt mange af Vestervigegnens småkårsfolk arbejde. Her kunne husmænd og inderster supplere småbrugenes naturalieindtægter med en sæsonbestemt lønindtægt. Teglbrændingen fandt som regel sted i halvåret april-september. I 1818 kunne Michel Eriksen således oplyse til boet, at han det år havde arbejdet 32 dage ved teglværket fra 1.april til 1.september. Daglønnen var 3

mark, så i alt havde Michel det år tjent 16 rigsbankdaler ved sit arbejde for Peder Teglbrænder. Arbejderne kaldes »lerkastere« - en anden formulering for arbejdmand - i modsætning til de faglærte teglbrændere.

I boopgørelsen optræder en lang række lokale mænd, der havde løn tilgode som lerkastere. De fleste navne siger ikke eftertiden meget: Niels Pedersen, Christen Laugesen, Anders Gramstrup og Mads Giettrup. En enkelt af dem kan vi dog på grund af det særprægede navn trække ud af anonymiteten. Han hed Jens Slavensky, og havde løn til gode for 1817-18. På flere måder har hans tilværelse været typisk for tidens daglejere. (8).

Jens Georgsen Slavensky var født i 1802 i Oxenbøll som søn af Slavensky-slægtens stamfar - musketer Georg Slavensky - der i 1790 havde giftet sig til et husmandssted i Oxenbøll. I 1818, hvor Jens har penge til gode ved teglværket, er han således kun en dreng på 16 år. Samme år har han en kort tid plads i Helligsø sogn, men vender tilbage til Vestervig, hvor han fik plads på Bubbel. Præsten anfører om ham, at »han har hidtil drevet omkring». Teglgården blev dog i perioden 1819-24 Jens Slavenskys hjem, men så drog han af til Hurup sogn. I 1834 træffer vi ham atter som karl på Bubbel, hvor Peder Teglbrænders datter i mellemtiden var blevet kone i gården. Hun har kendt dette tilsyneladende rodløse menneske fra sit hjem i Teglgården, og har måske derfor overtalt manden, Ole Brorson Hjardemaal, til at give ham plads i gårdens folkehold. Jens Slavensky døde kun 35 år gammel i 1837 som fattiglem. Man vandt hverken gods eller grønne skove som medlem af tidens omvandrende arbejdskraftreserve. (9).

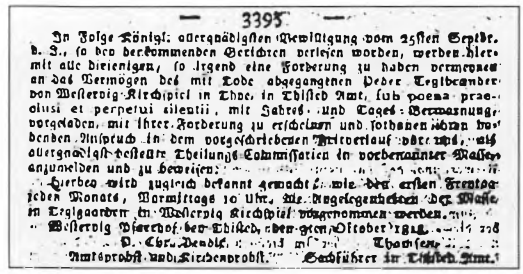
— 3395 —

In Folge Königl. allergnädigsten Bewilligung vom 25sten Septbr. d. J., so den hierkommenden Gerichten verliehen worden, werden hiermit alle diejenigen, so itgend eine Forderung zu haben vermeynen an das Vermögen des mit Tode abgegangenen Peder Teglbrænder von Westervig Kirchspiel in Thye, in Thisted Amt, sub poena praeclusi et perpetui silentii, mit Fahres- und Tages-Verwarnung vorgeladen, mit ihrer Forderung zu erscheinen und sothanen ihren vermeinenden Anspruch in dem vorgeschriebenen Termin auf [illegible] als allergnädigst bestellte Theilungs-Commissarien in vorbenannter Massen anzumelden und zu beweisen:

Hierbey wird zugleich bekannt gemacht, wie der ersten Freytag jeden Monats, Vormittags 10 Uhr, die angelegenheiten der Masse in Teglgaarden in Westervig Kirchspiel vorgenommen werden.

Westervig Pfarrhof bey Thisted, den 1sten October 1818.

P. Chr. Wendelb[illegible] Thomsen.
Amtsprobst und Kirchenprobst. Gerichtsführer in Thisted Amt.

Da Peder Teglbrænder døde i 1818, blev dødsfaldet annonceret så fjernt som i »Altonaischer Mercurius«, en nordtysk avis med vægt på handel og økonomi. Meningen var naturligvis at boets kreditorer skulle kunne gøre krav gældende. Det antyder, at Peder Teglbrænders økonomiske aktiviteter strakte sig langt ud over Thy.

I titusindvis af sten på kontrakt

I modsætning til tidens små bondeteglovne, var Peder Teglbrænders værk et helt anderledes professionelt foretagende. Ved Peders død lå der ikke mindre end 48.000 brændte tegl-

sten i teglladen; af disse var de 14.000 solgt på forhånd: 1.000 sten til henholdsvis Christen Bach i Øster Ulsted, Eyber på Ørumgård, Trankjær Skole, Peder Hjardemaal til Bubbel og Jacob Preetzmann i Ulsted; Lars Toft Jørgensen til Abildgård i Grurup havde 4.000 sten til gode, amtsprovst Bendix i Vestervig ikke mindre end 5.000. (10).

Store leverancer som sidstnævnte fandt sted på kontrakt og mod forudbetaling. I hvert fald underskrev Peder Teglbrænder den 16.marts 1818 følgende: »For 10, sige Ti Tusinde helbrændte Mursteen som jeg har solgt Hr. Peter Hjardemaal paa Bubbel og, som han skal have af den første Ovnfuld Steen der brændes i min Teglovn næste Sommer, til hans Ladebygning, have Hr.P.Hjardemaal i dag betalt mig 500 Rbd.». (11). Denne kontrakt var ikke enestående, flere lignende findes i boopgørelsen. Denne professionelle måde at drive teglværket i Vestervig på skal ses i lyset af hele Peder Teglbrænders virke, der efterhånden omfattede langt mere end teglproduktionen.

Peder var justitsråd Jacob Kjellerups »allerhøystærede Ven«

Peder Teglbrænders økonomi kom efterhånden til at række langt ud over Vestervig sogn og dets naturlige opland. Dette skyldtes, at Pe-

der ikke blev ved »sin læst» som teglbrænder. Han blev handelsmand i stor stil. (12). Således købte han lokalt store mængder korn og smør op, hvoraf en del kørtes til Doverodde og herfra sejledes til Aalborg, hvor storkøbmanden Jacob Kjellerup aftog varerne. Justitsråd Kjellerup var først i 1800årene den betydeligste købmand i Limfjordsregionen, og det siger en del om Peder Teglbrænders sociale status, at han gentagne gange i Kjellerups breve kaldes for »min allerhøystærede Ven». Handelssamkvemmet de to imellem var da også meget intenst, en lang række bevarede breve dokumenterer det. Men det er en anden historie. (13).

I 1817 mødtes Peder Teglbrænder og Jacob Kjellerup til snapsting i Viborg, hvor Peder lånte 2.400 rigsdaler af Kjellerup. Ellers fungerede Teglbrænders økonomi som et led i det sociale netværk, de lokale proprietærer og handelsfolk dannede for hinanden. I 1811 havde Peder Teglbrænder således lånt 4.000 rigsdaler af Niels Refsgaard til Damsgård på Mors, i 1816 var det Hjardemaal på Bubbel, som forstrakte ham med 2.000 rigsdaler. Sådan fungerede tidens kreditvæsen.

Peder Teglbrænder havde selv direkte han-

To Rigsbankmark.

No. P.T. 989

For Fre af dissegives Een Rigsbank-

daler Navneværdie af

Teglgaarden i Westervig Sogn

1814.

P. Teglbrænder

Som fortalt i artiklen fik Peder Teglbrænder tilladelse til at udstede egne pengesedler i pengekrisens år efter Napoleonskrigene. Her ses to rigsbankmarkseddel fra 1814. (Efter F. Grandt-Nielsen: »Danske Billetter«).

delsforbindelser til Norge, som så mange på Thys vestkyst i de år. Enten har han eksporteret teglsten eller måske snarere korn til Sørlandet. Varerne udskibedes sikkert over Klitmøller, for her nævnes i 1815 Peder Teglbrænder som ejer af en slup med det poetiske navn »Fuldmånen». (14). I 1818 havde teglbrænderen ikke mindre end 6.000 rigsdaler tilgode hos købmand Frederik Christian Holgersen i Christianssand og 1.880 rigsdaler hos købmand Søren Pedersen i Mandal. (15).

Peder Teglbrænders betydning som handelsmand turde fremgå af, at han i Napoleonskrigenes tid af amtmand Faye i Thisted fik tilladelse til at udstede egne nødpengesedler - i 1812 således for 500 rigsdaler. Peder Teglbrænder fik sine pengesedler trykt hos bogtrykker Just i Viborg, men det var ikke risikofrit således at fungere som en lokal filial af Nationalbanken. I december 1810 var Peder Teglbrænder nødt til at indrykke en annonce i »Viborg Samler», hvori han advarede mod falske pengesedler i omløb underskrevet »Peder Teglbrænder fra Westervig i Thye». Men som han skrev, der er »kun een Peder Teglbrænder i Westervig Closter Sogn i Thye» - det ville vist ingen benægte. Peder Teglbrænders private bank fungerede i årene 1809-15. Også gårdejer Mads Poulsen i Vester Ulsted havde 1811-12 tilladelse til at udstede egne nødpengesedler, en rettighed han og Peder Teglbrænder opnåede som de eneste i Hassing-Refs herreder. Det understreger de to mænds økonomiske betydning. (16).

Om den videre skæbne for Peder Teglbrænders slægt - og for teglværket

Med Peder Pedersen Teglbrænders død i 1818 var en blomstrende epoke slut i gården - teglbrændingen blev herefter en binæring til gårdens stadig mere betydningsfulde landbrug. Ved sin død efterlod Peder sig enken Maren Jensdatter, sønnen Jens Pedersen Teglbrænder på 24 år og datteren Maren Pedersdatter Teglbrænder på 22 år. Maren Jensdatter kom

på aftægt hos datteren, der siden 1816 havde været kone på Bubbel. Det år var hun blevet gift med Ole Adolph Brorson Hjardemaal, søn af Peter Severin Hjardemaal. Deres søn - Peder Teglbrænder Hjardemaal - blev senere tredje generation på Bubbel.

Jens Pedersen Teglbrænder overtog Teglgården ved faderens død. Omkring 1825 har han solgt gården og teglværket; i 1826 underskriver han sig i forbindelse med en panteobligation som »selveiergaardmand boende i Øster Schaarupgaard». (17). Den 17. december 1830 døde Jens Teglbrænder imidlertid - kun 38 år gammel. Han var i 1821 blevet gift med Hedevig Marie Dollerup, datter af degnen Anders Dollerup i Hjerm nord for Holstebro og dennes hustru Kirsten Christensdatter Schibsted. Hedevig Marie var således via moderen et barnebarn af Christen Schibsted og Maren Tøfting i Skibstedgård i Ydby sogn. Ikke desto mindre blev hendes liv som enke alt andet end let. I 1850 boede den tidligere frue i Teglgården, hvis slægtninge sad som proprietærer rundt om i Thy, i et hus i Oxenbøll. Hun ernærede sig nu ved at gå ud som kogekone. Peder Teglbrænders bror - Christen Teglbrænder - fastslog også familiens sociale position ved i 1804 at gifte sig med Birgitte Christine Schibsted, også en datter fra Skibstedgård og således moster til broderens kone i Teglgården. Heller ikke her gav rødderne i det lokale bondearistokrati nogen garanti for økonomisk sikkerhed. Christen Teglbrænder og Birgitte Schibsted fik sammen datteren Maren, der i 1863 døde som almisselem i Trankjær efter forinden at være blevet skilt fra sin mand, husmand Niels Christian Jensen i Taabel.

Og dog levede disse mennesker i en tid med den indre sammenhæng, der gjorde tilværelsen overskuelig. Og tråde gik på tværs og udad fra enkelte menneskers liv, og skabte som i tilfældet med Teglgården aktiviteter, der formåede at præge lokalsamfundet for en periode. Og teglværket ved Teglgården fortsatte sin

Kighoste grasseter i Aarhuus.

Bekjendtgjørelser.

Da for nogen Tiid siden en Person, der kaldte sig Peder Teglbrænder fra Westervig i Thye, har paa Viborg Vegtrykkerie ladet trykke en Deel Penge Billetter paa 16, 24 og 86. af saadan Udseende.

No. Een Mark.

Naar forlanges betaler Undertegnede Ihændehaveren af saadanne 6 Billetter Een Rigsdalers Banco-Seddel.

Westervig Closters Sogn i Thye 1810.

Saa bekjendtgjøres herved, at der kunne een Peder Teglbrænder i Westervig Closter Sogn i Thye, og at alle de Penge-Billetter denne har ladet trykke ere omtrent af de te Udseende.

Otte Skilling.

No. P. T.

For Tolv af disse Billetter betaler jeg En Rigsdaler D. C.

Teglgaard, 1809.

Andet Slags har Undertegnede ikke udgivet og andet Slags indlefer jeg ikke.

Teglgaard i Westervig Sogn d. 31 Decbr. 1810.

P. Teglbrænder.

Det var ikke uden problemer for Peder Teglbrænder at udstede egne pengesedler. Den 31. december 1812 var han således nødt til at indrykke denne annonce i avisen Viborger Samler« for at advare mod en svindler, der brugte hans navn. (Efter F. Grandt-Nielsen: »Danske Billetter«).

produktion endnu en tid. I 1856 brændte en del af anlægget ned, og på tomten opførtes en ovn med ringmur - altså en moderne ringovn - den var 32 alen lang og 25 alen dyb med tegltag. Christen Poulsen Houe, der ejede Teglgården i 1890, benævnes da også i folketællingen samme år ikke blot for »landmand» men også for »teglfabrikant». Sønnen Nikolaj Houe overtog senere gården, og skal have fortsat teglproduktionen indtil omkring 1907-10. (18).

I mindst 150 år er der således produceret teglsten på Teglgården i Vestervig

Noter:

(Der henvises ikke til kirkebøger og folketællinger)

1: Det er således ikke korrekt, når det i indberetningen til industritællingen 1871/72 oplyses, at teglværket i Vestervig er grundlagt år 1800. Af andre telværker i Sydthy nævnes i denne tælling: Ginnerupgård (grundlagt 1852), Neessund (grundlagt 1862) og Futtrup (grundlagt 1845).

2: Tak til Elly Mardal, Boddum, for at have gjort opmærksom på 1758-indberetningen.

3: LAV, G.95-3, Vestervig godsarkiv, fæsteprotokol for Vestervig Kloster 1764-98.

4: LAV, G.95-2, Vestervig godsarkiv, jordebog 1764-87.

5: LAV, B.2-869, Thisted amtsarkiv, skifteprotokol i boet efter Peder Teglbrænder, Vestervig, 1818-23.

6: Ibid.

7: Tak til Elly Mardal, Boddum for at have gjort opmærksom på 1777-sagen i Vestervig birks tingbog.

8: LAV, B.2-870, Thisted amtsarkiv, dokumenter i boet efter afgangne Peder Teglbrænder, 1818-23.

9: Graugaard Esben, »Musketer Georg Slavensky og en del af hans thylandske efterslægt», privattryk, Holstebro 1989.

10: Note 4 ibid.

11: Note 5 ibid.

12: På Erhvervsarkivet i Aarhus findes således hovedbøger for Peder Teglbrænders købmandshandel i perioden 1799-1819 og kladder 1806-18. De er ikke gennemgået i denne forbindelse. (Erhvervsarkivets arkivoversigter bind 2, Aarhus 1993, s.175).

13: LAV, Pr.2188, Privatarkiver, Peder Teglbrænder ved Vestervig Teglværk.

14: Nordentoft Johan, »Optegnelser om Slægten Nordentoft», trykt som manuskript, 1940, s.22.

15: Note 6 ibid.

16: Grandt-Nielsen Finn, »Danske Billetter. Lokale nødpengesedler fra Napoleonskrigenes tid», Dansk Numismatisk Forening/Odense Bys Museer, 1993, s. 23, 29, 129-31, 222, 232-35.

17: LAV, B.34-SP10, Hassing-Refs herreder, skøde- og panteprotokol 1826-28.

18: Meddelt ved Elly Mardal, Boddum.

Valentin Hermansen Beyer

- en herredsfoged i Sydthy

Af Torben Lodberg, Oddesundvej 342, Sindrup, 7760 Hurup

Hvor kom han fra - hvem var han - og hvorfor blev han herredsfoged? Det kan godt blive svært at svare på alle spørgsmålene, selv det første kan der være tvivl om.

I erindringer vedrørende slægterne Beyer og Høst regner man med, at han er søn af Herman Beyer på Møen. I Wibergs præsteleksikon anføres præst i Borre sogn H. H. Beyer som stamfader til Beyer-slægten. Han var gift med Margrethe, datter af præsten i Stege Anders Hegelund født 1599 i Ribe, han var søn af biskop Peder Hegelund. Det var Anders Hegelunds kone Karen, der bar Borrepræstens søn Hans ved dåben i 1654, men ifølge kirkebogen er der ikke flere børn.

Senere mere ambitiøse efterkommere af Valentin H. Beyer (V.H.B.) lod fremstille et våbenskjold for alle agnater (beslægtede på mandssiden) af herredsfogeden. Det er optaget i Heraldisk Selskabs våbenrulle som nr. 9 og beskrevet i »Våbenførende slægter i DK«, og her er angivet, at slægten oprindelig er norsk og kom hertil med VHB's fader. I følge »Stamtavle over VHB's efterkommere nævnes det, at der findes en oberstløjtnant Valentin Beyer, født 12/2 1692 i Bergen, navneligheden kunne underbygge påstanden.

En undersøgelse i Personalhistorisk Tidsskrift i 1903 gav det svar, at siden han i sine helt unge dage tjente i Helsingør og Helsingborg, kunne han måske nedstamme fra tolder Jørgen Beyer i Helsingør. Dette løser bare slet ikke mysteriet. VHB angives født i september 1659, hvilket stemmer fint sammen med, at han døde på Nørgaard i Villerslev den 26/10 1722 og da var 63 år 7 uger og 3 dage gammel.

Men præsten i Borre blev ifølge kirkebogen begravet den 8/11 1655 37 år gammel. Det ser ikke bedre ud i Helsingør. Jørgen Beyer dør også for tidligt til at kunne være faderen. Der findes ganske vist en skarpretter i Helsingør, Beier. Skulle han være faderen, kunne det måske være naturligt, om familien ville skjule det. Alle skarpretterens børn er kendte, og ingen er født i 1659, og ingen hedder Valentin. Så indtil andet bevises, vil jeg tillade mig at tro på familieoverleveringerne og hans egen søns udtalelser ved begravelsen, at han er præstesøn fra Møen.

Det første udsagn, vi har om ham, er, at han var, som det hedder »eders Kongl. Mayestæts ringeste knegt og Duedreng, der tog vare på deris kongl. Mayestæts Duer og fugle i Huuset bag Kierken på slottet«. Dette udspiller sig formodentlig på Kronborg, hvor der omme bag slottet var fasaneri og andet fugleopdræt. Vi er her i Frederik d. IV's meget unge år, men det passer sammen med, at VHB var i huset hos Christian Cassius, der havde været hofpræst i Helsingborg og nu var blevet informator for Kronprins Frederik. Cassius blev senere fjerde landsdommer i Viborg.

Næste gang vi finder optegnelser om VHB er han blevet ridefoged på Frijsenborg for grev Niels Friis, det er i 1691. I 1694 har VHB fundet sig en tilkommende: Ide Sophie Grove, og er i mellemtiden blevet forvalter på Boller, der hører under grevskabet Herregården Boller på sydsiden af Horsens fjord i Uth sogn overgik i 1664 til Mogens Friis og hørte siden til Frijsenborg som allodial (jordejendom der ikker er len, men tilhører brugeren) gods. Nordfløjen er fra 1550'erne, østfløjen fra 1588 og lå der altså på VHB's tid. I 1656 omtales den som »først blandt Østjyllands mange, skiønne anseelige herregårde«.

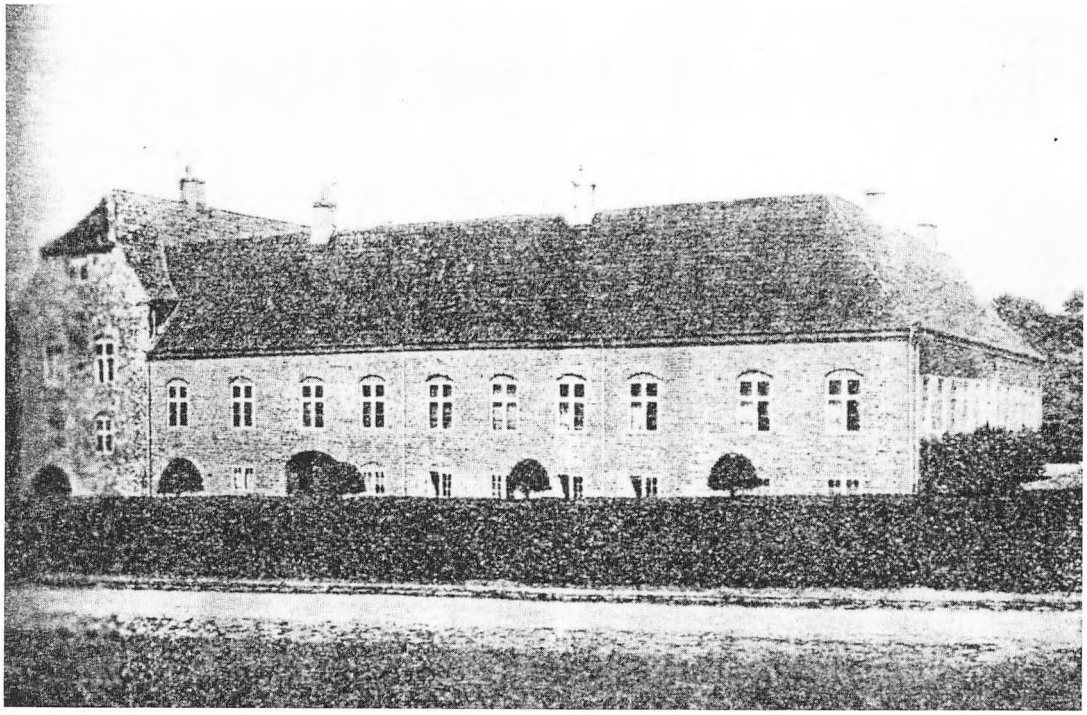

Boller (Bjerge Herred). Foto: H. A. Ebbesen.

Det er måske rimeligt med lidt kommentater til anetavle I.

Christen Andersen ejede Skovgaard i Mejrup sogn ved Holstebro. Hans kone var fra Baaringbjerggaard i Borbjerg sogn, hun døde i barselsseng. Sønnen Anders Christensen Schogardius (Skovgaard), som han senere kaldte sig, blev døbt i Meirup Kirke af gamle hr. Peder.

Grove-familien stammer oprindeligt fra det daværende Grove sogn. Jens Pedersen Grove var skriver på Varbjerg slot, men fik en ret ualmindelig stilling med en meget speciel titel, han blev »fyrbøder«, det vil sige »Kgl. Mayestets fyrforvalter over alle danske strømme«. Han er opfinder af vippefyret, det første blev rejst på Skagen, hvor en museumskopi er opstillet. Hans ældste søn Peder Jensen Grove overtog embedet efter faderen, men måtte se det reduceret, hver gang vi ved fredsslutningerne afstod det ene fyr efter det andet. Han tjente dog nok til, at han kom til at eje hele Anholt, han fik datteren Marianne Grove, der blev gift med Christopher Bartholin, senere landsdommer i Viborg og ejer af herregården Kaas. Anders Jensen Grove fik en eventyrlig tilværelse, rejste hjemmefra som 15-årig, var i Holland, i Vestindien, blev kaptajn i den engelske konges garde og sloges med Cromwell, men var så heldig at komme hjem året før kong Karl d. I tabte. At han kaldes stykhopmand og fyrværker har intet med faderens erhverv at gøre, han var artilleriofficer.

Anniche Munkgaard tilbragte de sidste år hos sin datter og herredsfoged på Nørhedegård og blev begravet fra Visby Kirke.

Lidt om, hvem han var, fremgår vel også af de bevarede egenhændige optegnelser, der gengives her:

Egenhændige Optegnelser

Af Valentin Hermansen Beyer,
(velvilligt overladt af Hr. Bogholder Johan Grove).

J. H. S.

1694 den 2. Juny kom jeg med alle til Boller.
1694 den 21. Juny Reigste Jeg til Københavnh.
1694 den 8 July holtis voris brøllup i Cancellie-Raad Hiortis grd i Kiøbenhavn.

Inviterede og Compareredе.
Quinde Kiøn
Grevinde Reventl.
Grevinde Friis
Fr. Generalinde Juul af Ulfeldt
Frken Anne Got. Rev.
Hr. Mogens Scheels Frue
Hr. Obr. in Jørgen Rantzovs
Obr. secret Schøllers Fr.
Hr. Cancellie-Raad Muules Fr.
Madam Winding
Mad. Bartholini
Mad. Ness (Nefs?)
Mad. Bodil Kvifs.

Mand Kiøn
Hr Greve Reventlov
Gen. Juul
Hr Greve Friis førte mig did
Obr Rantzov
Cancellie-Raad Muule
Can.-Hiort og hans Frue
Doct. Caspar Bartholin
Doct. Bartholin den Unge
Forv. Peder Jensøn
Monsr Friederich Kok
den 18 July kom vi hiem fra Kiøbenhavn til Boller igien.
1695 1 Mai een Mandag: J. S. blev fød *A. M. Christine* paa Bollergaard. Gud give hende naad. L. og velsignelse.
Fadderne: Welb. Fr. Anna Birgitte Juul: Hr. Justitz Raad Holg.
Ridtzis baar barnet.
Borgm.'s Kiereste i Horsens
Tolderens Kiereste
Jens Limes Kiereste
Hr Johan Risis Kiereste
Hr Peder i S. H. Kiereste
Døbt i ovsted Kirche af Hr. Jens i Snebtrup
Borgm. i Horsens
Tolderen i bn
Hr Peder i S. H.
Hr Johannes i Nebsagger
Mr Hybertzen
d. 6. Octob 1696 en taarsdag blev min Søn *Christopher herman* fød i tibstrup Syndergaard i Horsens i Jylland, blev baaren af Hr Borgmester Blymesters Kiereste i Horsens Margrete Biering.

Mandfaddere
Borgmester Stephen
Rasmus hofgrd i Horsens
Jens Rass Lime i Horsens

Quindfaddere
Tolderens Koene
Herrits schriver Jens
Hansens Koene
Deine Konen
Gud i naade forbarme dig over hannem i Jesu Navn.
Fredag døbt af Hr Jens i Snebstrup.
den 7 Janv 98 blev min Søn *Anders Hendrich* fød i tibstrup Syndergaard, blev baaren til Daaben i ousted Kirche S. Michel Fryis Kone.
Fadere
Borgm. Stephen Rass
Jens Nielsen Skovfoged
Søren Andersen i timstrup
Sofhie Ols Datter
Byefogd's Datter
Den Almægtige Gud farbarme dig over hannem i Jesu Navn. døbt i ut Kirche ved boller af Hr Jerem. Anchersen min ældste Datter.
den 8 Martij Anno 1700 blev min lille Søn *Nicolai* fød paa Haxholm
en tirsdg døbt i hovlsbjerg Kirche af Hr Niels

bran (dt) og holt over Daaben af Welb. Friherreinde Sophia Chatarina Juul.
Fadere
Hr Barohn Gyldenkron; Paa Hr Stift-Amt-Mands Windz vegne Hr Leitenant Wind; Amts forvalter K; Sieur Niels Nielsen paa farschov, Hof Maerobens paa Østergrd. Sr Niels Nielsens Kiereste, Forv. Peder Jensens Koene, Hans Moosteds Kiereste, Jørgen Ibsens Kiereste, Hr Jens Fursengs Kiereste, Peder Jacobsens Kiereste.

Gud give ham naade for sin Gud i Jesu Christo og Lycke her paa Jorden. Amen.

Anno 1703 den 18 July en tirsdag blev min Datter *Conradine Sophie* fød paa Haxholm, døbt i hovlbjerg Kirche af Hr Niels Brandt. Baaren af Grevinde Reventlov paa hendes vegne af Hr Obr Volckersøn. M. faddere: Hr Oberst Parsberg, Hr Peder Jensen, Niels Jensen paa farskov, Hr Christen høst, Hr Mads i hammel, Carsten Andersen, Jørgen Ibsen, M. Johan Herritsfoged i Wissing. Q. faddere Jomfru Rantzov, Jfr paa Klavsholm, Mad. Maeroby, Mad. Høst Hr Niels' i Nim, Anne Marie paa Frisendal, Hr Jens i veierslev Kiereste. Gud give hende naade lycke og velsignelse i denne verden. Amen i Jesu Navn.

den 30 Novbr. 1707 er min minste søn fød i Nørhedegrd i Thye paa en Onsdag *Peder Grove.* Døbt af Mag. Eaias Klovmand i visby Kirche. Baaren til daaben af Fr. Obr Rantzov til Tanderup, holtis over daaben af Hr Baron Gersdorph Stifft Amt. af Aalborg Stifft.
M. f.
Hr. Justitz Raad Helverskov
Hr Peder Lund i thymb.
Mons. Ohnsorg
Q. f.
Mad. Mollerup
Jfr. Helverskov
Jfr. Urne

Det var Grev Friis, der afholdt brylluppet, og det var ikke så få honoratiores, der deltog. Det er der naturlige forklaringer på. Niels Friis var gift med Christine Sophie Rewentlov. Bruden Ide Sophie Grove havde været »cammergpige« for Jens Juel til Juellinges hustru Regitze Sophie Vind i de sidste 6 år af hendes liv (døde 1692). At Bartholin'erne var med har en familiemæssig årsag. Bartholin den Unge må være Christopher, han var gift med brudens farbrors datter Marianne Grove. Hendes far, Peder Grove, havde været gift med Caspar Bartholins søsterdatter.

Ides forældre gav hende en mere end standsmæssig opdragelse. Hun blev vel educeret (uddannet) af både danske og tyske informatores, »desforuden blev hun oplært i alle de Ziirligheder og Nætheder, som et honnet Fruentimmer egner og andstaar«.

Af de »egenhændige optegnelser« fremgår det, at det nygifte par flyttede ind på Boller, hvor VHB var forvalter. Her boede de et par år, hvorefter de åbenbart er blevet indlogeret på Tibstrup Søndergård, der også hørte til Friisernes besiddelser. Da VHB bliver forvalter på selve Frijsenborg får ægteparret »den permission, at de må residere på Haxholm«.

VHB må have været en duelig person, ellers havde Friis næppe, i den tid han var ansat hos ham, ladet ham avancere fra ridefoged over forvalter af allodial godset til at blive forvalter på selve grevskabet. Grev Friis brugte ham også i retssager. Med så stort et gods som Frijsenborg med tilliggende var, blev det ikke helt sjældent nødvendigt at møde på de nærliggende tingsteder. F.eks. bliver fogeden fra Boller sendt til Bjere herredsting, fordi en bonde har opsagt sit fæste. Forvalteren begærer på husbonds vegne, at bonden tilkendegiver, hvad årsag han har til at opsige den gård han påbeboer: »eller om husbond i nogen måde haver hannem gjort uret?«

Så efterhånden må VHB have erhvervet sig noget kendskab til »justitiæ sager«.

Præsten Anders Vejle giver i sine optegnelser til sin egen slægts historie et godt billede af, hvordan de sociale forhold var her i landet, ihverfald i de sidste 100 år før VHB blev her-

redsfoged. Alt avancement ad embedsvejen eller i borgerlige stillinger var afhængig af, hvor gode forbindelser til adelen eller andre indflydelsesrige personer var. Hvis en dreng havde lidt hoved - kunne læse og skrive - blev han taget i tjeneste. Udfyldte han stillingen godt - kunne de lide ham, ja så avancerede han fra dreng til skriver, ridefoged, forvalter eller herredsfoged. Pigens vej kunne være en lignende fra fadeburspige til kammerpige - »fruens egen pige« og så et godt bryllup.

Alt dette behøver der jo i og for sig ikke at være noget odiøst i, hvis de pågældende duede. Det var bare måden at blive set - at være kendt på.

Man må nok indrømme, at forbindelser har det ikke skortet på for den gode Valentin Hermansen Beyer. Hans første herre Christian Cassius var endt som landsdommer i Viborg, hans kones familiemedlem Bartholin var ligeledes landsdommer i Viborg. Oberst Rantzov ejede Tandrup og mon ikke grev Friis har givet ham et ord med på vejen.

Nu var det ganske vist den enevældige konge, der skulle udnævne ham, og han kunne næppe huske ham som duedreng, men mon ikke gode mænds indstilling påvirkede selv en egenmægtig monark?

Herredsfoged over Hassing-Refs herred blev han fra den 18/12 1703 til 26/10 1722.

Et tidsbillede af landbrugets vilkår

Af Milther B. Jensen, Grurupvej 17, 7755 Bedsted Thy

Min far, Andreas Jensen, er født 20.9.1886 i Oxenbøl ved Vestervig. Hans far, Niels Jensen, var arbejdsmand og bryggerkarl ved en købmand i Krik. Hans mor, Ane, var væverske og gik ud i høst m.m. De havde et lille hus i Krik bestående af en gang med stengulv. En pæn stue med hvidskuret trægulv. Dagligstuen med seng, bord, stole, væv og hvad dertil hørte, var også med stengulv. Der var et lille køkken, og under køkkenbordet opbevaredes havsand til at strø på stengulvene. Her gemte man også gulerødder, rødbeder m.m. Der var også et lille spisekammer, et rum til ildebrændsel og et til 4 høns.

Min far kom ud at tjene, da han var 9 år. Han fik 10 kr. og et par træsko for en sommer. Om vinteren var han hjemme. Han og hans hjemmeværende søskende skulle spole tene og forskellige ting, som de kunne lave. Moderen skulle væve for at tjene til føde og klæder. Efter konfirmationen kom han ud at tjene: Først i omegnen, senere på Thyholm på flere gårde. Han var også krokarl på Tambohus Kro. Her skulle han bl.a. sejle folk over til Jegindø. Det var før dæmningen blev lavet. Det var nok dengang, han fik lyst til at være fisker, for det var han i en del år sammen med min morbroder. Han havde da et hus i Tambohuse, hvor jeg er født 19.10.1917. Han blev i 1915 gift med min mor, Nikoline, hvis far Milther Nielsen havde en gård, »Helleriis Møllegaard« i Søndbjerg. Hendes barndom og ungdom ved jeg intet om, da hun døde i 1923, da jeg var 5 år.

I vinteren 1918-19 hærgede Den spanske Syge og havde nær slået min far ihjel. Han kunne nu ikke tåle at fryse, som de jo tit gjorde på fjorden i de åbne fiskerbåde, man

brugte dengang. De købte så en gård i Uglev Havreland på ca. 14 ha. Det var i foråret 1919, men den var købt for dyrt. Priserne var høje lige efter krigen, så den gik på tvangsauktion i efteråret 1927. Min far blev gift anden gang i 1927 og var bestyrer i nogle år på »Sindrup Vejle«.

I 1932 købte min far en lille hedeejendom. Den er beliggende i udkanten af Bedsted Stationsby og blev af min far kaldt »Ørhøj«, nuværende Thylandsgade 46. Her var der 4 køer plus ungdyr. Vi havde ikke tyr, men trak køerne hen på en gård, hvor de havde en tyr. Det var R.D.M.-køer. De blev ikke afhornet eller mærket eller kontrolleret. Mælken blev solgt dels ved stalddøren dels på Bedsted Andelsmejeri.

Bygningerne er beliggende med stuehuset parallelt med landevejen med en blomsterhave foran. Fra bryggerset førte et halvtag ned til stalden. Der var to heste. I hestestalden var der støbt vandtrug, hvorfra der kunne lægges en slange ind i kostalden, hvor køerne vandedes i krybben. Ved siden af hestestalden var der et brændehus. Fra hestestalden kom man ind i stalden med en enrækket bunden korække, hvor der blev fodret bagfra. Der var en midtergang, og på modsatte side var der grise: et par søer, nogle fedesvin og somme tider smågrise. Der var roehus i den anden ende. Mellem roehuset og svinene var en dør ned til laden.

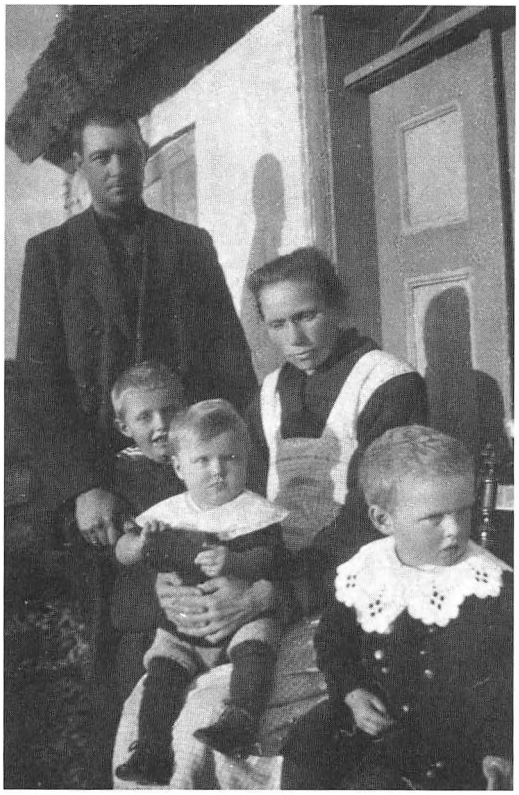

Vores lille familie ved hjemmet i Uglev kort før min mor døde.

Foderet bestod hovedsagelig at raspede kålrabi og lidt runkelroer sidst på vinteren: de kunne bedst holde sig. Kraftfoderet bestod af en færdigblanding plus noget korn. Det blev tildelt efter skøn. Der blev jo ikke kontrolleret. Min far passede selv dyrene. I starten malkedes tre gange, senere to gange daglig. I begyndelsen malkedes med hånd, senere installeredes malkemaskine. Der var ikke malkerum. Mælken stod i junger og blev afkølet med rindende vand i hestenes drikketrug. Derefter kom den udenfor at stå, til mælkekusken kom og kørte den på mejeriet. Vi fik skummet og senere syrnet mælk retur. Det blev brugt til grise og kalve. Dyrene stod i tøjr og blev bundet ud, når græsset var stort nok til det. Køerne blev trukket hjem i forbindelse med malkningen, og de blev inde om natten. De blev flyttet tre gange daglig, og det blev ungdyrene også. Indbindingen foregik, når der ikke var mere græs.

Smågrisene blev enten solgt eller fedet og leveret til slagteriet i Hurup af en vognmand. Smågrise og kreaturer solgtes som regel til en handelsmand, eller landmænd handlede indbyrdes. Søerne blev enten drevet eller kørt til orne. Der var enkelte, som tjente lidt penge ved det. Grisene var ca. 5 uger, når de blev taget fra. Svinene fik grutning, vand og mælk. I begyndelsen fik de også kogte kartofler. Dem kørte vi op til mejeriet og fyldte i en beholder,

hvor de så blev dampkogt af overskudsdamp fra mejeriet. Min far passede selv svinene, dog hjalp vi alle ved faringen. Da var der mindst én hos soen de første fire døgn. Det var vi så nødt til at skiftes til.

Vi havde to heste: en islænder »Musse« og hendes føl, som var halv nordbagger og hed »Max«. Min far passede selv hestene, fodrede, skar hakkelse, mugede m.m. Hestene stod også i tøjr om sommeren. Vi børn flyttede dem og trak dem ud og ind, når vi havde tid og ikke var i skole. Det gjorde vi også med køerne. Vi red tit på hestene, når de skulle på græs eller ind om aftenen. Der var intet rideudstyr. Vi havde kun det tøjr, hestene stod i til at styre med. Det var fattige tider, men folk klagede ikke så meget dengang. Man satte tæring efter næring og tog et ekstra bette nyk. Derfor var der heller ikke råd til sådan en luksus som et rideudstyr. Af arbejdsvogne havde vi to. Det var kassevogne med træhjul og jernringe.

Vi havde ca. 100 høns. Det var hvide italienere, som blev indkøbt daggamle. Vi havde paraplykyllingemoder fyret med briketter til dem. Æggene blev solgt dels ved stalddøren dels til købmanden, hvortil vi selv leverede dem. Hønsene sad på pinde med en plade under til at samle gødningen på, som blev skrabet ned i en trillebør og kørt på møddingen. Vandingen foregik i drikketårne. Fodringen foregik i trug, som stod på gulvet. Under gødningspladen var rederne placeret med et flyvebrædt foran. Der var kunstigt lys i den mørke tid for at hindre æglægningen i at gå i stå om vinteren.

Markerne var inddelt til seksmarksdrift, som var almindelig her på egnen. Der blev først avlet grønjordshavre, dernæst roer, mest kålrabi og lidt runkelroer og kartofler. Tredje år byg og fjerde år havre med udlæg. Dernæst var der to år med græs, hvor man det første år tog et slet hø, og også lidt det andet år, hvis der var græs nok. Frøet blev købt hos grovvarehandlere ligesom idag. Sædekornet tog man gerne af sit eget, hvis man havde noget tilovers. Det blev så kørt til en mølle for at blive triøret: det vil sige at få renset alle de små kerner og andet skidt fra. Somme tider bejdsede man noget af det. Det foregik hjemme i et stort kar, som man også brugte, når man vaskede. Der blev her brugt svampedræbende kemikalier.

Om vinteren blev der tærsket og lavet forskelligt vedligeholdelse. Der var også snekastningspligt, så hvis der kom sne, blev der meget ekstra arbejde både hjemme og ude. Der skulle jo af og til køres roer ind, og hvis kulen var sneet til eller lå ude i marken, kunne det godt give problemer. Man kørte også møddingen ud om vinteren, så møddingen var tom om foråret. Møget blev lagt i passende dynger, som så blev spredt med en fork. Det var tit os børn, der blev sat til det. Var det en streng vinter, måtte man vente til foråret med at pløje. Nogle ventede altid til foråret. Det var gerne til roejord, man kørte gødningen ud. Roerne skulle jo sås sidst, så det kunne man vente med, til man havde sået kornet.

Da det var lettere jord, vi havde, behøvede vi ikke fælde jorden om foråret. Så vi harvede skak, skrås eller sjangharvede, eller hvad det nu kaldes i de forskellige egne af landet. Somme tider brugte man en fjederharve, sommetider en sæddækker eller en anden harve med spidse, runde tænder, som var god til at findele jorden. Vi såede kornet med såmaskine. Frøet blev sået med hånden og nedharvet med ukrudtsharve. Dengang ukrudtsharvede man altid. Det var før man begyndte forureningen med sprøjtemidler. Der blev tromlet med en ringtromle i kornet. I roemarken blev der tromlet med glattromle. Det var en tromle, hvor bommen var af træ i stedet for af jernringe. Det var for, at man bedre kunne se at så roerne.

Roerne blev sået med en »Avance«: det var en maskine på to hjul med to stænger, som man styrede med. Imellem hjulene var sat et stativ med to beholdere, én til hver række.

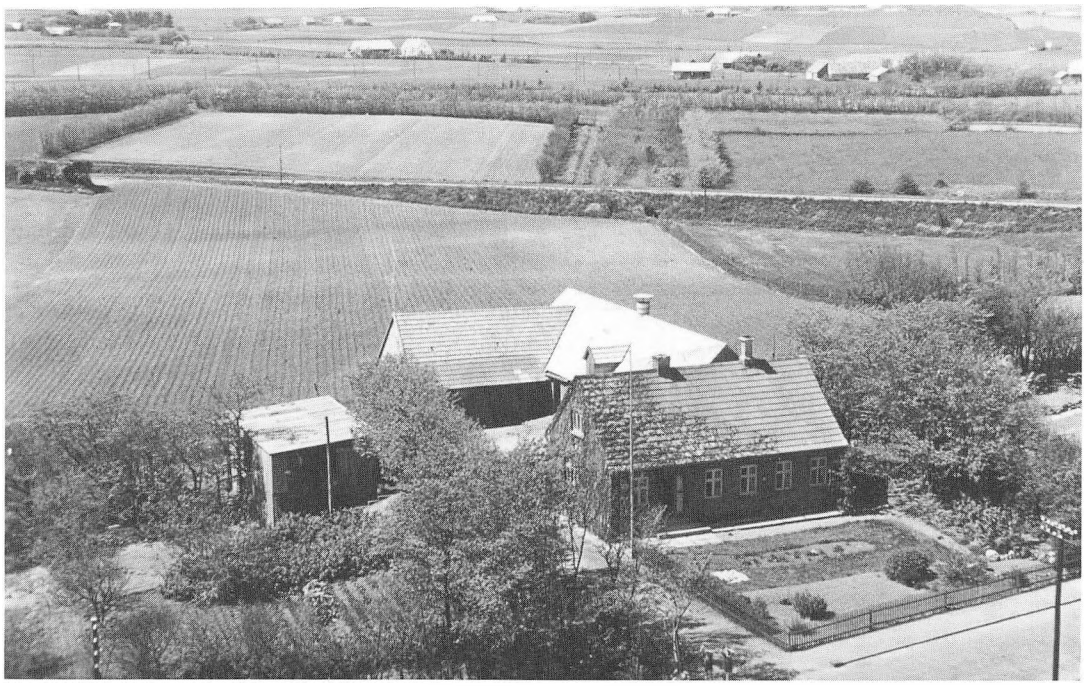

»Ørhøj« ved Bedsted

Man såede to rækker af gangen. Der var en rund jernstang igennem beholderne. Der var så en rørepind i hver beholder til at få frøet til at falde igennem et lille hul, som var i en plade eller skod, om man vil. Den var med flere størrelser huller, så man kunne så forskelligt med den. Ja, endda ærter kunne man så. På enden af stangen sad en pind, som gik ned på det ene hjul, hvorpå der var nogle pigge, som stak ud til siden. Senere kunne man tage såaggregatet af og montere radrenserskær og ruller. Maskinen blev så vendt om, så hesten gik mellem stængerne. Det var således en kombineret så- og radrenser.

Det var min far, der ordnede forårsarbejdet. Ja, vi børn harvede og tromlede somme tider. Vi hjalp også med at hakke roer.

Høet blev slået i sidste halvdel af juni med hestetrukken slåmaskine: en »Deering«-slåmaskine. Høet blev vendt nogle gange afhængigt af vejret. Vi brugte hesterive til at samle med. Samlingen begyndte, når det var tørt nok. Høet blev sat i stakke og stod 8-10 dage i gunstigt vejr. Det blev så kørt hjem på hestevogn og kom på staldloftet. Min far ensilerede ikke græs.

Roerne blev hakket to gange med 4-6 ugers mellemrum. Hvis der var tidsler, blev der til tider hakket tredie gang. Radrensningen sluttede, når man ikke kunne køre uden at skade roerne for meget. Toppen af kålroerne blev hugget af med en skovl, skuffejern eller specielle topjern. Nogle fodrede toppen op, andre pløjede den ned. Nogle brugte rapjern, som havde et blad til at hugge toppen af med og nedenunder sad et par pigge til at trække roerne op med. Nogle havde hestetrukne optagere, som både kunne toppe af og tage op samtidig. Der var både enrækkede og torækkede optagere. Vi havde en speciel plov, som smeden havde lavet med et skær til at løsne og et par jernstænger til at skubbe roerne ud til siden. Så kunne man lægge to rækker sammen. Man kørte så over to rækker og én mand på

hver side til at læsse. Nogle roer kom i roehuset med det samme. Andre blev lagt i kule, som blev dækket med halm og jord, så de ikke frøs under en hård vinter. Runkelroerne blev taget op med hånd og toppen hugget af med en roekniv. De blev gerne smidt sammen 4 og 4 rækker, så kunne man køre imellem dem og på den måde tage 8 rækker med hver gang. De blev lagt i kule til sidst på vinteren, da de bedst kunne holde sig. Min far lavede en firkantet ensilagebeholder af cement, hvori han ensilerede toppen hel. Han havde ikke nogen knuser.

Kunstgødningen blev købt hos foderstofhandleren. Det var som regel 18% superfosfat, som enten blev spredt med hånden eller fra en vogn, hvori der var anbragt en balje til kunstgødningen, som så blev spredt med en kulskovl eller en spredeskovl. Kali og kalksalpeter blev der ikke brugt så meget af, vistnok fordi det var dyrt, og penge var der jo ikke så mange af i tredivernes krisetid. Nogle gårde havde tallerkenspredere. Somme tider blev der stukket tidsler i kornet. Flyvehavre kendte vi ikke.

På ejendommen i Bedsted høstede min far i mange år med le, mens min stedmor eller jeg bandt neg. Så blev det stillet i hobe: 4 neg i hver. Når det var vejret, blev det kørt hjem på stængevogn. Stængerne, som de kaldtes, var lavet af en planke i hver ende af vognen og et sædebrædt på midten. På plankerne var der så et langt bræt på hver side. Plankerne ragede ca. 10-12 tommer ud over hver ende, og brædderne var også 10-12 tommer længere end vognfjælene i hver ende. Yderst i hver ende var et bræt lagt på tværs og sømmet på. Tillige var der i hver hjørne boret et hul igennem, hvori der var sat et stykke jern, der var spidst, ca. 8-10 tommer højt. Dér huggede man så det første neg på. Så kunne de ikke skride ud af enden.

Min far købte som førnævnt ejendommen »Ørhøj« i 1932. Det var jo midt i landbrugskrisen. Han tjente lidt ekstra ved at pløje, harve og så for husmænd, som ingen heste havde. Han lejede også heste, redskaber og vogn ud til folk i byen, som havde kolonihaver eller havde lejet lidt jord til at dyrke kartofler og andre grøntsager på. Der var også mange, der skulle have brænde hjem fra skoven. Så lejede de hest og vogn til at køre det hjem på. Sidst i trediverne begyndte han at køre renovation i byen, først nogle stykker, der blev flere og flere. Det var hovedsagelig aske. Folk fyrede jo i kakkelovn og komfur. Han fik 3 kr. pr. måned for at tømme én gang ugentlig. Det var knap 75 øre pr. gang. Til sidst var der så mange, at der gik 4 dage om ugen med det. Min far solgte ejendommen i 1960 og flyttede til Thisted.

Min mor døde, da jeg var fem år. Vi havde derefter forskellige husholdersker, indtil min far giftede sig igen. Min stedmor var slem til at slå. Vi begyndte at have visse pligter, når vi var 5-6 år med at hugge optændingspinde, hente vand og deslige. Når vi blev større, skulle vi skrælle kartofler, vaske gulve, pudse komfur og kakkelovn, gafler og knive hver lørdag, røre i gryder, røre dej, skylle tøj og trække vaskemaskine på vaskedage: så vi fik lært at bestille noget. Vi lærte også at stoppe strømper. Det var jo praktisk, når vi kom ud at tjene. I et barndomshjem ved landbruget måtte vi tidlig hjælpe til med forefaldende arbejde i driften med kartoffeloptagning, roehakning, hjemkørsel af roer, korn og hø, samt tærskning. Men ikke malkning. Det lærte jeg først, da jeg kom ud at tjene.

Jeg blev konfirmeret, da jeg var 13½ år. Derefter kom jeg ud og tjene i »Luxhøj«, en lille gård i Tvolm på ca. 11 ha. Der var en mand og kone og en søn på ca. to år. De fik en pige om sommeren. Jeg fik 100 kr. for sommeren og 85 kr. for vinteren. Det blev udbetalt halvårlig, plus kost og logi. Det var meget familiært. Jeg passede børnene, når forældrene var i byen. Så sov jeg i den ene seng i soveværelset, ellers havde jeg kammer ved siden af hestestalden. Det var almindeligt dengang. Det var uopvar-

met, men vi måtte opholde os inde om aftenen. Der var sengehalm i bunden, det havde vi også hjemme. Det var mest almindeligt. Der kunne somme tider være mus i. I »Luxhøj« lærte jeg at malke og var ellers med til alt forefaldende arbejde, dog ikke at så, radrense, køre selvbinder og lægge i tærskeværket. Der var ca. fire km hjem til »Sindrup Vejle«. Jeg havde fri hver anden søndag, når vi var færdige med morgenarbejdet i stalden.

Herefter var jeg hjemme et halvt år, fordi min far nu var flyttet til Bedsted. Der gik jeg på løst arbejde på forskellige gårde i roetiden, høhøsten og kornhøsten. Om efteråret fik jeg plads i »Lerskredgaard« i Ydby Havreland, ca. 15 km hjemmfra. Det var i 1932 til november. Jeg fik 80 kr. for vinteren, og det var jeg heldig med, for det havde været en tør sommer med en lille avl, så mange landmænd sparede en karl, og der var en del voksne karle, som gik for kun kost og logi den vinter. Jeg blev fæstet halvårsvis. Der var jeg i fire år som enekarl, men der var også en pige, som hjalp med malkningen, i roerne og i høsten og, hvis der ellers manglede en hjælpende hånd. Dog hjalp hun ikke med at køre møg. Da havde vi gerne en daglejer til at fylde vognene. Manden kørte det så ud i marken og læssede det af i dynger, som jeg så spredte. Hvad jeg ellers fik i løn, kan jeg ikke huske. Vi malkede tre gange daglig. Der var otte køer, det var fire til hver, så det var ikke let at få fri om aftenen. Malkningen foregik kl. ni. Der skulle jo også fodres heste. Vi havde fem stykker: to gamle og en treårs plag. Det var stiv lerjord, så vi havde altid tre heste for plov og harve. Desuden var der en etårs plag og et føl. Den ene af de gamle var en hoppe, som fik et føl næsten hvert år.

Jeg havde fri hver anden søndag, når vi var færdige i stalden, men tit var klokken 11, før vi var færdige. Så kunne jeg ikke nå hjem til middag med de 15 km på cykel. Derfor kørte jeg først over middag. Der var ikke noget, der hed ferie.

Vi havde en firevinget husmølle som trækkraft til at male korn med. De havde før brugt den til tærskning og til at skære hakkelse med. Det måtte jeg nu gøre med håndkraft, tit om aftenen. Før havde jeg ikke tid. Så stod jeg oppe på loftet med en petroleumslygte. Vi havde ikke elektrisk lys. Det var et stort arbejde at skære hakkelse til fem heste med håndkraft. Det kunne let tage en times tid eller halvanden. Ellers havde vi en petroleumsmotor. Det var en gammel skibsmotor med glødehoved. Den brugte vi til tærskning og til at male korn med, når det var vindstille i flere dage. Tærskeværket stod fast, da petroleumsmotoren var i et lille motorhus fast placeret uden for laden. Vi måtte derfor bære alle negene om ved siden af tærskeværket. Halmen bar vi løs i reb om i gulvet igen. Vi var to til at bære halm. Tærskeværket var en halvrenser trukket af motoren med rebtræk.

Da jeg var 19 år, flyttede jeg til en større gård i Ydby Havreland: »Sejerskilde«. Den var på ca. 25 ha og ejet af Peder Poulsen Plougmann. Jeg fik 750 kr. for et år som forkarl plus kost og logi. Der var en dreng på 14-15 år til hjælp, samt en pige på lignende alder. Manden var ældre. Han var sognefoged, så han var tit ude i embeds medfør. Han lavede ikke ret meget hjemme. Jo, han fodrede selv svinene og lagde somme tider i tærskeværket. Der havde vi en seksvinget klapsejler (vindmotor) til at male korn og til at skære hakkelse med. Vi havde elektrisk lys og kraft til elmotor, som vi brugte til tærskning. Der var 8 køer, som blev malket to gange daglig af os karle. Pigen vaskede spande og redte vore senge. De var også med halm i bunden. Men, man lå godt i sådan en halmseng. Der var 4 heste, så vi kunne lave to spand, men vi var også tit nødt til at have tre heste for plov eller harve og altid tre for selvbinderen, som det nu var mit arbejde at køre med. Jeg fik 1000 kr. for det andet år.

November 1938 rejste jeg til Sjælland og tjente på en gård lidt uden for Køge. Her var jeg indtil foråret 1941, hvor jeg rejste tilbage til Thy til en større gård, »Refsgaard«. Her var

manden og konen, to piger, en fodermester og tre karle. Jeg var andenkarl. Jeg var der kun en sommer, så det var almindeligt sommerarbejde med roehakning, hø- og kornhøst, pløjning og tærskning om efteråret.

Træt af at tjene, flyttede jeg hjem til »Ørhøj«, hvor jeg betalte for kost og logi. Jeg gik på løst arbejde hos en gartner i Bedsted, Theodor Nielsen, som havde tre køer og tre heste og lidt grise. Der var 7 ha jord, der dels blev drevet med landbrugsafgrøder og dels med gartneriafgrøder. Desuden havde han 30-40 ha i forpagtning ude i Lodbjerg Klit, som blev drevet med korn og græs. Der var lavet en lille stald derude, så vi ikke behøvede at tage hestene med hjem hver aften. Der var ca. 10 km. Desuden havde han en gammel traktor og et stort tærskeværk, som blev kørt derud om efteråret, og en selvbinder, der blev trukket af traktoren. Traktoren kørte hans gifte søn med. Han arbejdede hjemme hos sin far. Der var fire drivhuse, som blev passet af to medarbejdere og ham selv. Inde var der konen og en pige, som tillige passede butikken. Her solgtes kartofler, blomster, grøntsager og havefrø om foråret.

Der var ikke altid noget at lave om vinteren. Derfor var jeg arbejdsløs et par måneder. Men 1. marts 1942 søgte »Wrigt, Thomsen og Kjær« folk til at arbejde for tyskerne ude ved havet med at støbe bunkers og deslige. Da der ikke ellers var noget arbejde tog mange af os derud. Vi blev kørt i lastbiler. Der var ca. 15 km derud, men somme tider var lastbilerne ude at hente et eller andet. Så måtte vi vente både to og tre timer. Når vi støbte bunkers, varede det tit 3-4 døgn. Det skulle gå uafbrudt, undtagen 20 minutters spisetid en gang imellem. De af os, der blev derude hele tiden uden søvn, fik bragt maden ud i lastbiler. Vi fik varm mad en gang hver dag. Det gav jo gode overarbejdspenge, som vi tog med. Men, så var vi også godt søvnige, når vi kom hjem. Vi var gerne arbejdsløse fra jul og til omkring 1.

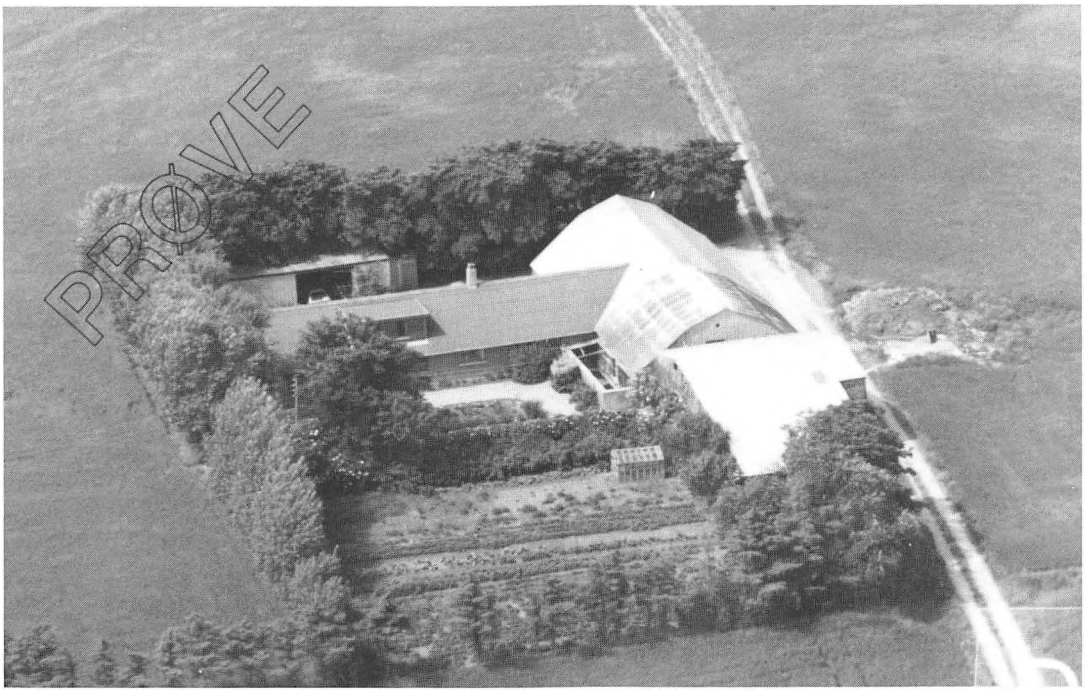
PRØVE

Grurupvej 17 - efter ombygninger

marts, når det ikke var frostvejr mere. Da jeg blev fyret til jul 1943, var jeg træt af det ensformige arbejde, og efter nytår 1944 rejste jeg til Fyn og senere Sjælland, hvor jeg arbejdede som daglejer, karl eller fodermester i nogle år.

I foråret 1953 rejste jeg med kone og børn fra Sjælland og her til Thy. Vi forpagtede min fars ejendom og drev den som før beskrevet under afsnittet om min far. Jeg overtog også renovationskørslen, som han hjalp mig med. Indtægten herfra blev beregnet som forpagtningsafgift for det hele. Min far, som var gift 3. gang, havde købt et hus på den anden side af gaden. Han fik folkepension, og konen drev lidt dameskrædderi. Men, pengene kunne ikke slå til. Så han kom en gang imellem og beklagede sig. Da det gik godt for os, fik han nogle penge, som blev betragtet som køb af nogle af dyrene.

Da der var gået godt et par år, blev vi uvenner, og han sagde forpagtningen op. Så købte jeg min nuhavende ejendom, Grurupvej 17. Det var til marts 1956, jeg overtog ejendommen, og vi flyttede ind til maj, da forpagtningen var udløbet.

Det blev et travlt forår. Vi skulle tilså begge ejendomme, foruden at køre skrald. Men, vi havde to spand heste til rådighed, så min kone måtte ud at hjælpe. Det var hun naturligvis også før, men nu skulle hun også følge et spand heste, hvilket også er hendes lyst.
Ejendommen her er på knap 8 ha. Der er to gravhøje, og der var mange store vandhuller. Jeg gav 37.000 kr. for den. Der var to magre heste, ni grise og nogle kaniner samt plov, harve og part i såmaskine og selvbinder, ellers helt bar. Jeg måtte derfor købe alt: korn, halm, såsæd, gødning - ja alt. Efterhånden havde jeg fået købt fire af de fem køer af min far, plus alle ungdyr og svinene, som jeg tog med herop. Jeg var ude for at skaffe kautionister for 10.000 kr. som jeg manglede til udbetaling på 12.000 kr. plus indkøb af alt det andet. Jeg fik installeret malkemaskine. Det var til lysnet, og der var kun en maskine. Vi lavede også lidt om både ude i stalden og inde. Der skulle derfor mange penge til. Ejendommen er en hedeejendom bygget i 1917. Da kostede det hele kun 6-7.000 kr. Men, sådan en ejendom bliver oftest købt af fattige folk, som så går fallit efter kortere eller længere tid, så der har været mange her, før vi kom. Sådan var det også med min fars ejendom.

Der hørte en mælketur med i købet. Den varede til oktober. Derefter måtte jeg gå på løst arbejde. Jeg blev også snefoged, så tjente jeg lidt ved det. Der var pligtkastning dengang. Det var regnet ud på den måde, at en omgang var på fire dage. En ejendomsbesidder, det gjaldt også byejendomme, skulle så gøre så og så mange dage i omgangen. Det var efter ejendomsskyld. Jeg skulle gøre ½ dag, så fik jeg betaling for resten af tiden, indtil en ny omgang og så fremdeles. Nogle skulle gøre f.eks. otte dage, så de skulle møde to mand hver dag. Jeg skulle først ud for at se, hvor der var mest sne. Herefter skulle jeg rundt til de forskellige i mit distrikt for at tilsige folk og bestemme, hvor de skulle begynde. Det var ikke altid let at få landmændene til at svare fuldt. De skulle jo røgte, og der var kun en karl eller manden gik ene på mindre steder, så det var jo ikke let at blive færdige og da det var ulønnet, var det jo ikke noget, der tiltrak så meget. Tit undskyldte folk sig med, at de skulle køre roer eller tærske, da de ikke havde mere halm eller korn. Det var derfor ikke så let at være snefoged, når det varede flere dage.

Løst arbejde gik jeg en del på. Ind imellem havde jeg en mælketur, men man fik ikke mere end 4 kr. om dagen for den tur, jeg havde, for to heste, der skulle skoes jævnlig, og en vogn og mig selv. Det varede ca. tre timer hver dag, og det var både søndag og hverdag. Det blev til en meget lille timeløn, når man fik trukket udgifterne fra. Men, man skulle jo tjene lidt ved siden af, for vi kunne ikke leve af sådan en udsultet ejendom. Man købte egentlig ejendommen to gange i form af den ekstra gødning og kalk, den skulle have.

I 1959 byggede vi til stalden. Nu fik vi plads til 6 køer, ungdyr og 3-4 søer, hvis grise vi dels solgte som små, dels fedede. Vi havde stadig to heste. Vi lejede til at få mejet og havde stor maskine til at tærske. Vi satte kornet i stak og fik det tærsket ind. Det første år havde vi 64 tdr. korn. Det sidste år vi fik tærsket med stor maskine, havde vi 128 tdr., så det havde hjulpet med al den gødning, jeg havde smidt ud.

Jorden blev drevet traditionelt med en seksmarksdrift. Dyrene stod i tøjr, og det var min kones og børnenes arbejde at trække dem ud og ind og flytte dem nogle gange daglig, når jeg var på arbejde. Vi satte høet på stativer. Det blev revet sammen med hesterive og markrive. I 1960 fik jeg min første traktor. Det var en 17 hestes diesel med enfuret plov og en harve. Ellers brugte vi de hesteredskaber, vi havde: såmaskine, radrenser m.m. så der måtte stadig gå en bag ved og styre. Nu skulle vi være to mand om det, en kunne klare før, så det var et tilbageskridt. Senere fik jeg en »JF«-aflæsservogn til at køre roer og møg med. Siden en transportør og en sidevenderive. Vi høstede stadig med hestebinder. Så fik vi en med kraftoverføring, men der skulle stadig sidde en mand på binderen. Jeg fik sat drivhjul på traktoren og fik en kværn og tærskeværk, så kunne jeg selv male og tærske mit korn. Det første tærskeværk var med et bord, som vi lagde i fra, og med en presser, så nu kunne den skubbe halmen op på loftet. Senere fik vi et tærskeværk med ilæggerapparat. Det første tærskeværk fik jeg sat hjul på. Så kunne jeg flytte det, for da satte vi i stak.

Jeg havde i 1962 købt en lille naboejendom på godt 6 ha for 36.500 kr. uden løsøre. Der satte vi kornet i stak og kørte derop og tærskede og satte noget halm ind i laden. Jeg havde også nogle dyr deroppe, da jeg ikke havde plads hjemme. Men, så solgte jeg bygningerne og haven for 10.000 kr. minus omkosninger ved opmåling, sagfører m.m.: ca. 1.000 kr. Der blev da kun 9.000 kr. til mig.

Anny og Milther Jensen

Derefter kørte vi avlen hjem, hvor jeg havde bygget en stakhjelm til at have kornet i.

Efterhånden kom vi til at bruge lejet mejetærsker, først sækkemaskine senere tankmaskine. Jeg fik lavet kornmagasin på loftet. Tog kornblæseren fra min sidste tærskemaskine og spændte den fast på et ben i stakhjelmen. Jeg havde også fået elkraft. Motoren spændte jeg for blæseren og blæste kornet op i kornmagasinet. Jeg købte også en 5-fods »JF«-mejetærsker med tank, hvor traktoren kunne køres ind i, så den virkede som selvkørende. Halmen gik løst ud, så jeg måtte også have en presser til halmen. Nu kunne jeg også presse høet.

Jeg fik også en »JF«-grønthøster, så nu kunne vi ensilere græs og roetop. Det havde jeg før lejet til. Roetoppen havde vi ensileret hele tiden. Vi tog jo sukkerroerne op med hånd og huggede kålroetoppen af med et topjern. Kålroetoppen fodrede vi op med det

samme, men sukkerroetoppen kørte vi hel hjem og knuste i en topknuser og kørte det op i en ensilagebeholder. Den havde jeg fået lavet i forbindelse med stalden, så vi kunne tage ensilagen indefra.

I 1964 byggede vi igen til stalden. Der blev to rækker køer med fodergang foran og rensegang i midten. Der var nu plads til 20 køer. Den gamle stald blev så brugt til ungkreaturer. Hestestalden blev brugt til roehus. Da vi havde fået installeret kraft, kunne vi få en ny malkemaskine - nu til tre maskiner. Det var »Alfa Laval«. Vi havde ribbekøler, da vi stadig leverede mælk i spande. Senere fik vi rørmalkning også til tre maskiner, og så fik vi køletank, for nu blev mælken afhentet i tankbiler. Vi fik syrnet mælk og valle retur.

Jeg var nu nødt til at lave nogle grisestier om til ungdyr, for vi havde nu 25-30 ungdyr. Tyrekalvene fedede jeg, og kvierne lagde jeg til. Nu kunne jeg holde mig selv med dyr. Det var nu en lukket besætning. I starten efter byggeriet havde jeg tre søer og lagde selv alle grisene, de fik, til og købte resten. Vi leverede ca. 200 om året, men da jeg lavede om til kreaturer, leverede jeg kun 100. Alle smågrisene blev indkøbt, for det gik ikke så godt med søerne, så dem solgte jeg. Derfor kunne jeg bruge deres stier til småkalve.

I 1965 fik jeg en ny traktor: en »Ford 3000« med 47 hk. Nu måtte jeg også have større redskaber: 3-furet plov, harve, tromle. Da jeg stadig kørte mælk, fik jeg også en større vogn, der kunne tage 56 spande. Det var nødvendigt, for de andre leverandører havde også fået mere mælk. Den var godt bred, så det var en dejlig vogn at køre korn hjem på.

Stuehuset blev forlænget med seks meter i 1967, og vi fik drænet al marken. Der var en del vandhuller med lave arealer omring, så man kørte i blød både tidligt og sent. Nu har jeg noget sund jord og kan køre overalt. Vi købte yderligere to ha jord fra en lille naboejendom, så nu har vi ialt 15,3 ha., hvoraf de 14 dyrkes.

Da vores yngste søn var gået ud af skolen i 1971, blev vi ene om arbejdet. Jeg købte så en frontlæsser med roegreb til at læsse møg og roer med. Men, det var noget bøvl at skulle spænde fra og for, for hvert læs. Derfor købte jeg en ældre »Ford 3000« med »Select to Speed«, så nu havde jeg to traktorer. Den sidste brugte jeg også til mejetærskeren. Det er rart at kunne skifte gear uden at koble ud, for så går mejetærskeren også i stå. Jeg havde også fået en ny såmaskine med markør, så nu kunne jeg selv så. Den var til lift, en 21-rk. »Stegsted«. Vi lejede enkornsmaskine til at så roer med, og så måtte jeg også have en 4-rk radrenser. Jeg fik også en roeoptager til to rækker, så nu kunne konen og jeg selv tage roer op og køre dem hjem i kule.

1. april 1988 holdt jeg op med at sælge mælk og solgte køerne med EF-støtte. De sidste ungdyr blev solgt i 1989, hvor foderet var brugt op. Svinene beholdt jeg til maj 1990. Da røg den sidste på slagteriet. Så var jeg kvægløs og levede som planteavler. Nu sidst har jeg lejet jorden ud, og vi lever af vores pension.

(redigeret august 1994 af Bjarne Madsen)

Lortpøt fennen i Lodbjerg plantage

af Eigil T. Andersen, Lodbjergvej 39, 7770 Vestervig

Milther Jensen har til denne årbog skrevet en artikel om landbrugets forhold i sin erindringstid. I den artikel fortæller Milther Jensen, at han i 1942 arbejdede hos gartner Theodor Nielsen, Bedsted, der havde forpagtet 30-40 ha. jord ude i Lodbjerg klit. Som et lille supplement til artiklen kan her berettes om opdyrkningen af dette areal, kaldet Lortpøt fennen.

Det »romantiske« navn har været stavet på forskellig måde gennem tiderne. Gordon Albøge fra Københavns Universitets institut for navneforskning skriver om navnet bl.a.:

I Feilbergs jyske ordbog er ordet lort anført med udtalen »luw't», optegnet i Agger sogn. Så efter udtalen at dømme ser forleddet ud til at være navneordet lort. Ordet er ikke meget udbredt i navne på søer og vandhuller. Derimod forekommer det i mere end 20 navne på -bæk. Noget tyder på at geodæterne har kviet sig ved at sætte dette folkelige ord på prent. Videnskabernes Selskabs original- kort 1790 har formen Lovtpøt sande. Generalstabens topograf noterer i 1882 navnet som Lortpot, men på kortet kommer til at stå Lovtpot. På de efterfølgende udgaver ændres stavemåden dog til Lortpøt. Det er uvist, om formen -pot i 1882 skyldes en skrivefejl eller om topografen bevidst har udbyttet det oprindelige efterled med navneordet potte. Dette ord bruges undertiden om mindre lavninger i terrænet.

Topografer kan nok også have besvær med lokale dialekter. Lortpøt fennen afvandes af en grøft, der løber mod øst og som på Generalstabens kort er benævnt som »Grossens rende». Jeg har forsøgt at få oplysning om, hvem denne Grossen vel kunne være. Ingvard Larsen, Svankjær, der i mange år arbejdede i Lodbjerg plantage, mener, at en topograf har hørt en lokal kalde grøften »Grønsletsrende», og sagt på thybomål kan det nok blive til Grossens rende!

Afdøde Johannes Nielsen, Bedsted, søn af gartner Theodor Nielsen, lånte mig i 1977 nogle billeder fra opdyrkningen af området og fortalte om arbejdet, som han havde deltaget i. Det begyndte den 2.2.1935. Arealet var

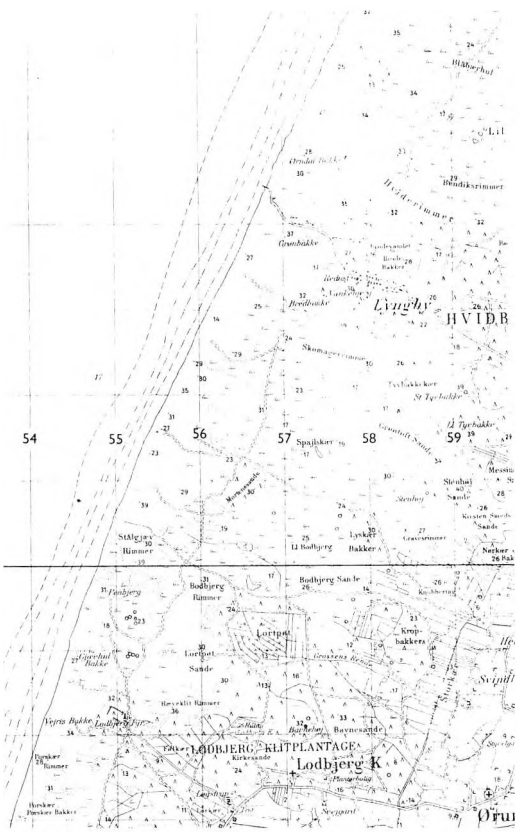

Udsnit af Geodætisk Instituts kort over området

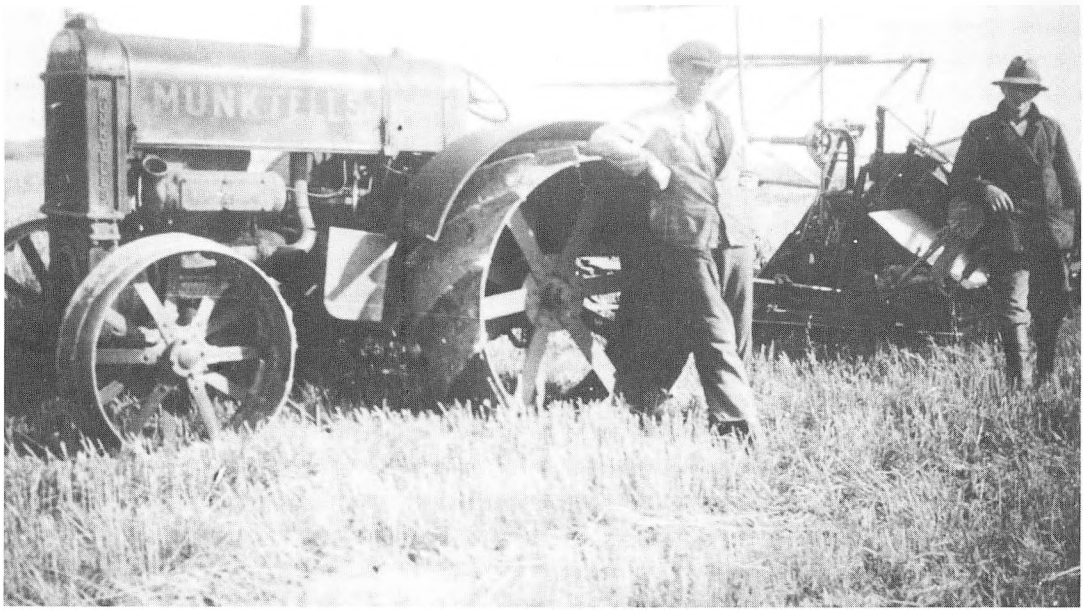

Opdyrkning af »Lortpøt fennen«, Lodbjerg Plantage 1935

meget vandlidende, og nord for den nuværende hovedgrøft var et område med mandshøje tagrør, men intet sted var der klart vand. Der var gråris og pors i stor udbredelse. Arealet måtte først udgrøftes, og dette skete delvis ved pløjning af grøfter. Dernæst blev området pløjet af 2 mand med en stor Munktell traktor på jernhjul. I 10 år blev der avlet havre, som var særdeles god, hvorimod byg ikke lykkedes. Der blev også forsøgt med blomsterløg, men de trivedes ikke godt. Der blev opført en stor lade i 1936 til avlen.

Min forgænger som plantør i Lodbjerg plantage, Ludvig Kr. Geleff, har i sine efterladte notater fortalt, at der i de første år kunne avles 1400 td. havre årligt, men at avlen forringedes, hvorefter man gik over til græsningsdrift. Malermester Vodstrup, Morup Mølle, fortalte Geleff, at før staten erhvervede arealet i 1922, lå området hen som en sump, hvor Vodstrup havde skudt mange ænder. Under krigen druknede et år et kreatur derude, hvilket fik gartner Nielsen til at pløje nogle af grøfterne til. Her oplevede Geleff et sandt andeeventyr, da området straks blev oversvømmet. Laden blev solgt til Thy Højspænding under krigen til opbevaring af tørv til el produktionen.

Gartner Nielsen var en meget energisk mand, som altid var virksom. Han fik arealet vederlagsfrit i en femårs periode, hvorefter han forpagtede jorden indtil sin død. I 1949 blev arealet overtaget af 3 gårdmænd fra Vestervig, Ferdinand Kjærgaard, Dommergården, Kristian Kjærgaard, Kjærgården og Karl Hansen, Teglgården. Karl Hansen havde arealet alene i mange år, og efter ham har der været flere andre. Også på nuværende tidspunkt er arealet udlejet og drives dels med almindelige markafgrøder, dels med afgræsning.

Opdyrkningen af området er blot et eksempel på menneskelig flid og foretagsomhed. Tiden idag er en anden. Måske vender området igen tilbage til naturtilstand.

Sindrup-Labyrinten Vølunds hus

Af Gunnar Iversen, Sindrupvej 5, Sindrup, 7760 Hurup Thy

Sten-labyrinten »Vølunds Hus« ved Lunaria Kunstsamling i Sindrup.
Foto: G. Iversen.

Labyrintens gåde

Står du foran en labyrint, står du overfor labyrintens gåde.

Sådan følte jeg det da også, da jeg første gang stod ansigt til ansigt med den årtusind gamle nordiske *Trojborg,* den ejendommelige stenlabyrint som der endnu findes nogle hundreder af i Sverige og Norge, de fleste ved kysten - og som jeg havde set gengivet på mønter fra Knossos på Kreta, middelhavsøen med den berømte labyrint som helten Theseus gik ind i for at besejre Minotaurus, uhyret der fandt jomfruer spiselige.

Vejen ud fandt han kun ved hjælp af Ariadnes tråd.

Trojborgen, min kone og jeg stod ved, lå ved Ulmekärrs gård i Grebbestad, et fiskerleje i Bohuslän nord for Göteborg, nogle få kilometer fra helleristningsområdet ved Tanum.

Jeg havde læst om den i et hæfte jeg havde

købt på helleristningsmuseet inde i Underslös, en ny rapport om labyrinter på den svenske vestkyst og den norske sydkyst. Man kan jo ikke se på sten hvor gamle de er. Men netop Ulmekärr-trojborgen antog man kunne være fra jernalderen, fordi den ligger i forbindelse med et jernaldergravfelt.

Men hvad var jernaldermenneskets formål med at lægge en labyrint af 1000 sten? Hvad var Trojborgens betydning?

Til rapportens forfatter John Kraft havde Ulmekärr-gårdens ejer fortalt hvad han havde hørt sin far sige: »Om nogen blev anklaget for en forbrydelse men ikke tilstod, kunne han prøves i labyrinten. Han skulle da med tilbundne øjne forsøge at gå gennem labyrintens gange. Klarede han det ikke, dømtes han skyldig i forbrydelsen«.

Kraft kalder det et sagnmotiv, som han fandt flere steder på vestkysten. Men han finder det besynderligt, at kunne møde det igen ved Piteå, på Sveriges østkyst helt oppe i bunden af Norbotten nær grænsen til Finland.

Blev labyrinten brugt til retsafgørelser?

Jomfrudansen

Tilbage på det lille museum i Underslös dykkede jeg ned i det righoldige arkiv oprettet af danskeren Fred Gudnitz.

Den skandinaviske tradition for labyrintiske stenlægninger viste sig at fortsætte på den finske kyst. Her kaldtes labyrinten blot ikke trojborg, men *jungfrudans.*

Jomfrudans. Blev den danset af jomfruer? Jomfruer som skulle bevise deres uskyld?

Et 1400-tals kalkmaleri i kirken i Sibbo bekræfter den finske forbindelse mellem labyrinten og jomfruen. Der i midten af en labyrint magen til den vi så i Ulmekärr, står en kvindeskikkelse. Afventende..

Vølunds Hus

Hjemme igen i Thy slår jeg Trojborg efter i Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder. Betegnelsen Trojborg for den »runde

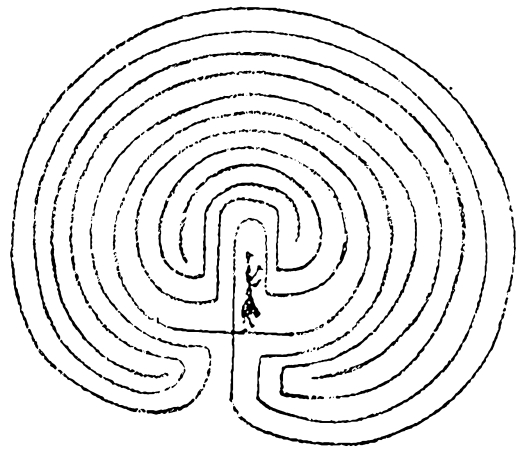

Kalkmaleri i Sibbo Kirke, Finland. Efter Rancken.

eller nyreformede labyrintfigur, i hvilken 7, 11 eller 15 ringe omgiver et centrum« går igen i Wales, hvor den kaldes Caer Droia. »I Norden kender vi kun eet middelalderligt navn på trojborg-figuren, nemlig *vølundarhús.., d.v.s. smeden Vølunds hus«.*

Hvem var det nu, Vølund var?

»Han var den dygtigste håndværker, der kendes fra gamle sagn« - fastslås det i kvadet om Vølund Smed, måske det ældste af de nordiske kvad vi kender, nedskrevet i en islandsk håndskriftsamling fra 1200-tallet. En jernalderens Picasso, bortset fra at han ikke var maler, men guld- og våbensmed. Hans kunstfærdighed var af så høj karat at man anså ham for noget af en troldmand.

Betragtede man Vølund som trojborgens opfinder? Eller var labyrinten Vølunds smedie? I så fald, hvad havde Vølund med dans eller jomfruer at gøre?

Sangen om Vølund

Forskere finder Vølundskvadet malplaceret i den islandske håndskriftsamling. I mine øjne adskiller sangen om Vølund sig ved en påfaldende keltisk grumhed og lidenskab:

Under påskud af at Vølund Smed som råmateriale skal have tilegnet sig guld der tilhører kong Nidud af Svitjod, lader kongen den store

kunstner arrestere og sætte ud på en holm. Her skal han producere kunst og våben til kong Nidud. Men for at han ikke skal kunne flygte, skæres senerne i hans knæhaser over.

Da kongens to sønner uden forældrenes vidende aflægger smedien et besøg, tar Vølund sin hævn. Han hugger hovederne af prinserne, støber hjerneskallerne ind i sølv og forærer dem som drikkebægre til den intetanende far.

Senere sniger kongedatteren Bodvild sig over på holmen til smeden, - for at få en guldring repareret, siger hun. Det får hun. Og lader sig helt og aldeles fortrylle af denne smed, som ikke alene besvangrer, men også ægter hende.

Der *var* ingen vej tilbage, forklarer hun siden faderen, kong Nidud. »Der var ingen vilje tilbage«.

Hvorpå Vølund som en fugl hæver sig til flugt..

Kong Nidud af Thy

Gennem biblioteket i Hurup fik jeg fingre i *Didriks Saga af Bern*, hvor der skulle være et større afsnit om Vølund, her kaldet Velent, ligesom Nidud hedder Nidung, »konong i ivtlandi«.

Stod der dét? Konge i Jylland? Ja, det stod der. Tilmed *hvor* i Jylland: »thar sem heiter Tjodi« - det sted, som hedder Tjodi.

Tjodi eller *Tjoda* var den tidlige middelalders betegnelse for - *Thy.*

Således oversættes stedet også af Rafn i *Kong Didrik af Berns Saga:* »En Konge hed Nidung, og raadede over Thjode i Jylland.« Fodnote: »nu Thy«.

På det tidspunkt besluttede min kone, Susanne Tvermoes og jeg, at bygge Vølunds hus, som kopi af trojborgen ved Ulmekärr, her i Sindrup..

Hvem var kong Nidud?

Tusind barnehovedstore sten, hentet op fra bunden af Nissum Bredning, gik vi igang med at lægge her hvor Korshøjen engang har ligget, halvanden km fra Sindrup Vejle og herredets gamle tingsted.

I pauserne søgte jeg efter stednavne med Nidud. Forgæves. Og forøvrigt: hvad betyder *Nidud*, med to bløde d'er?

Jeg gik umiddelbart ud fra at navnet var nordisk. En nidding er jo da stadig et begreb for os. Og var det ikke lige netop usselt niddingsværk, det Nidud begik mod Vølund? Jeg slog for skams skyld efter:

nid: alt hvad der gjøres nogen til Beskjæmmelse

nidingr: Person som beskjæmmer sig selv ved nedrig Handlemaade.

Men Nidud eller Nidung måtte jeg søge forgæves efter hos Fritzner. Der gik vel et par år, og jeg gik i andre tanker.

En dag sad jeg og læste om Franks Casket, det udskårne skrin i British Museum der bl.a. rummer scener fra sagaen om Vølund Smed, og som nogle forskere mener er blevet skåret i 700-tallets England.

Pludselig slog det mig, at også kvadet om Vølunds kvide kunne være digtet af en angelsakser.

Gav navnet Nidud mening på angelsaksisk?

Jeg var netop blevet den lykkelige indehaver af en antikvarisk udgave af det angelsaksiske kvad om Beowulf, ved Morits Heyne, Paderborn 1910, forsynet »mit ausführlichem Glossar«.

Dér var den!

Nid betyder *mand, menneske* - og *hud* betyder *rov, bytte.*

Nidhud betyder altså, på angelsaksisk: Mande-rov!

Et mere præcist tilnavn kan man vist ikke give den konge, der kidnappede Vølund Smed.

Den dag idag er det almindeligt blandt thyboer at kalde hinanden ved tilnavn, og ikke ved navn. Navnet kan man have fælles med andre, tilnavnet gør en til netop den, man er. Præcist, og sjældent uden vid.

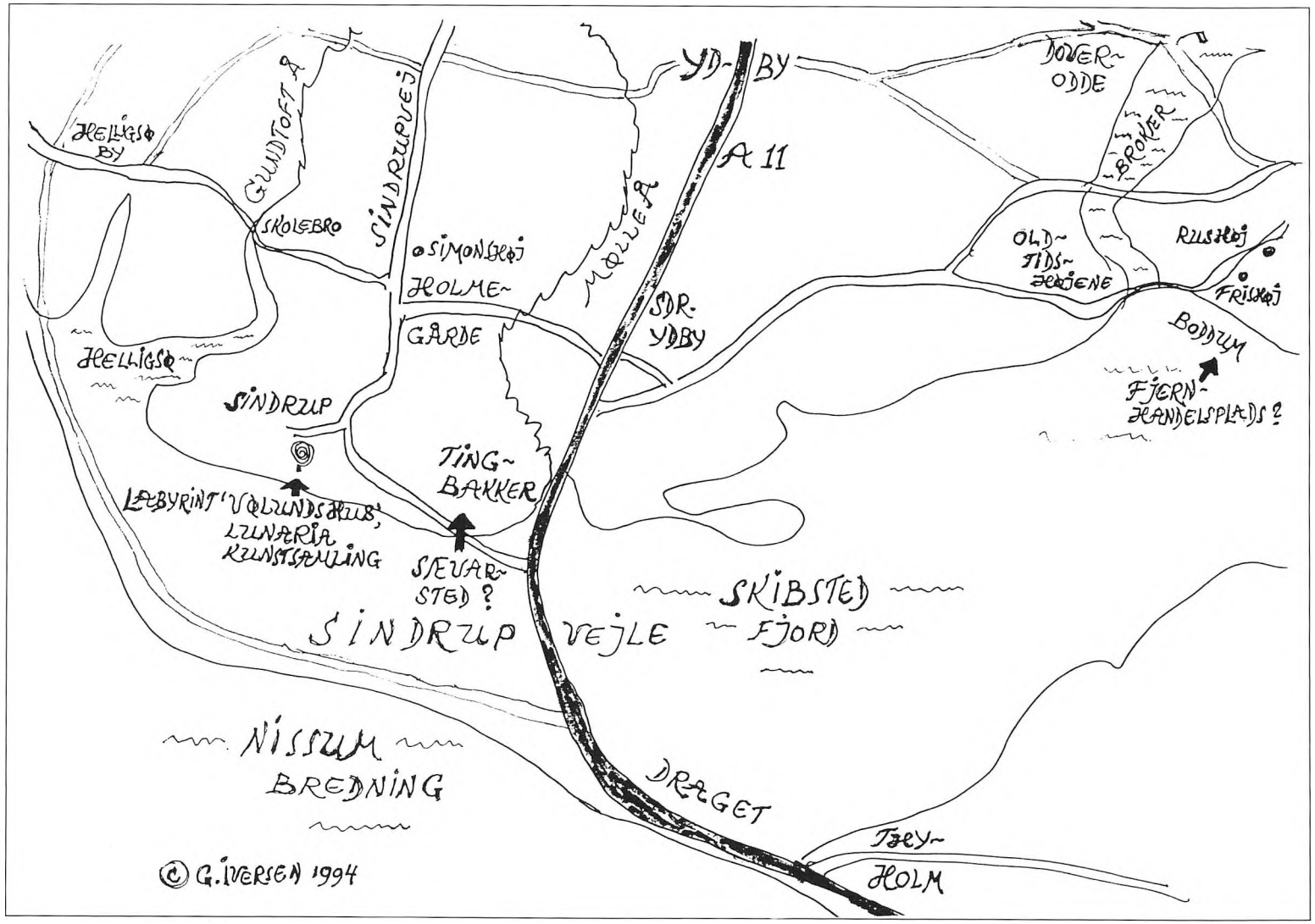
HELLIGSØ BY
GUNDTOFT Å
SKOLEBRO
SINDRUPVEJ
SIMONSKØJ
HOLME-
GÅRDE
MØLLEÅ
Ø-BY
A 11
SDR. YDBY
HELLIGSØ
SINDRUP
LABYRINT 'VØLUNDSHUS', LUNARIA KUNSTSAMLING
TING-BAKKER
SKEVAR-STED?
SINDRUP VEJLE FJORD
SKIBSTED
NISSUM BREDNING
DRAGET
TØRV-HOLM
TOVER-ODDE
BROKÆR
OLD-TIDS-BYGNING
RUSKØJ
FRISKØJ
BOGSUM
FJERN-HANDELSPLADS?
© G. IVERSEN 1994

Så langt, så godt. Men hvad var Niduds virkelige navn? Kunne han tænkes at være kendt i historien under sit eget navn?

Jeg måtte igang med folkevandringstidens store europæiske litteratur, den såkaldte tyske heltedigtning Didrik af Bern, Nibelungerne, Sigfried.

Mig, der hader Wagner!

Kong Hertnid af Holmgaard

For at gøre min urskovsvandring kort: jeg fandt min Livingstone!

I sit bindstærke værk om Germanische Heldensage anfører Hermann Schneider en gammel tysk notits om *Wielant:* »Darnach kam er zuo kunig Hertwich (Hertniht). Und by des tochter machet er zwen süne«.

På nudansk: »Derefter kom han til kong Hertwich (Hertnit). Og med hans datter fik han to sønner«.

Schneider finder notitsen »sælsom«. Men nogen har altså på et eller andet tidspunkt ment at vide at Nidud var identisk med en vis kong Hertnit, nemlig den i de tyske heltesagn så navnkundige *Hertnid af Holmgård,* også kaldet konge af Reuszen, i Didrikssagaen til tider kaldet Ortnid, der kan være en forvrængning af Hertnid. Kært barn har så sandelig mange navne.

Ud fra disse personnavne og stednavne har forskerne gættet på, at Hertnid sad i Rusland, i byen Gard, vikingernes Holmgård - og/eller som Ortnid resideret i Garda - ved Gardasøen!

Jeg var ved at lægge den megen germanistik fra mig, da jeg pludselig fik store øjne: Kong Hertnid lå i krig med en kong Vilkin og fordrev dennes slægt fra Vilkineland, - hvor det så end lå.

Vilkin var jeg truffet på tidligere. Vilkin var far til Vade, og Vade var far til - Vølund Smed.

Nu begyndte tingene at hænge sammen. Forspillet til Vølunds tilfangetagelse var altså en fejde mellem Vølunds farfar, kong Vilkin, og Nidud, kong Hertnid. Spørgsmålet var nu: sad kong Hertnid i Thy - eller var Holmgård en by i Rusland eller Norditalien?

.. aha! Hertnid herskede over *vandalerne,* en stamme der i folkevandringstiden siges at være udvandret fra Vendsyssel til Limfjordsegnen, der jo endnu omkring 1070 benævnes *Wendila.* Vandfuld herred, syd for Thyborøn, hed Vendle herred.

Så langt, så godt. Kan videnskaben springe fra Rusland til Italien, så tør jeg godt tage springet derfra og til Thy:

Reuszen er ikke Rusland men Revs herred, og Holmgård ligger ikke i Rusland eller ved Gardasøen, men klods op ad det gamle Revs herreds ting ved Sindrup.

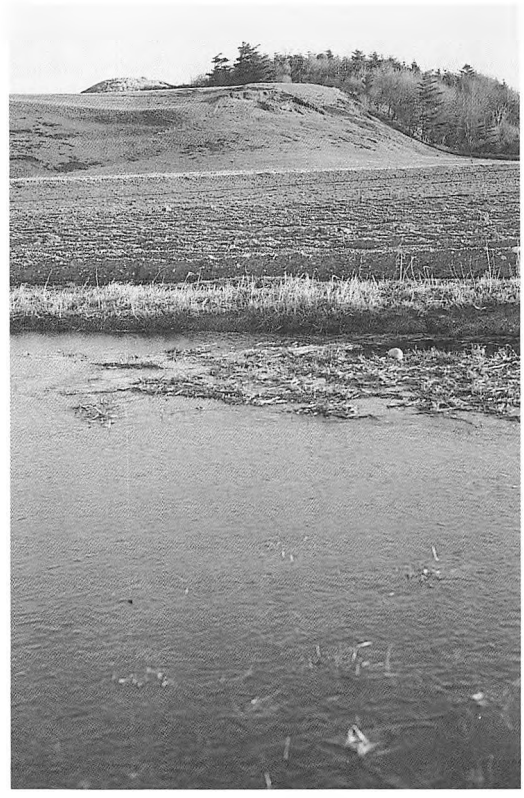

Sø-tinget Sævarsted?
Tingbakkerne i Sindrup vest for A11
ved jernbaneoverskæringen.
Foto: G. Iversen.

Sævarsted

Nu fortæller kvadet om Vølund at han efter at have fået skåret knærnes sener over blev sat ud på *»en holm, som der var foran landet, hvor det hedder Sævarsted«.*

Hvor ligger Sævarsted?

Sø vil sige *sø* i betydningen hav, sådan som søfolk den dag i dag taler om søen. Sævarsted oversættes gerne med *Sø-stedet, Søens sted* eller som *Søholmen.*

Geografisk kunne Thyholm komme på tale. Her ligger både en Smedeby og søby, nemlig Sem, af Sæ-heim.

Helt tilfreds med Sø-heim kunne jeg ikke føle mig. Endelsen *sted* kunne måske engang være udskiftet med *heim.* Men hvad med stavelsen *var* i Sævarsted?

Måske der ikke bare var tale om genetiv af sø???

Måske stedbetegnelsen var angelsaksisk, ligesom kong Hertnids øgenavn? Ned i Heynes glossarium igen. Side 292 sker der noget:

»Waru! - Gesamtheit der Bewohner, Einwohnerschaft, Gemeinde..« altså: »Indbyggerne i deres helhed« (d.v.s. fælleskab eller samfund), »samtlige indbyggere«. Gemeinde kan oversættes som »kommune (især administrativt), menighed, sogn«.

I Beowulf optræder *waru* i forbindelsen *land-waru,* som Heyne oversætter ved Gesamtheit der Land-bewohner, Landschaft, d.v.s. landbeboernes fællesskab, landskab.

Der dukkede en erindring op. Et gammelt nordisk retsbegreb, - et eller andet sjældent brugt ord - var det hos Tacitus? Eller Adam af Bremen?

Det var ikke hos Tacitus, men hos Adam jeg fandt det. I et kapitel om svenskerne, som han vel har skrevet omkring år 1070 omtaler han *»den almindelige Folkeforsamling, som af dem kaldes warh«.*

I en fodnote bemærker den danske oversætter: »Denne Betegnelse for Folkeforsamlingen (nord. thing) kender de nordiske kilder ikke«.

Nej, for ordet *warh* er angelsaksisk! *Land-waru,* Land-tinget, er måske betegnelsen for sysseltinget. Thylands sysselting blev holdt ved Landtings Sig syd for kongsgården i Sjørring, antog lokalhistorikeren Torsten Balle.

Et *sø-waru* kunne så være den tilsvarende betegnelse for en art sø- og handelsrets tingsted. Revs herreds tingsted i Sindrup, vest for Boddum, fjernhandelspladsen ved Skibsted Fjord, kunne være et sådant sø-ting-sted, måske Vølundskvadets *Sæ-var-sted.* Tingstedet ligger på Tingbakkerne ved Sindrup og Holmegård, på en holm der afgrænses af Gundtoft Å, MølleÅ og Nissum Bredning, Limfjordens havlignende vestende.

Holmgang

I Vølundskvadet anklages Vølund for at have røvet af kong Niduds guld.

Kom det til en retssag?

I Didrik af Berns Saga opfordres Vølund til at indgå væddemål med Niduds hofsmed Amilias om hvem der på et år kan smede de bedste våben. Nidud kautionerer for den ludfattige Vølund.

Var det et gement og slet skjult, men vellykket forsøg fra kongen på, legalt at få Vølund varetægtsfængslet for 1 år?

For Vølund må sagen have drejet sig om at få sin slægtsarv tilbage fra Nidud/Hertnid.

Ifølge Salmonsens gode gamle, store illustrerede leksikon, så blev afgørelser om jordejendom i Norden ofte truffet ved tvekamp, den såkaldte holmgang, der fandt sted på en særlig holm, på Island lige op ad Altinget. Den overvundne måtte »løse sig af holmen«

her segir vm Niðvng konong i ivtlandi.
92² (62). Einn konongr heitir niðvngr hann ræðr firir ivtlandi þar sem þioði heitir.

Einn kongur hiet Nidungur a Jotlanndi þar sem heiter þioda.

At kong Nidud/Nidung var konge af Thy (thiodi el. thioda) fremgår af »Saga Didriks af Bern« fra 1200 tallet.

mod et i forvejen aftalt pengebeløb - eller den overvundnes ejendom tilfaldt sejrherren.

Vølund havde alt at vinde og intet at tabe. Han kan være gået ind på det holmgang-lignende væddemålsarrangement, også selv om han har skullet afdrage på Niduds »kaution« med nyproducerede kunstværker i et år.

Kongens eneste risiko var at Vølund flygtede fra holmen og aftalen, før kongen havde fået fuld dækning for kautionen/Vølunds arv i form af Vølunds smedearbejde.

Ved at overskære Vølunds sener forhindrede Nidud Vølund i at stikke af fra det hele - og i at bevise sin uskyld ved at gå gennem labyrinten med tilbundne øjne, uden at støde på så meget som en eneste sten?

Vølunds Smedie

Hvis Sævarsted er Tingbakkerne ved Sindrup Vejle, og hvis Nidud/Hertnids Holmgård er nutidens Holmgård ved åen straks nord for Tingbakkerne - hvor på holmen lå så Vølunds smedie?

Dansk Stednavne Leksikon fra 1982 gir et overrumplende bud:

Sindrup, tidligere benævnt Sinnerup, må »snarest« tolkes som *»Udflytterbebyggelsen hvor der er slagger«.*

Slagger er sporene efter produktion og tilvirkning af jern. Ligger Sindrup sådan omtrent hvor Vølunds smedie stod for måske 1500 år siden?

I så fald er det vel rimeligt at labyrinten nu ligger her, ved Lunaria Kunstsamling, og minder om en gåde.

Min løsning kan være helt forkert. Men sommetider sker det rigtige ved, at nogen vover det forkerte - sagde jo PH.

Fik jeg fortalt at historien endte godt? Kong Nidud tog sin død kort efter Vølunds flugt, Vølund fik sin Bodvild, og Bodvild fik en søn som der ude i Europa skulle gå mange, men helt andre historier om.

Kilder:

Om labyrinter, se *Danske Kalkmalerier 1475-1500,* Kbh 1991, s. 134f; John Kraft: *Labyrinter.* FYNDrapporter 1983, Göteborgs arkeol.Museum, s 169f, 175f. A. W. Rancken: Kalkmålningarna i Sibbo gamla kyrka. *Finskt Museum,* XLII, Helsingfors 1936, s. 28 f især. + Om Vølund: se originalteksten til kvadet i *Eddadigte* III, udg. Jón Helgason, Kbh 1968; danske oversættelser ved Martin Larsen: *Den ældre Edda,* II, Kbh 1946, og Thøger Larsen: *Nordens Gudekvad,* Gyldendals Trane-klassikere, Kbh 1968; kvadet kommenteres af P. Hallberg: *Den norrøne digtning,* Kbh 1962, s. 36, 64ff + Om Kong Nidud af Thy, se *Didriks Saga af Bern* ved H. Bertelsen, Kbh 1905-11, s. 83, og *Kong Didrik af Berns Saga,* oversat af C. C. Rafn, Kbh 1830, s. 42 + Fritzner: *Ordbog over det gamle norske Sprog,* Kristiania 1867 + *Beowulf,* herausg. M. Heyne, 9. Auflage, Paderborn 1910 + Om Hertnid m.v., se H. Schneider: *Germanische Heldensage,* I, 1 Berlin 1962, s. 354, 369 og II,2, Berlin 1934, s. 83f; H. Hempel: *Nibelungenstudien,* I, Heidelberg 1926, s. 117, 169f; Gudmund Schütte: *Gotthiod und Utgard,* II, Kbh/Jena 1936, s. 105f, 179-81 + *Adam af Bremen,* oversat af C. L. Henrichsen, Kbh. 1968, s. 268 (4. bog, kap. XXI) + *Salmonsens, bd VIII, Kbh 1898, spalte 1084 (Holmgang) + Dansk Stednavneleksikon, Jylland-nordlige del, af B. Jørgensen, Kbh 1982, Torsten Balle: Gamle veje i Thy,* Hist. Årbog f. Thisted Amt, 1948, s. 222.

Hvad de 7 høns på et gammelt billede fortalte

af H. Vestergaard-Poulsen, Vestergade 1, 7770 Vestervig

Under artiklen i Sydthy Årbog 1993 om Egnshistorisk Arkiv spørges om oprindelsen af et par billeder på henholdsvis side 104 og 105.

Billedet øverst side 105 er taget i gården til ejendommen matr. nr. 14 ap og 14 aq, Vestervig by og sogn, beliggende Vestergade 1 / Klostergade 32, Vestervig.

Huset er bygget i 1901 af drejer Laurids Kappel, som etablerede cykelfabrik i huset og i mange år fabrikerede » Thy Cyklen».

På postkortet ses Laurids Kappel og fru Maren Kappel på hans motorcykel med sidevogn. Bag motorcyklen ses en dame med cykel. Det kunne godt være den unge dame på billedet i årbogen, bager Christensens unge datter.

Billedet af de 7 høns blev sendt til frk Karen Jensen c/o Andreas Jensen i Heltborg, og er dateret 10. 5 1915 af Maren Kappel, der skriver : 1 td. havre har jeg ikke, men i disse 7 høns, som jeg herved giver dig, har jeg fyldt langt over en td. Kan du så sige andet, end at du er på den holdne side, og at du gerne vil sige »Kvit»? Jeg mente mine høns var velopdragne, det ses her, at jeg har taget fejl; de vender bagdelen til.

Maren og Laurids Kappels datter der ses på billedet døde kort tid efter, at billedet var taget.

Cykelhandler Kappel, Vestervig. Se motorcyklen med sidevogn

Her ses et billede af gården, som den ser ud i dag - dog taget på lidt længere afstand. Menneskene, hønsene og møblerne er for længst væk, (Øksen lå jo allerede klar til at hugge hovedet af hønsene). Denne skæbne led de dog ikke hos Maren Kappel, idet hun forærede dem til bager Christensens, der boede overfor, og hvis datter var veninde med hendes egen datter. Ejendommens vinduer er udskiftet - men heldigvis med nye i samme stil - i begyndelsen af 80'erne.

Efter datterens død tog Laurids og Maren Kappel en ung mand, Bjelke Brogaard, til sig som deres søn, og han arvede senere ejendommen.

Bjelke Brogaard giftede sig med en pige fra en gård i Adbøl, men ægteskabet var barnløst.

De adopterede derfor en dreng Niels-Arne

Ejendommen Vestergade 1/Klostergade 32, Vestervig. Renoveret 1987/88. Foto fra 1991

Brogaard, som arvede ejendommen ca. 1980 efter forældrenes død.

Niels- Arne påbegyndte en restaurering af ejendommen og indrettede bl.a. to små lejligheder i fløjen ud mod Vestergade.

Der havde iøvrigt i nogle år været én lejlighed, beboet af familien Starch-Lauridsen, som også havde en butik, hvor der nu er garage (var sammenbygget med det gamle posthus). Man skimter endnu, at der på overliggeren over garageporten er malet: MODE-MAGASIN.

Niels - Arne opgav restaureringen af økonomiske grunde - det var i den periode, da renten på kreditforeningens lån lå omkring 20%!!!

I 1984 overtog undertegnede ejendommen, idet jeg byttede med et hus i Spanien, som jeg i nogle år ikke havde kunnet sælge, ligesom han ikke havde kunnet sælge ejendommen i Vestervig.

Jeg fortsatte restaureringen og fik ejendommen delvist udstykket i ejerlejligheder. De gamle cementtagsten blev udskiftet, og da ejendommens tagkonstruktion desværre ikke kunne bære så stor vægt længere, blev den forsynet med eternittag, hvilket man i og for sig kan beklage.

Da ejendommen lå på to matrikelnumre blev det ved en skelforandring muligt at udstykke den i 2 ejendomme med brandmur imellem. Dette var nødvendigt som følge af bestemmelser i lov om udstykning til ejerlejligheder, men gjorde restaureringsarbejdet dyrere på grund af særlige krav om at vinduer ikke måtte kunne åbnes i en vis afstand af skel til anden ejendom!!!

Derfor blev det bl.a. nødvendigt at fjerne et vindue på 1. sal over døren i hjørnet og erstatte det med glasbygningssten!!

De gamle døre på billedet i årbogen eksisterer desværre ikke mere, men er udskiftet med fabriksfremstillede døre. De oprindelige blev lavet af en lokal tømrer, oplyser Leo Pallesgaard.

Fra arbejdsmand til entreprenør

- en beretning om Jens og Johanne Mikkelsen

Af Lisbeth Ejlersen, Vibevej 29, 7760 Hurup

Ofte, når jeg har læst om Hurup og omegns befolkning op gennem årene i Sydthy Årbog, har jeg ønsket at skrive en lille erindring om mine bedsteforældre Johanne og Jens Mikkelsen. Især min bedstefar var et kendt ansigt i bybilledet i mange år og respekteret for sin flid og dygtighed i det arbejde, han udførte. Men på trods af dette var han altid stille med sit privatliv.

Min bedstefar, Jens Mikkelsen, blev født den 15. februar 1878 i Sdr. Nissum ved Vemb og var søn af Jacob og Maren Mikkelsen. Faderen var maskinpasser ved et afvandingsarbejde på Lemvigegnen, men allerede i de tidlige barneår flyttede Jens med sine forældre og søskende til Sdr. Ydby, hvor faderen fik arbejde som smed. Min oldefar, Jacob Mikkelsen, var, efter hvad jeg har fået fortalt, et lunt og humoristisk menneske, der ofte gik ud for at spille til forskellige fester på violin eller klarinet. Det fortælles bl.a. om ham, at han var med til at bygge den første skorsten på mejeriet, og da de var færdige satte han sig op på skorstenen for at spille et stykke på klarinet-

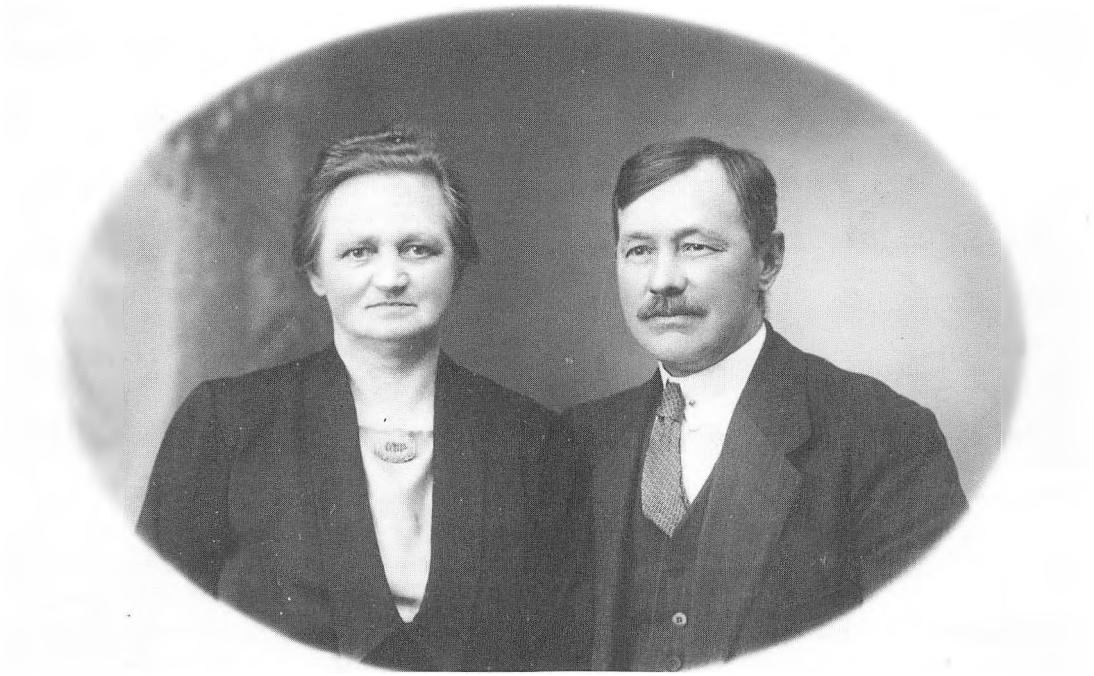

Johanne og Jens Mikkelsen

ten. I året 1900 druknede min oldefar Jacob Mikkelsen, ved et arbejde som stenfisker. Han blev begravet på Hurup Kirkegård, og Maren Mikkelsen bosatte sig i et lille hus i Nørregade i Hurup.

For at vende tilbage til min bedstefar, Jens Mikkelsen, udtaler han selv i et interview på sin 75 års dag, at han efter datidens skik og brug kom ud for at tjene som 9 årig. Han blev fæstet på en gård som medhjælper, og det blev aftalt, at hans husbond skulle fastsætte lønnen for den første sommers arbejde, så da efteråret kom, nærmede den store dag sig, hvor lønnen for sommerens arbejde skulle bestemmes. Det blev til 3 kr. og et par træsko. Efterhånden voksede dog lønnen, og da Jens blev konfirmeret, bestod den af 18 kr. for en sommer. Forholdene for en dreng, som var ude at tjene dengang, var ikke altid gode. Et eksempel var, at når det blev spisetid, bestod maden til Jens for det meste af rester, som andre ikke ville have. Heldigvis for min bedstefar var der på gården en forkarl, som forbarmede sig over ham: »Hvis vi to skal arbejde sammen, kan vi nok også spise sammen, Jens«, sagde han, og så tog han Jens i nakken, og satte ham til bords. Siden blev der ikke serveret rester for Jens. Fruen på gården var ikke tilfreds med dette, men det blev sådan fremover.

Landbruget var nu ikke min bedstefars lyst. Snart søgte han andre veje. Et entreprenørfirma ved navn »Hofmann og Hansen« byggede Horsens - Odder banen, og der fik bedstefar arbejde. Han kørte to store jydske heste, som begge var temmelig lunefulde. Da firmaet så, han kom godt ud af det med hestene, blev det hans arbejde at køre med dem.

I Odder mødte han Johanne, som var en dygtig og sød pige, og det var lige hvad Jens søgte. Den 15. marts 1904 blev de gift. Johanne var datter af slagtermester Anders Kristensen og hustru Petrine Kristensen. Det var, efter hvad jeg har fået fortalt, meget hårdt for

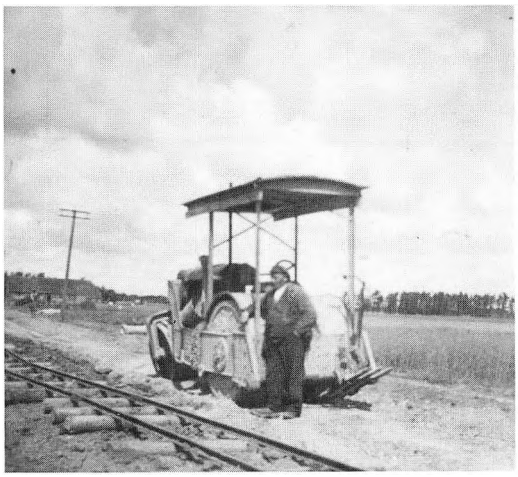

Tromleører Peter Drejer ved vejarbejde i Vangsgade i Snedsted. Tromlen tilhører bedstefar.

slagtermesteren, at datteren skulle flytte så langt fra sin fødeegn, især da Johanne altid havde stået sin far nær. Min faster fortæller om de gange i hendes barndom, der kom pakker til fødselsdag og jul fra bedsteforældrene i Ålstrup med kager og frugt, og der var altid stor spænding, når en sådan pakke skulle åbnes. På det tidspunkt Jens og Johanne blev gift, flyttede entreprenørfirmaet »Hofmann og Hansen« til Agger for at arbejde med kystsikringen. Derfor blev Jens og Johannes første hjem naturligt nok i Agger.

Der kom min bedstemor til at stå for kantinen, hvor havbørsterne, som mandskabet blev kaldt, spiste. I stalden til kantinen blev de to jydske heste, bedstefar kørte med, opstaldet. De to heste blev også brugt til at køre redningsbåden med, når den skulle ud, og når min bedstefar ikke var hjemme, måtte min bedstemor køre med dem, da ingen andre kunne tumle hestene. Men de var vant til, at hun kom med godbidder til dem, så på den måde kom hun til at køre redningsbåden ned til havet nogle gange.

En fortælling, min bedstefar yndede, var om en af havbørsterne, der skulle til Vestervig for at købe sig et sæt nyt tøj, men hver gang han kom til købmanden i Krik, hvor der også var udskænkning, nåede han ikke længere, for tørsten tog altid overhånd. Altså tog han afsted til Vestervig hele 4 gange efter tøj uden at nå længere end til Krik. Om han nogen sinde fik købt nyt tøj, ved jeg ikke. Endnu en ting, jeg husker, han fortalte om, var under 1. verdenskrig, da Jyllandsslaget rasede ude på havet, var der nogle enorme drøn, som man kunne stå inde på land og høre. Mange gange var drønene så store, fortalte han, at vibrationerne ligefrem kunne føles. Kort efter slagets ophør drev der mange lig ind af tyske og engelske soldater, noget som må have gjort et dybt indtryk på egnens indbyggere.

Efter nogle år flyttede familien til Hurup, hvor de i de første år boede til leje flere steder i byen. Bedstefar arbejdede forskellige steder som arbejdsmand, bl.a. arbejdede han som staldkarl på Hurup Kro. Et af de steder, de boede til leje, var hos fotograf Hansen. Der havde min bedstemor fransk vask og strygning. Hun havde et par piger ansat til at hjælpe. Hendes hjælpemidler til vasken bestod af en vaskemaskine, der blev vugget frem og tilbage, samt en rund ovn, hvorpå de forskellige strygejern blev holdt varme. Et af jernene blev for eksempel brugt til de stive flipper i herrernes skjorter. Et kendetegn for min bedstemor var også, at hun var dygtig til at sy. Hun syede tøj til både sin egen og til andre familier. Det har været et slid for hende, men det var meget almindelig for mange af datidens kvinder.

Sidst i 20'erne byggede de et hus i Nørregade, hvor de boede indtil kort før 2. verdenskrig. Da solgte de huset og købte et i Jernbanegade, som rummede to store lejligheder. Da min bestefar var et meget selvstændigt menneske, undrer det mig ikke, at han selv begyndte som dræningsmester omkring 1920. Opstarten var beskeden. Den bestod af 2 trillebører og 6 brædder. Det var alt, hvad han ejede, da han påtog sig et kloakeringarbejde i

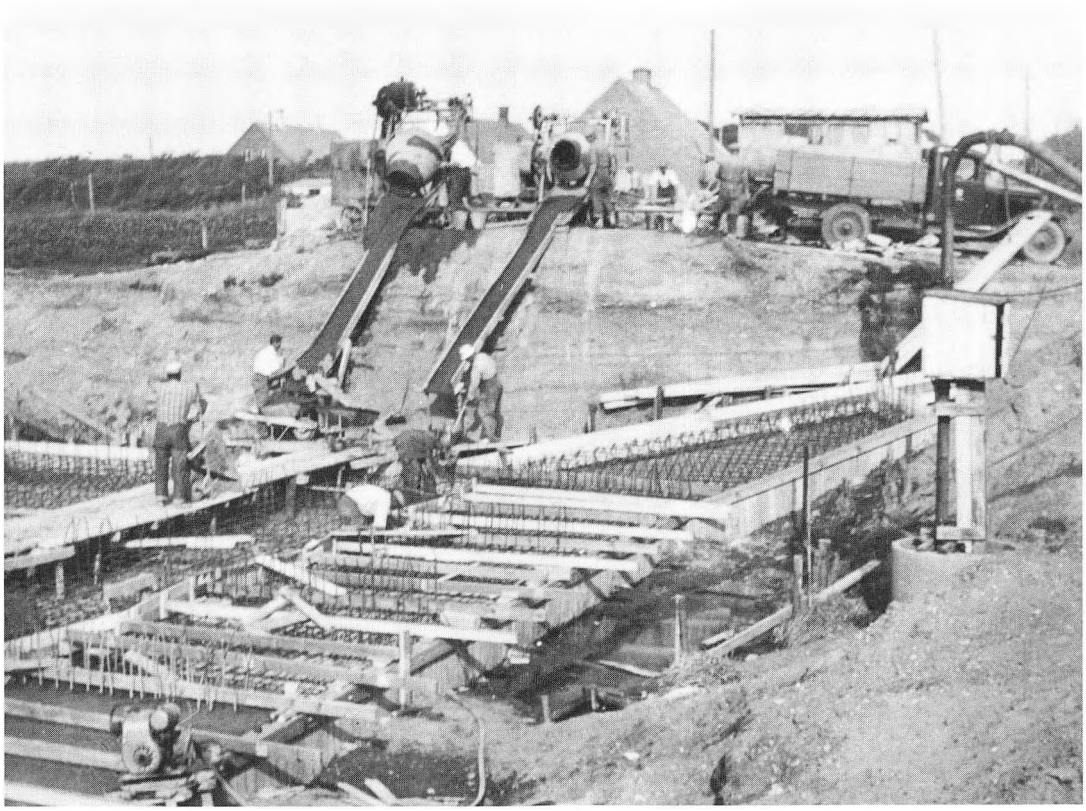

Broarbejde i Tåbel

Snedsted. Ellers bestod arbejdet meget af dræningsarbejde rundt om i Thy. Om vinteren måtte han søge andet arbejde, da der på det tidspunkt ingen fagforeninger var, og derfor ingen hjælp til dagligdagen uden arbejde. I denne periode fik han arbejde med at plante træer. På den måde kom han til at plante det meste af Hennings plantage til. For skovridder Bruun, som var ansat der af Hedeselskabet.

Med tiden voksede hans firma, så der blev ansat nogle folk. Det første tilbud, der skulle gives i konkurrence med andre ingeniørfirmaer, var et tilbud på en betonbro, som skulle støbes ved Abildgårds Mølle. Min bedstemor vred bekymret hænderne og sagde: »Tror du nu også, det går, Jens?« Men han fik arbejdet som den billigste til 1150,00 kr. Et kendetegn, han blev meget respekteret for, var, at han altid tog fat med en utrolig flid og energi. Arbejdet gik også med at støbe bunde i stalde, og blandt andet lagde han bund i 3 hestestalde i Helligsø omkring 1922.

Også åen, som løber gennem Hurup, blev et stykke arbejde for ham. Den løb jo åben gennem noget af Hurup, og den del som løb mellem Knophuset og Kirkevej og op forbi Præstegården, var efterhånden blevet fyldt af kloakvand og lugtede derfor slemt om sommeren. Derfor blev det bestemt, at der skulle mures en hvælving over. Dette blev også en opgave for bedstefar. Det var omkring år 1921.

Under krigen blev det mest til dræningsar

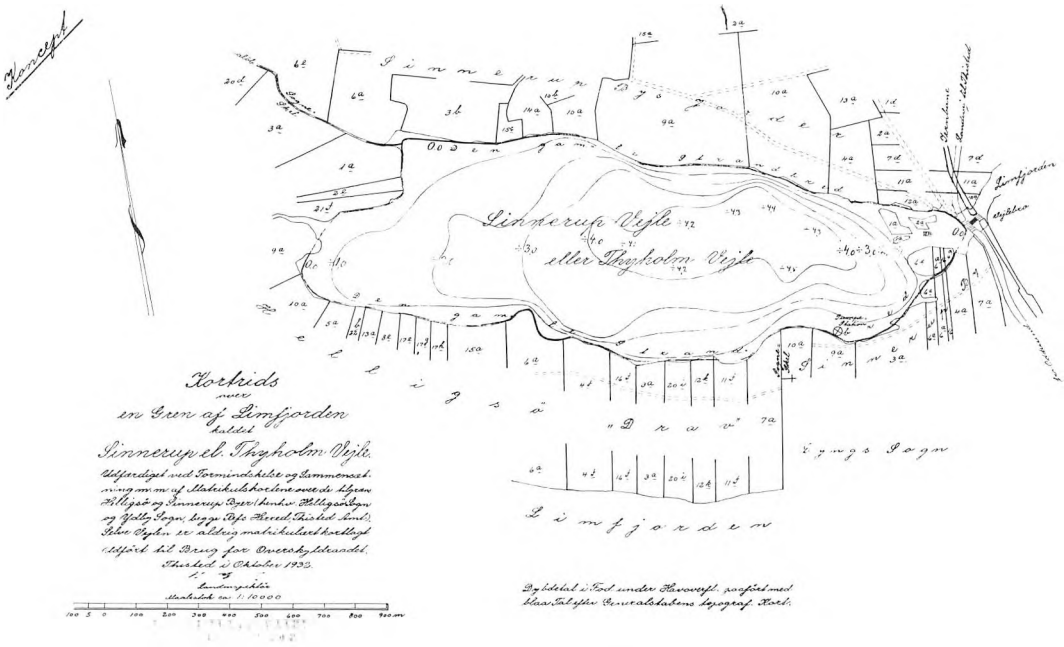

Kort over Sinnerup Vejle

bejde. Da teglværkerne jo arbejdede under hele krigen, var der altid drænrør at hente. Bl.a. blev kanalen ved Sindrup Vejle renset op, og derefter blev al jorden drænet.

Som barn hørte jeg ofte historier om krigen. En af dem var engang under en af de strenge vintre, at nogle tyske soldater brød ind i min fars værelse for at stjæle en lille kakkelovn. Det blev dog forpurret. Tyskerne boede i nogle kolde skure nede ved banen, så man kan nok forstå deres handling. Efter krigens slutning kom der en del vejarbejde. Hvidbjerg - Lyngs vejen skulle repareres, og dertil skulle der bruges en del materialer, bl.a. tipvogne og lokomotiver. Dem ejede min bedstefar ikke, så der måtte lånes. Men senere opkøbte han selv to lokomotiver fra Hanstholm fæstningen, hvoraf den ene nu igen er tilbage i bunkeren som et turistmål. Tipvognene og skinnerne blev opkøbt i brunkulslejrene i Fasterholdt ved Herning.

Nu kom der rigtig gang i vej- og broarbejdet, og firmaet voksede til nu at beskæftige omkring 40 mand. Det første afsnit af kystvejen fra Trankjær til Vestervig, regulering og asfaltering af Vangsgade i Snedsted, vejen mellem Sønderhå og Hørdum og meget, meget mere.

Min bedstefar ved den sorte Wauxhall som var hans stolthed.

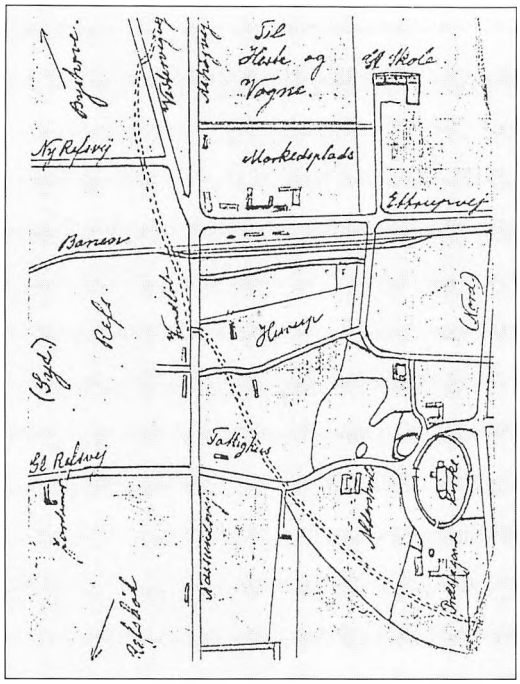

Hurup omkring 1880

Kloakering af Heltborg og bygning af Vandværket her i Hurup var også en del af hans arbejde.

I 1950'erne købte min far, Vilhelm og bedstefar grundene omme på Jernbanegade 15-17 af trælasthandler Ravnsmed til anvendelse som lagerplads, og senere blev den ene halvdel brugt til at bygge mit barndomshjem på.
Noget af det arbejde, der også udførtes, var brobyggeriet ude i Tåbel, kloakering af Klitmøller i 1952-53, supplerende støbearbejde til højspændingsværket i Bedsted i 1954, det nye vandværk og meget af arbejdet for Hurup vandværk, f.eks. med at lægge vandledninger rundt i Hurup. Et tegn på min bedstefars gå-på mod var, at han altid selv gik med i arbejdet. Indtil han fyldte 70 var han altid selv med i det fysiske arbejde, derefter blev det mere til vejledning. Men stadig var han opsat på noget nyt. Bl.a. tog han med glans kørekort som 70-årig. Han købte så en sort Wauxhall, som, indtil han fyldte 90, var hans faste transportmiddel. Han blev kendt af mange rundt om i Thy som en højt respekteret mand. En anden ting, som jeg også vil nævne er, at efter krigens slutning, da hjemmeværnet blev stiftet, faldt det ham naturligt at melde sig ind. Han var indtil en høj alder aktiv medlem. Selv da han ikke kunne deltage aktivt længere, fortsatte han som medlem. Da kræfterne var ved at slippe op, overtog min far, Vilhelm Mikkelsen, den daglige ledelse i firmaet, og senere ved min bedstefars død i 1972 som 93-årig købte han firmaet og drev det videre i samme ånd, indtil han måtte afhænde det på grund af sygdom i 1982. Mange af de mænd, som arbejdede hos os, mindes jeg med stor glæde. Det var altid hyggeligt, når vi var samlet til en kop kaffe inde hos mor. Så blev der fortalt mange historier om den tid, de arbejdede hos bedstefar.

Her vil jeg slutte min beretning om mine bedsteforældres slidsomme men indholdsrige liv, som jeg kun har kunnet skrive ved hjælp af min mor, mine fastre og onklers gode hukommelse.

Onkel Sigurd Andersen og far Vilhelm Mikkelsen ved broarbejde i Krik 1958

Sådan set - fra min synsvinkel

af Charles Nielsen Brendgårdvej 15, Ydby, 7760 Hurup

Stinnes dårlige hals

På det åbne terræn mellem landevejen og kommuneplantagen blev der i tredverne bygget et hus, der i mange år lå og så' så ensomt ud. Bygherren, Peter Møller, var en ældre landmand fra Sdr. Ydby, der i sit otium beskæftigede sig med lidt skotøjsreparation. Og, da Peter både var en venlig og en god, troende mand, var der ingen tvivl om, hvor vi skulle have vore sko flikket og forsålet. At priserne tilmed var meget moderate, gjorde på ingen måde valget sværere.

Peter, der for nylig var blevet enkemand, indså snart, at det ikke var godt for manden at være alene, en daglig ulempe der gjorde, at han fæstede en cirka tredveårig husholderske ved navn Kirstine (kaldet Stinne). Men, selv om pigen så både frisk og rask ud, viste det sig desværre, at hverken hendes psyke eller nervesystem var gjort af stål.Oven i det blev Stinne angrebet af en ondskabsfuld halslidelse, der gav en ulidelig hoste, som hun døjede med længe, i håb om at det ville fortage sig med tiden. Sådan gik det ikke. Efterhånden blev det værre og værre, og da hun endelig søgte læge, ordinerede han noget stads til at smøre halsen med, en operation som selv den mest hårdføre umuligt kan udføre på sig selv. Derfor blev det mors kristne pligt at pensle Stinne tre gange dagligt, idet den aldrende Peter sikkert har bedt sig fritaget for at medvirke.

Hvem, der er blevet krillet i hals og svælg med en pensel, ved, hvor ubehageligt det er. Det viste sig da også, at Stinne efter hvert penselstrøg fik opkastefornemmelser efterfulgt af meget langvarige hosteanfald.

Heldet ville, at det var en sommersygdom, så patienten kunne stå udenfor det åbentstående centralvindue, mens behandlingen stod på. Sådan gik det fint.Mor kunne så både pensle og passe central samtidig, for mens Stinne kom til hægterne efter hvert anfald, var der rigelig tid til at ekspedere et par abonnenter. Heldigvis havde medikamentet eller troen på samme en helbredende virkning.For selv om behandlingen stod på i længere tid, måtte bacillerne efterhånden bukke under.

Lykken

Stinne var ikke fattig. Med en arv på en bankbog var hun vel nærmere lidt formuende, et forhold der indebar visse indlysende fordele. Underet skete da også. Lykken kom, omend sent, den lykke Stinne længe havde håbet på

Peder Møllers husholderske Stinne og hendes mand Magnus

også måtte times hende. Og det skete, da hun blev trolovet med tømrersvenden - fra Helligsø. I alles påsyn bekræftede hun tidlig og silde sin glæde ved at omfavne og kysse sin elskede Magnus, der givetvis også var glad for hende, selv om han ikke altid så lige begejstret ud for de mange utidige kærlighedstilkendegivelser. I de situationer hvor han diskret forsøgte at sno sig ud af de overstrømmende favntag, forstod vi ham udmærket, idet misbrug kan virke pinligt, selv når det gælder kærlighed.

Stinne og Magnus var på flere måder et umage par. Hun deltog gerne i en samtale, hvorimod han aldrig indlod sig på unødvendige konversationer. Blev han spurgt direkte, uddybede han sjældent emnet, men nøjedes med et bekræftende jaje - jaje, jaje, jaje eller et benægtende nænæ, nænæ, nænæ, nænæ. Når Magnus på den måde var i samtale, sad Stinne ham ganske nær og beundrede med et skævt smil sin elskedes overbevisende indsigt. Det var tydeligt, at den samtaleform morede mor, selv om hun ikke ville indrømme det, for trak vi på smilebåndet i den anledning, fik vi besked om, at ingen morede sig over et par gode troende mennesker.

Stinnes kvaler

Efter deres ægteskab og ikke et minut før var det tilladt at tænke den inderlige tanke at sætte børn i verden og blive mor. Et forehavende der åbenbart ikke ville lykkes, selv om det hverken skortede på lyst eller vilje. Så håbløst tog det sig ud, at Stinne betroede sig til mor, om de anstrengelser de gjorde, for at også denne velsignelse måtte falde i deres lod. Men aldrig faldt den nærliggende tanke hende ind, at hun var kommet for sent på færde med Magnus. Der gik mange år før mor fortalte os

Huset i midten er det Peter Møller byggede

om Stinnes kvaler, og da havde hun åbenbart fuldstændig glemt, at ingen måtte more sig over et par gode troende mennesker.

Nye beboere

Efter Stinne havde Peter Møller endnu en husholderske, før han solgte huset til vognmand Valdemar Roesgaard og hans kone Betty. Med i handelen var der den klausul, at Peter kunne blive boende så længe han levede.

I dag, hvor meget af Ydby er til salg eller sat på tvangsauktion, kommer der tilflyttere langvejs fra medbringende deres gamle bohave og nye koner. Når så lejen eller terminen skal betales, må mange flytte igen, hvis ikke de er sikret af det sociale netværk eller har haft det usandsynlige held at finde et arbejde.

Soldaterminder

I det flytteræs er forhenværende elektriker Frode Schuster én af undtagelserne, for siden han og Gunhild i halvtredserne købte huset af Roesgaard, er de blevet boende i det hus, der før lå og så' så ensomt ud.I vor omskiftelige tidsalder er de allerfleste Ydby - børn af årgang 1920 spredt for alle vinde. Frode er én af de få, der blev på egnen, så ham kender jeg helt tilbage fra barnsben. Vi gik i skole sammen , og som fodboldpillere var vi engageret i Ydby Drenge Boldklubs arbejde. Men ikke mindst stod vi sammen skulder ved skulder i den kongelige danske marine fra den 22.4. til den 25.12. 1941, hvor vi gjorde tjeneste på Middelgrundsfortet og Søværnets kaserne. På Middelgrundsfortet blev vi installeret med arveprins Knud som øverstbefalende for sammen med den germanske værnemagt at modstå et forventet angelsaksisk angreb. Sådan må det forstås, for ellers var det meningsløst at indkalde mandskab til hær og flåde i 1941, hvor tyskerne i deres omsorg for det tusindårige Danmark forlængst havde taget det hele i deres varetægt. Så blandt tyskernes krigsisenkram og andet ragelse, hujen og dominans følte vi os som gidsler.

I krigstider vil soldaten altid være udsat for farer, enten han befinder sig til lands, vands eller i luften. I mørklægningens mørke satte Frode sådan førligheden på spil ved at løbe et længere stykke oven i en række luskede lave cykelstativer, der stod inderst på fortovet ved Esplanaden. Faren for at falde var overhængende, men der var kun én vej, soldatens vej, fremad, nu hvor båden til Middelgrundsfortet fløjtede for sidste afgang, så balancen måtte holdes, og farten øges for at nå ombord, før fortøjningerne gik. Tilsyneladende kunne Frode med lethed følge mig, der trods alt havde den indlysende fordel at løbe ved siden af stativerne. Farten blev vel hæmmet en anelse af det forbistrede lange jernværk, men vi nåede da at komme på dæk - og slap for de ubehageligheder, der fulgte, hvis vi ikke mødte op på tjenestestedet i tide. Nu er det ikke mit ærinde at skrive en krigsroman, så alt hvad der kunne nævnes om nystegte frikadeller, kvinder og skuddramaer, vil jeg lade ligge.

Gunhild Schuster, Frodes kone, organist ved Ydby kirke, har for længe siden frabedt sig, at jeg skriver noget som helst om hende. Et sådant forbud respekteres selvfølgeligt, selv om det er ærgerligt, når jeg endelig kender én, der er noget ved musikken, som det ville falde så let at skrive noget pænt om. - »Mæn det er dæ jo så eet nøj å gjør vee«.

Om ikke andet vil en afbestilling hist og pist altid korte vejen, for der er langt fra Draget til det vestligste Ydby, hvis alt om alle skulle fæstnes på papiret. Så langt at jeg som før nævnt til tider kan tænke: »Hva ered egentlig værd, å kaed igrunden betål sæ«. Men, når jeg nu er på vej og er kommet på de kanter, hvor vi har boet omkring fyrre år, skal det også nævnes, at det for os som unge mennesker var af stor betydning, at vi fik så flinke og hjælpsomme naboer, som Elisabet og Peder Skammelsen og Anna og Hans Vestergaard.

Bronzealderhøjene der blev væk

Plejehjemmet Sct. Mortensgård, der blev opført i 1962, ligger med den østvendte gavl inde i det hul, der blev efter fru Louise Vogelbeins sandgrav. Et hul der i dag ser ganske kønt ud med gran, birk og gyvelklædte skråninger. Men initiativet og idyllen kostede også på det allernærmeste to bronzealderhøje, og hvad de rummede, for efterhånden som urner og andet dukkede frem, gav eller solgte Hans Børge Vogelbein det til bl.a. lærer Lorentzen og doktor Belter, Hurup. Højen længst mod vest gik så at sige helt med i købet, hvorimod der blev levnet så meget af den anden, at den endnu er let at lokalisere.

I sandgraven blev der kun gravet, soldet og harpet ved hjælp af håndkraft, og mens det endnu stod på, blev det påtalt over for fru Vogelbein, at det var en skam, de to høje skulle gå tabt. Hvortil hun svarede, - at hun ikke kunne leve af, at der lå et par gravhøje på hendes jord. Dengang var det nok de færreste, der tog det højtideligt med en høj mer eller mindre. Dem var der jo rigelig af, og tilmed var de generende for folks færden og arbejde. Af samme grund var det vel også, at Brændgårds tidligere ejere pløjede én ned, sådan år for år, lidt efter lidt, fure for fure.

Da Ydby havde to præster

Da pastor Julius Alfred Christensen i 1913 fik embedet i Boddum-Ydby pastorat, oprettede en kreds i Ydby den valgmenighed, der byggede » Solhjem» til deres privatansatte præst, M.K.Flintholm. På grund af den spanske syges hærgen især i Ydby søgte han et pensionsberettiget embede i Harring -Stagstrup og flyttede dertil i 1918 med sin kone og fire uvorne drenge. Nu gik der to år, før menigheden igen fik ansat en præst. Det blev en alvorsmand fra København ved navn J.E. Waidtløv, der flyttede igen så tidligt som i 1922. Valgmenigheden gjorde nu brug af indremissionske præster, som de havde gjort det i årene mellem Flintholm og Waidtløv.

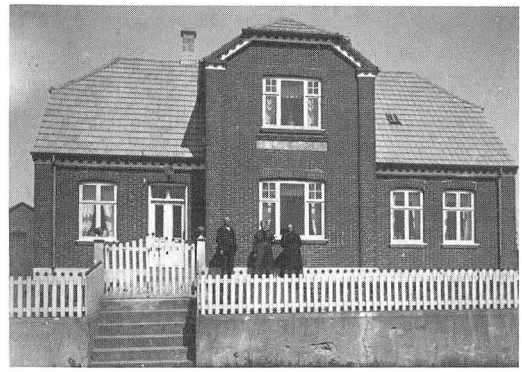

Gl. præstebolig, det nuværende bibliotek, i Tvolm, Ydby Sogn ca. 1918

For den nyankomne sognepræst H.J.A. Christensen var det en stor skuffelse, at der blev oprettet en valgmenighed. Men heldigvis kom den glade , nygifte, begavede, musikalske præst snart på god talefod med valgmenighedens pastor Flintholm.I modsætning til Ydby faldt Christensen godt til i det grundtvigsk prægede Boddum, hvor han blev en yndet foredragsholder i lighed med mænd som gårdejer Jens Søe og Anders Christian Andersen. Jens Søe havde et betydende digterisk talent og var i god forstand en original. Så for hvem, der er hjemme i den thyske dialekt, kan det anbefales at læse: » Tak for æ Brow», og hvad Jens Søe ellers har skrevet.

På nær det med pastor Flintholms fire uartige drenge er ovenstående lignende at læse i en uhåndterlig tyk bog, der hedder præster og sognehistorier, skrevet af Paul Nedergaard.

At Flintholms drenge var meget ustyrlige, er blevet mig fortalt af en dame, der i 1914 gik til konfirmationsforberedelse i Solhjem sammen med et hold på ti konfirmander ligelig fordelt på piger og drenge. En dag med kulde og snesjap blev pigen sendt afsted i faderens alt for store læderstøvler, der skulle holde hende tør om fødderne den lange vej fra Sindrup til Tvolm. Det var endnu, mens børn i almindelighed ikke kom trampende ind i deres fodtøj men pænt lod det stå ude i gangen. I timen

havde det moret præstens drenge at proppe de store futteraler ud med sne, hvilket ikke gjorde hjemturen særlig behagelig. Selvfølgelig var det nærliggende at fylde de fjollede kander med en gang tøsesne, selv om det var synd for pigen.

Af erfaring ved jeg, at vor sognepræst pastor Christensen ikke var et overpræcist menneske, for det normale var, at han altid kom en anelse for sent til alt også til gudstjeneste og konfirmationsforberedelse. I mange tilfælde var årsagen en ældre Ford-vogn, hans mange Boddum-venner havde givet ham. Vognen, der var ham til både gavn og glæde, havde især om vinteren svære startvanskeligheder, ligesom den i glat og smattet føre ikke havde det allerbedste vejgreb, hvilket var meget generende op ad bakkerne mod Ydby. Men den lille trofaste skare, der fylkedes om ham i kirken, kendte besværlighederne og gjorde sig aldrig forventninger om, at Christensen kom før tiden. En søndag, hvor han lod vente på sig ud over det normale, stod der et menighedsrådsmedlem frem i koret og sagde:» Nu hvor vi har ventet så længe, tror jeg katten-ryvmæ ikke præsten kommer frem i det føre, så jeg vil foreslå vi synger et par salmer og beder fadervor, og er han så ikke kommet, kan vi katten-ryvmæ gå hjem igen uden at nogen har taget skade af det. »Desværre var jeg for lidt lydhør, da en ældre mand, der nu er død, fortalte mig om Solhjems valgmenighed, men jeg husker, han sluttede med at sige: »Du må jo være klar over, det koster noget at huse og lønne en præst.« Så efterhånden som flere og flere mente, at selv Guds ord kunne købes for dyrt, gik det hele ligeså stille i sig selv igen.

I 1938 blev pastor H.J.A. Christensen efterfulgt af missionsmanden R.H. Knudsen. Med det skift var de få tilfredse og de mange nærmest lige glade. I 1947 blev pastor Knudsen efterfulgt af Georg Julius Steen Lund, der, så vidt jeg opfattede det, faldt i god jord hos de fleste.Solhjem blev efter den korte årrække som præstebolig indrettet med en stue og kvistlejlighed. Senere blev de nederste lokaliteter taget i brug til Boddum-Ydby kommunes administrationskontorer, der med et personale bestående af sognerådsformand Sigurd Yde og sognerådskasserer Søren Pedersen klarede sognets løbende forretninger til alles tilfredshed. Efter kommunesammenlægningen i 1970 blev det nedlagte kommunekontor hjemsted for biblioteket, der før havde til huse på centralskolen. Uden den mindste form for protest blev det nedlagt i 1989, og ikke én forsøgte sig med et nødråb ud i det store rum, for nu troede ingen mere, at de mange velsignelser, vi blev lovet i 1972, ville komme over os og vore børn.

Telefonens barndom

Det var som tidligere nævnt købmand Svarres kommis og efterfølger M.J. Larsen, der i 1910 byggede købmandsforretningen på hjørnet af det, der senere er blevet til Oddesundvej og Hans Bakgårdsvej.

Sidst i tyverne eller først i tredverne afhændede Larsen forretningen til købmand Thomsen, der kun drev den en kort tid, for allerede i første halvdel af tredverne blev den overtaget af købmand Hans Dam, der i halvfjerdserne overdrog den til datteren og svigersønnen, Bitten og Kaj Grønkjær. Ovenstående cirka årstal kunne være ført ajour ved at kalde telefon nummer 12, det nummer forretningen altid har haft, selv om det nu har fået seks cifre mere foran. I en gammel telefonbog fra 1907 kan jeg se, at købmand Svarres efterfølger, købmand Larsen, Ydby, havde telefonnummer 22 b, Dette »b» efter 22 kunne tyde på, at han muligvis har haft omstilling til Svarres enke. På det tidspunkt var følgende abonnenter opført under Thisted Opland:» 22b: Svarres efterfølger, Købmand Larsen Ydby, - 15: Sørensen L.Propr. Vestervig Kloster,- 8: Toft E. ,Læge,- 7: Thykiers, N.J. Filial.- 9: Vestervig Hotel,Gæstgiver Hestbæk, her er navnet streget over, og rettet til Aug. Sand. - 12: Vestervig Apotek, E. Juul. - Talestationen er på

Købmandsbutik, nu Kaj Grønkjær ved Hovedvej A11, ca. 1925

Centralen. - Det kan undre, at der ikke figurerer så meget som én abonnent fra Hurup, men det kan skyldes, at de havde egen central, eller at byen slet ikke var opfundet endnu.

Efter Thisted Opland står Ydby opført med følgende abonnenter. Det er dateret 1909, skrev[illegible] med pen i letlæselig håndskrift. - 3: Andersen P. Købmand.- 2: Andersen Theodor, Gårdejer, Gjettrup. - 7: Bruun P.D., Skovrider, Hovmark. - 1: Hedegaard P., Købmand, Gjettrup. - 6: Kjærgaard P., Købmand. - 4: Skibsted Poul, Gæstgiver, Ydby gl. Kro. - 5: Ydby Teglværk, N. Frederiksen. - Det antal abonnenter var til at overse og holde styr på, men der var ganske sikkert heller ikke fugls føde i at betjene dem.

Saltede sild i tønder

M. J. Larsens købmandsforretning havde ikke min bevågenhed, før jeg i 1927 begyndte at gå i skole. Men, det forandrede sig, nu da min vej gik lige forbi, når ikke ruten blev forkortet ved at følge stien langs med kirkegårdsdiget. Jeg blev tilmed kunde hos Larsen for nødvendige indkøb af brystsukker, penne, grifler, blyanter og lignende artikler. Med en femøre på lommen, var det altid værd at overveje, om ikke griffel- og blyantstumperne kunne bruges lidt endnu og i stedet investere lidt af beløbet i slikkerier. Så en dag jeg var kommet i besiddelse af hele fem ører, tog jeg den vanskelige beslutning at købe en elastikpen til to øre,og brystsukker for de resterende tre. Imidlertid var penge ikke, hvad penge havde været. De gik stille og rolig ned i værdi. Så Larsen var ikke længere ovenud begejstret for at sælge brystsukker til den pris. Nu så han helst en hel femøre på disken ved den slags ekspeditioner. Alligevel var det overraskende og flovt, da ekspedienten spurgte, om jeg ønskede det i ét eller to kræmmerhuse, hvortil jeg svarede:»Nej æ ka godt nyvves mæ jæn».Hentydningen forstod jeg udmærket. Men heldigvis var der andre og mindre ublu købmænd i byen, og det rygtedes snart, hvor der endnu kunne købes varer til fornuftige priser.

Købmand M. J. Larsen, hans kone Andrea og børnene Kirsten og Svarre

Ved entré i butikken klemtede en simpel mekanisk klokke, der adviserede personalet om, at der var kunder i forretningen. En praktisk foranstaltning, når der blev bakset i bagbutikken med tunge sukker -og melsække og andre uemballerede varer, der først skulle vejes op i halve og hele punds poser, før de kom på hylderne klar til ekspedition.Vareudbuddet var af en noget anden art og sikkert også mindre end i dag. Men ingen gik og ledte efter tingene i vildelse. Alle blev personligt ekspederet over disken, så hvem, der kunne huske, hvad de var gået efter, kom som regel kun hjem med det, de skulle. Men endnu i dag kan enhver »tåsi» blive ekspederet personligt. M.J. Larsens forretning havde den form, farve og indretning, som forretninger skulle have. I lokalet stod der en lang disk med en mindre vinkelret ud derfra. Den lille var en glasmontre til udstilling af forskelligt krims - krams i små gaveting. Den lange disk var på bagsiden forsynet med et hav af skuffer og hylder i mange forskellige størrelser. Under

M. J. Larsens forretning - senere Niels Thomsens

disken i nærhed af vægten var der et rum til et stort, tøndeformet jernkar med grøn sæbe. Ved ekspedition af den geleagtige masse blev der lagt et stykke knitrende pergamentpapir på vægten, hvorefter ekspedienten med en tung og uhåndterlig langskaftet skovl tog en passende portion i spanden, som han med et sikkert håndelag klaskede ned på papiret. Ingen skulle hverken have for lidt eller for meget i særdeleshed ikke for meget - , og altid blev der klasket en ekstra klat på, hvorefter der blev skrabet og skrabet og skrabet, indtil vægten langt om længe passede.

Bag disken fra gulv til loft, dækkede et stort reolsystem butikkens behov af hylder og skuffer. Hvad forretningen førte af ustabelbare ting såsom potter, pander, gryder og kedler hang i kroge under loftet. For enden af disken stod papirholderen med ruller i hvidt og gråt papir i forskellige bredder altid let afrivelige i den ønskede længde ved hjælp af en tung skarpkantet jernskinne, der hvilede på rullerne. Hvor varerne blev pakket ind, hang der i en krog under loftet en dinglende vindsel sejlgarn, og indenfor rækkevidde stod papæsken med tre rum for hver sin størrelse af røde elastikbånd.

Skovle, river, skafter og koste havde deres plads i hjørnet bag døren, hvor de i mer eller mindre orden støttede sig til hinanden. Til venstre for døren stod de saltede sild i en tønde, som enhver hanhund med forkærlighed og respekt for sig selv gerne besudlede med en passende strint urin. På gulvet lå det utjærede og tjærede reb og tovværk i store og små ruller, der sammen med sild, kaffe og andre velduftende varer gav den gamle butik sin helt specielle atmosfære.

M. J. Larsens butik 1928

Den snurrende kaffemølle havde her som i andre butikker en fremtrædende plads. Kaffen var en vare, man lagde stor vægt på. Alle Købmænd reklamerede med, at deres var den bedste. Men. når først den var blandet godt op med Cikorie og Richs og filtreret gennem en pose, syet af mandens aflagte lange underbukser, var smagen såmænd ens.

I de mange år købmand Dam og hans kone Marie havde forretningen, skete der ikke de store forandringer. Sladrebænken stod der endnu som en service for de gamle og andre, der gav sig ro og tid til at udveksle nyheder fra nær og fjern. Et hyggeligt islæt fra en tid, hvor alle mennesker endnu ikke var fortravlede og stressede. I dag er butikken ukendelig, som den er beskrevet her, idet Marie og Hans Dams datter og svigersøn, Bitten og Kaj Grønkjær har udvidet og moderniseret hele den gamle forretning.

Da købmand M. J. Larsen solgte forretningen, byggede han huset på hjørnet nord for og startede en støbegods- og manufakturforretning, der gik i arv til sønnerne Svarre og Kresten. Det meste af livet boede de hjemme bortset fra den tid, Svarre læste til læge. Et studium, der gav ham så mange indbildte sygdomme, at han ingenting blev til. Kresten, der ingenting læste, blev heller ingen ting til. Men, som hobby beskæftigede han sig en del med duer og elskede penge og mad ud over alle grænser. Manufakturforretningen blev senere forpagtet af Vera Engel Jensen, der sammen med sin mand Karl Egon Jensen ejer huset i dag.

Da der endnu var fisk i Skibsted Fjord

Før tredserne var det næsten en fast regel, at

der i Ydby-området kun blev bygget et hus om året. Det var det, der var brug for, og der blev intet bygget med senere salg for øje. De tre huse, der ligger syd for købmandsforretningen, skød således op med års mellemrum. Det første har bl.a. været beboet af Ida Andersen og hendes far, forhenværende smedemester Sejersbøl, Sdr. Ydby. Den gamle smed blev 88 år. Og selv om han på det sidste rystede en del på hænderne, forhindrede det ham ikke i at tage turen til Skibsted Fjord for at sætte -og røgte sine ålegarn.

Endnu kunne der fiskes ål i fjorden, men fangsten af krabber var altid i overtal. Og stod det i Sejersbøls magt, slap intet fra hans net levende ud i vandet igen. For en lystfisker kommer det spændende øjeblik, når posen åbnes, og de slimede ål skal krænges og puttes ned i fangstsækken. Denne frihedens time benytter krabberne sig af og søger i hast ud i fjordens mudrede vande. I den situtation mister en del uundgåeligt livet under støvlesålerne. Bedre går det ikke for dem, der ikke kan komme fri af nettet men må fjernes med de bare næver. Forsøgte et så uheldigt skaldyr at bide Sejersbøl, blev det fjernet med hård hånd, mens den gamle smed mumlede: »Nå, det er sådan, du vil have det.« Det var det selvfølgelig ikke, men det var sådan, den fik det.

Når vi som børn badede i Skibsted fjord, måtte vi tage os i agt både for de lumske mudderhuller og de mange arrige krabber, som vi anså som skadedyr. I dag er ålen så godt som forsvundet fra fjorden, og samme vej er det vel gået med krabberne. Men desværre har deres tilbagegang langt alvorligere årsager end det at havne i lystfiskerens net.

Russisk benzin

Som knægt var det altid spændende at høre, når ældre mennesker talte om oplevelser, der lå år tilbage. For enkelte kunne det på grund af de forkalkede hjerner knibe med tidsfæstelsen. Nogen havde så for vane at pinke på den skaldede isse for at få de henslumrende celler kaldt så meget til bevidsthed, at det blev muligt at aflæse de dunkle årstal og billeder. Pedersen var én af de få, der ikke havde problemer i den retning, idet han frejdigt slyngede om sig med årstal, som han til andres forundring anskueliggjorde ved at henvise til, at det var det år, han tjente på » Vesterbygård» sammen med Alvilda Rasmussen fra Lyngs og så videre og så videre. Med en så fantastisk hukommelse kunne Pedersen selvfølgelig forbavse alle andre lige med undtagelse af dem, der kendte ham og vidste, at manden var fyldt med løgn.

Nu er min hukommelse desværre heller ikke af den beskaffenhed, man falder i svime over, så det bliver et gæt, når jeg mener, at huset, der ligger som nummer to syd for købmandsforretningen, er opført engang i tredverne. Derimod ved jeg, at det er bygget af postbud Jørgen Pedersen, der gennem mange år havde ruten i Tvolm. Fra fødselen havde han det svære handikap, at højre arm var misdannet, så selv om han var født og opvokset i Stenbjerg og havde lyst og interesse for fiskeriet, var erhvervets beskaffenhed ikke egnet for ham. I stedet blev han ansat som postbud i Vorupør, på ruten der tidligere var betjent af lærer Jens Munk Poulsens hustru.

Fra tiden i Ydby, hvor Jørgen Pedersen boede til sin død, deltog han aktivt i K.F.U.M. og Indre Missions arbejde. Og da han var velformulerende i tale og skrift, blev han sideløbende med postarbejdet redaktør af Dansk Fiskeritidende. Jørgen , der var gift to gange, havde ingen børn med sin første kone, som jeg kun kender under navnet » Malle», et navn han selv brugte, og som hun efterhånden blev kendt under. »Malle« var ikke Thybo og talte ikke Thybomål, men det vi forstod ved et fint sprog.

I tredverne fik Jørgen Pedersen den ide at få opsat en benzinstander, en Nafta-tank. De motordrevne køretøjer vandt mere og mere frem, så med »Malle» som ekspedient måtte det blive en god forretning at få del i det sti-

gende salg, der uvægerligt måtte komme. På det tidspunkt var der ingen, der kunne forestille sig, at benzinen snart ville være en saga blot på grund af den tyske besættelse den 9. april 1940.

Det værste ved Jørgen Pedersens foretagsomhed var ikke standeren, men at tanken var fyldt med brændstof af russisk oprindelse. Alligevel var det fristende at få tanket hos »Malle«, for selv om benzinen måske nok lugtede lidt ugudeligt, var der altid et par ører at spare pr. liter. Af den grund var det vel et forsøg værd at overhøre samvittigheden; denne udefinerbare størrelse, der egentlig kun virker generende.

Benzinen, der blev pumpet op manuelt, kom for hvert træk i håndtaget skvulpende op i to glasbeholdere, hvor streger og tal angav litertallet. Når tanken var lukket, blev den låst med to solide støbejernslåger, der sikrede at ingen faldt for fristelsen til selv at fylde benzinslugeren. Standeren er forlængst fjernet. Men, havde den været her endnu, ville den ingen genere, for i dagens Danmark beskæftiger motorfolket sig ikke med, om benzinen er kommunistrød eller nazigrøn, om den kommer fra Rusland eller Iraq, når bare den kommer, og hjulene holdes i fart.

Dideriksens plantage

I Ålborg Stiftstidende 21. juli 1963 var der en artikel af Ole Bergh om gårdejer Jens Dideriksen, Ydby. Med artiklen som udgangspunkt føler jeg mig på sikker grund her, hvor jeg omtaler et menneske, jeg har set så tit og hørt så meget om uden rigtig at kende hverken ham eller hans kone Katrine.Jens Dideriksen, der både var gård- og skovejer, havde overtaget slægtsgården efter sin far, Diderik Jensen. Gården, der havde været i familiens eje siden 1833, kom først på fremmede hænder, da Jens Dideriksen solgte den i 1947, hvorefter han byggede hus i Tvolm.

Efter mange års meget svære øjenlidelser blev han som 52-årig pludselig total blind.

Jens Didriksen fotograferet i haven med sin hjemmehjælper Kirstine Stefansen, Dover.

Oven i det, var han meget plaget af leddegigt, men som han sagde: »Jeg bliver holdt i gang af min kone, der nu er 77 år, men stadig springer afsted som en ung pige.«

Til Dideriksens gård hørte der 7 hektar hedejord, beliggende nord for oldtidskirkegården. Med faderens tilladelse, tilskyndet af herredsfoged C.B.V. Hansen, begyndte Jens Dideriksen som 15-årig at tilplante det kuperede skrånende terræn. Hvor godt det lykkedes, kan enhver se, der går ind over heden og følger hulvejen ned til Skibsted Fjord.

Plantagen var en plet, Jens Dideriksen elskede og nødigt ville skille sig af med. Den blev da også i hans eje, da gården blev afhændet, og han og Katrine flyttede til Tvolm. Mens de boede der, tog hun ikke sjældent sin blinde mand under armen for at følge ham den lange vej til plantagen, hvor han nød duftene og stilheden, når han ikke skovede eller kløvede brænde.

For den blinde Jens Dideriksen var det en

frygtelig katastrofe, da hans kone lige uden for deres egen dør gik ud foran en bil og blev dræbt på stedet. Det var en dejlig sommerdag. Tågen var lettet. Solen skinnede fra en skyfri himmel, og insekterne nød summende det korte liv. I det pragtfulde vejr slentrede jeg og vore halvvoksne børn omkring i haven, mens min kone lige havde taget bilen for at smutte en tur ned i byen. Alt var stille og fredfyldt, indtil idyllen pludselig blev afbrudt af hvinende bremser, efterfulgt af et modbydeligt bump og sekunders stilhed. Børnene og jeg gjorde os vist de samme tanker, for da jeg satte i løb mod hovedvejen, begyndte den ene pige at græde. Da jeg nåede frem, så jeg Frode Schuster støttede Katrine Dideriksen, der lå livløs på vejen. Det var en underlig situation, at det jeg frygtede for min kone, havde ramt en anden, - så her kunne jeg hverken le eller græde, selv om det ligger så tæt på hinanden.

Straks efter ulykken kom Jens Dideriksen ud i døren. »Han havde vel sine bange anelser men håbede at Katrine, der også var hans øjne, snart ville komme og fortælle, hvad der var sket, - som hun altid havde gjort. Men, Katrine kom ikke. Det faldt i en andens lod at overbringe det triste budskab. Med hendes død mistede den blinde Jens Dideriksen om ikke alt så næsten alt, hvad mistes kunne.

Husene omkring Cirkus Miehe

Som det er nævnt tidligere, blev grunden til Cirkus Miehe lagt med den rønne, Heinrich og Johanne Schultz købte i midten af 1800-tallet. Hvor den lå, er vist det, man på modesprog kalder for et godt spørgsmål.

Flere ting taler for, at huset, Johanne og Heinrich Schultz's datter og svigersøn, Louise og Heinrich Miehe byggede i 1878 blev bygget overfor på modsatte vejside, der hvor »Rødhætte» ligger. Det stemmer også overens med hvad fru Thyra Phänner er blevet fortalt af sin mor, fru Dora Miehe Phänner. Så, mon ikke Heinrich og Johanne har været naboer til Ydby fattighus, der lå øst for Miehernes ridehus. På et gammelt kort fra 1896 er der over stedet aftegnet fire huse med to på hver side af vejen. At der var en brønd nær det sted fattighuset lå, kan ses endnu, da det ikke er så længe siden, den blev fyldt op og dækket til. Og det var meget almindeligt, at et par huse eller flere havde fælles brønd.

Hertil kommer, at malermester Holger Larsen på sin humoristiske måde, har fortalt mig om fattighusets beliggenhed og beboere. Efter den beskrivelse fremgik det, at huset havde to lejligheder, med et par gamle tandløse kællinger som indsiddere, de to havde han hørt i fuld skænderi ude ved brønden, der var af modellen med håndsving, træspand og et stykke råddent reb. Et forfald, der forståeligt nok kunne få damerne til at ryge i totterne på hinanden. Samstemmende har fru Thyra Miehe Phänner fortalt, at hun som barn; somme tider blev sendt hen til fattighusets beboere med mad.

Tilsammen vil jeg konkludere det derhen, at en ussel rønne beliggende nær fattighuset har været af passende prisklasse for Heinrich og Johanne Schultz. Og med de mange børn, deres datter Louise havde fået med svigersønnen August Heinrich Miehe, er det mest sandsynligt, at de har bygget i nærheden af hendes forældre altså overfor på den modsatte side af vejen.

Længere mod øst ved den markvej der forbinder Kløvenhøjvej og Brændgårdvej, lå der endnu i 1910 et lille stråtækt hus, hvis beliggenhed senere kunne lokaliseres af to gamle grantræer, der først måtte ned med kronerne engang i tredserne.

Da følgende beretning om husets beboer Peder Oddershede, skulle være sandfærdig, må det formodes at manden var døv. Idet enhver kan udgyde sine uforskammetheder overfor mennesker med handikap, da de er tilbøjelige til at tro, at de nok hørte forkert.

Oddershede, der havde været i Amerika, var vistnok fraskilt, og med de to faktorer taget i betragtning var han i de tider at regne for no-

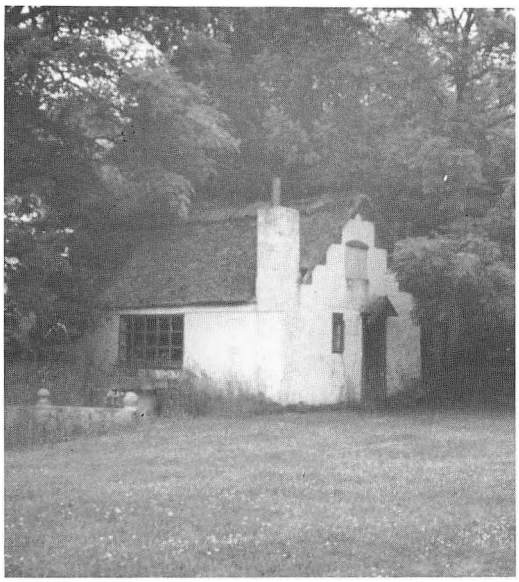

»Rødhætte« der ligger på tomten af Miehernes gamle beboelse, har bl.a. været brugt som vaskehus, grisesti og smedie for Koltzer.

get af en verdensmand. Fødselsdagen fejrede han hvert år med indbudte naboer og nære venner, og år efter år indledte han festen med følgende enslydende tale:» Ja - ja, hvor er det dog skønt, at vi igen i år kan samles for at fejre min fødselsdag, for ingen kan jo vide, om det måske - er sidste gang,«

Efter de mismodige ord, var det, tømrer Anton Balle grinende bemærkede: »Ja - så - var - der - fanneme heller ingen fåer veed da.« Om det så var festen eller gamle Oddershede, der var så kedelig , melder historien intet om. Men, det kan vel tænkes, at Anton Balle har været en ubehøvlet person, selv om han var tømrer.

Gamle Sofies hus, der forlængst er fjernet, lå i svinget ud mod Dovervej, før den og Præstevejen blev reguleret, asfalteret og døbt om. I godt vejr stod Sofie meget udenfor døren med sit strikketøj. Altid var hun klædt i sort; det gjaldt hovedtørklædet, sjalet, der var bundet skråt over brystet, og den meget lange nederdel. Det eneste der var lyst, var det sparsomme hår, der strittede frem ved tørklædet.

Som børn var vi utrygge, når vi skulle forbi Sofies hus. Det, der ængstede os, var den dystre påklædning, hendes skarpe ansigtstræk og de trætte øjne bag de ovale brilleglas. I det antræk lignede hun for os at se nøjagtig det, vi forstod ved en heks. Intet tydede på andet, for i vor fantasi havde hun den udstråling, som hekse havde, - og det blev ikke bedre af, at hun kunne fjerne et fremmedlegeme fra et øje ved at slikke nethinden. Så for hvem der troede på hekse, var der aldeles ingen tvivl om, at Sofie i hvert fald ikke var et almindeligt menneske.

En dag jeg gik sammen med mor ad Dovervej, var jeg ret så modig, selv om vi nødvendigvis skulle forbi Sofie. Hun stod da også som kaldet udenfor døren med garnnøglen under armen og strikkede som altid. Til min store forundring kom mor og Sofie i snak om vind og vejr og strikketøj. I begyndelsen huede situationen mig ikke, men som samtalen skred frem, kom jeg til at tvivle på, om Sofie nu også var en rigtig heks. For som det tegnede sig, tydede det mere på, at hun var en almindelig gammel venlig kone, der bare var klædt på en særpræget måde. På den tur fik jeg afklaret visse ting om hekse og hekseri, men jeg er stadigvæk ikke i tvivl om, at der findes hekse, selv om deres gerninger er af en hel anden art, end den jeg som barn tiltroede gamle Sofie. Siden dengang tager jeg ingen for hekse på grund af udseende og klædedragt, for det, jeg nu forstår ved en rigtig heks, er derimod en sur og mopset rappenskralde.

Efter Sofie kom der nye beboere i huset. Det har nok været tilflyttere. Det var ikke mennesker, jeg kendte, men jeg ved, at manden, der hed Jens, var murer og, at han i daglig tale gik under navnet Jens Flip. Så vidt jeg ved, fik han det gode navn, fordi han mod sædvane brugte skjorte og slips til hverdag. Navnet var egentlig guld værd, dengang så mange hed Jens Jensen, Niels Nielsen eller Peder Pedersen. For med en redelighed af de navne var det

svært at holde styr på, hvem der var hvem uden brug af gode vejledende tillægsnavne. Det problem eksisterer ikke i dag, hvor enhver for små penge kan købe sig så flaterende navne som f.eks. Rafte eller Hegn, og for hvem der rigtig har brug for støtte, må et navn som Raftehegn være fortrinligt.

Hvem fik først malket

Selv om jeg ikke kendte den nye familie i Sofies hus, kom jeg til at kende datteren Inger, mens vi tjente sammen et halvt år i » Højbjerg» hos Mathilde og Niels Mogensen. Med gårdens bestand af elleve køer kunne Inger som regel nå at malke de seks, mens jeg med et reguleret tempo klarede fem. Med det ulige antal var det ingen fordel at møde op i stalden, før Inger var kommet rimelig godt igang med den første ko.

Om vinteren, når sneen høvlende kom fygende ind gennem smøgen mellem stue- og udhuse, var der især under aftenmalkningen en hyggelig varm atmosfære inde i stalden. Kreaturerne havde fået den sidste røgt, grebningen var renset, fodergangen fejet, og stalden rundt hørtes kun lydene af raslende bindsler, mens dyrene godmodigt gumlede på en solid gang havrehalm. Det var ikke deres livret men et godt tidsfordriv, der samtidig fyldte godt op i vommen, så der bagefter var noget at tygge drøv på.

Før malkningen begyndte, blev halerne bundet på de to køer, der stod i bås sammen. Til det brug havde vi specielle ståltrådsklemmer hængende i et stykke selvbindergarn sømmet fast på båsenes stolper. Det var en vigtig foranstaltning at få hold på halerne, for det gjorde ondt at få den lige i synet, når koen svingede den med fuld kraft i et forsøg på at holde de nærgående fluer på afstand. Så hvem, der én gang havde fået en hale i hovedet, skulle nok huske at få klemmerne på, før den lave trebenede malkeskammel blev hevet ned fra sin plads under loftet, og malkningen kunne tage sin begyndelse.

Højbjerg 1931 eller 33. Landvæsenselev Charles Nielsen med Gunnar Mogensen til venstre.

Når de første mælkestråler taktfast klingende ramte den galvaniserede spand i bunden, var det en kendt lyd for kattene, der straks kom listende ind fra alle retninger for at samles omkring deres mælketrug, - og sødt så det ud, når kattemor stolt kom spankulerende med et kuld killinger. Bestanden må have reguleret sig selv, for der var ikke en, der blev aflivet.

I perioder var der ikke mindre end to piger i »Højbjerg«, så det var ikke altid Inger og mig, der malkede, men når vi gjorde det, så sang vi, så det rungede, fra vi satte os på malkeskamlerne, til de igen hang på deres plads under loftsbjælkerne.

På det tidspunkt var der ingen, der tænkte på, at køerne måske gav mere mælk, hvis der var sang og musik i stalden. Siden er teorien blevet luftet, og jeg vil tro, at livsglæde, sang og musik har en så afsmittende effekt, at selv en ko nyder det og yder sit bedste.

I skovkanten

Det nedlagte husmandsbrug beliggende mellem Korshøjvej og Kløvenhøjvej må have fået navnet » Sandagergård» efter jordens beskaffenhed, idet landbrug af den størrelse gik under fællesbetegnelsen : »Æn bette krum ste». Omkring halvtredserne afhændede Lars An-

dersen (Las Ajsen) stedet til Inga og Karl Henry Nielsen. Efter dem blev de små marker, der grænser op til Dover plantage, tilplantet med ædelgran og bygningerne indrettet til sommerbeboelse- og senere til helårsbrug.

Lidt længere nede ad Dovervej eller Korshøjvej, som den hedder nu, ligger der også en tidligere landbrugsejendom. Efter øjemål var den cirka af samme størrelse og hartkorn som den af Lars Andersens, og kan vel godt benævnes som »Æn bette krum ste», selv om den kun er krummet lidt, idet stalden lå i forlængelse af stuehuset med en stump lade vinkelret ud herfra. Ejendommens ejer, Svend Hansen (- Bette Svend), havde endnu en hestegang i brug, mens jeg var dreng,- og så vidt jeg husker, er det, det eneste sted jeg har set et sådant maskineri i drift. Som jeg opfattede det, var hesten , der trak det store tunge monster, altid træt og bedrøvet, når den mutters alene gik rundt og rundt og rundt i en evighed. Men, den kendte turen og vidste vel også, at en evighed sjældent varer ret længe. Efter Svend Hansen har ejendommen været på forskellige hænder. Bl.a. ejede fru Louise Vogelbein den en kort tid. Senere blev den købt af A/S Dover Plantage, der tog markerne i brug til planteskole. Bygningerne blev solgt fra,og det hele er nu indrettet til privatbeboelse.

Fritidssysler

I tyverne og tredverne havde unge mennesker ikke tilnærmelsesvis de samme tilbud på fritidsudfoldelser, som det er tilfældet i dag. Ledet af ulønnede kunne vi i vinterhalvåret dyrke gymnastik i afholdshjemmet, og om sommeren kunne vi uden ledere spille fodbold på en kobeskidt skrånende græsmark. Et forhold der dog blev forbedret i tredverne, da der som nødhjælpsarbejde blev gravet ud til en sportsplads syd for stationskroen.

Tredverne var også det årti, hvor radioen for

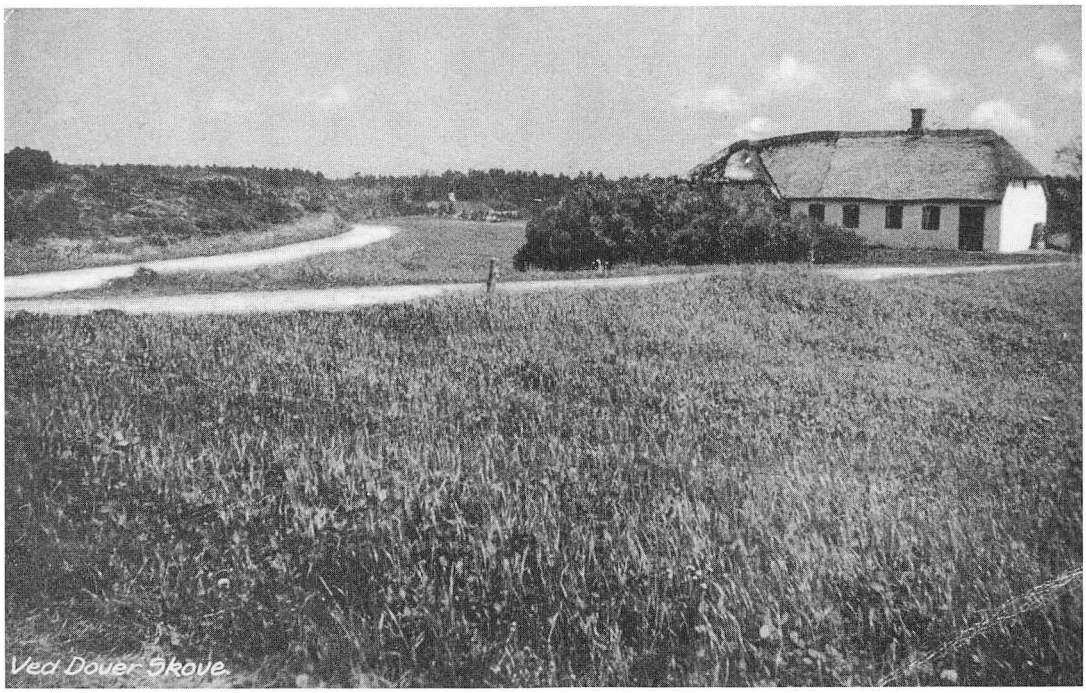

I forgrunden Lars Andersens ejendom (Sandagergård).
I baggrunden Svend Hansens (Bette Svends) ejendom.

alvor holdt sit indtog godt hjulpet på vej af afbetalingssystemet, der efterhånden blev meget populær ved køb af statussymboler. Grammofonen kunne også købes på lempelige vilkår, som det hedder, så efterhånden leverede de to apparater musikken i de fleste hjem. Men vi hørte aldrig en lyd til nye hit, guldplader, long playing eller C.D'er . Noget der forøvrigt ikke har en pind med Centrum Demokraterne at gøre.

Ikke alle var lige begejstrede for den nymodens radiofoni. Ganske vist kunne der høres daglige nyheder og gudstjeneste om søndagen, men ud over det kom der alskens skidt ind i stuerne. Visse mennesker var da også betænkelige ved at anskaffe et radioapparat med de mange uheldige ting på programmet, som f. eks. Liva Weels sang: »Det er Adrienne, hvordan ku' hun nænne at erstatte sin barnetro med en lille radio«. Måske var det endnu værre, hvor det i det seneste vers lød: »Det er Adrienne med sin luftantenne, der nu har fået en negerprins i den anden ende,« og så videre. En så dristig løssluppenhed kunne unge mennesker umuligt have godt af at lytte til. Den med Adrienne og luftantennen var ellers en nærliggende tekst, da de første radioapparater krævede en virkelig lang antenne og en god jordforbindelse for at hente alverden ind i stuen. På godt og ondt kom fjernsynet først frem i halvtredserne, så det, mennesker kendte til raffineret vold og sex før den tid, var i det store hele selvlært.

Al nærtrafik foregik almindeligvis til fods eller på cykel, og det var ikke sjældent, at vi på lune aftener enten spurtede ud på draget eller gik en tur ned omkring skovsøen, der forøvrigt er en gravet sø, som øen vel er et godt bevis på. For drenge havde søen en dragende magt. Her kunne vi padle omkring i en meget tung udhulet træstamme eller stage søen rundt på den mere driftsikre tømmerflåde. Begge fartøjer var bygget af skovfoged Anders Fuglsangs drenge og stod til rådighed for enhver, der turde vove sig ud på det dybe vand. Om vinteren var søen egnet til skøjteløb. Her kunne isen være spejlblank, når den på grund af vind var ru og ruflet andre steder. Traveturene gik som regel op forbi langhøjene og videre ud til Præstevejen (Kløvenhøjvej). Mulighederne var mange, og hvor vi gik, nød vi naturen, grinede af dumme vittigheder eller diskuterede, hvad der for tiden lå os på sinde.

Når hus- og gårdmænd tog på besøg, foregik det endnu med hesten som trækkraft for giggen, jumben eller ponyvognen. Men det hændte da også, at der kom en stopfyldt udlejningsbil, hvorimod det nærmest var en sensation at møde en selvejer, der var ude og lufte fruen og Forden. Når et motordrevet køretøj var i anmarch, afventede vi forbifarten ude i den vejside, vinden bar fra, for at undgå den kvalmende støvsky, der rejste sig efter fartøjet. I første omgang var det øjnene, der skulle beskyttes mod de fygende støvpartikler. Men til gengæld skulle vi nødig gå glip af at se, hvem der var på færde, og måtte nødvendigvis lige linde en smule på øjenlågene, mens vognen fartede forbi.

Selv om sommerens støvskyer og vinterens vandpytter generede, var Dover - og Præstevejen ikke blevet asfalteret, hvis det stod til os. Argumenterne gik på, at skovveje ikke skulle ligne gader.De skulle være, som de var og altid havde været. Vi foretrak en gruset, sølet og støvet vej fremfor en asfalteret. For når kalechevognene kom skrumlende med en fart af fyrre til halvtreds kilometer i timen, fostrede vor fantasi ikke den tanke, at disse raslende selvkørende lysthuse nogensinde ville opnå de hastigheder, vi kender i dag. Det gik anderledes. Farten blev øget, så nu kan mange flere nå meget mere på kortere tid; hvis altså de når det.

Hvad skete der med »F« som Freddie?

Oversat fra engelsk af Poul M. Kjær, Valmuevej 3, 7755 Bedsted

I april 1945 nødlandede en engelsk flyvemaskine på en mark i nærheden af gården »Tandrup» ved Bedsted. Der er igennem årene blevet fortalt mange beretninger om denne hændelse, men ingen har været helt enslydende.

Tilfældigheder har knyttet en kontakt til den engelske pilot, hvis navn er Ray Harrington. Han har i 1992, sammen med sin navigatør Bert Winwood, nedskrevet hændelsen til et engelsk flymuseum.

Efterfølgende er de to ældre gentlemens's egne beretninger om nødlandingen og flugten gennem Danmark og videre til Sverige.

Torsdag d. 5. april 1945 kl. 14.30 forlod en styrke af Mosquito'er Banff i Skotland. Enheden bestod af 39 maskiner fra forskellige eskadriller ledet af W/Cmdr. Simmonds.

Opgaven var, at overflyve Danmark i lav højde for derefter at angribe en tysk flådestyrke, bestående af 5 enheder, som befandt sig syd for Anholt.

Selve angrebet efterlod de tyske skibe i et flammehav. Et af vore fly ramte en af de tyske skibes master og havarerede totalt, da det ramte vandoverfladen. Et andet fly blev kl. 17.50 set over Vildsund, efterladende sig et spor af udsivende kølevæske, og som nødlandede i en mark, på positionen (56,48 N 08,21). Der blev observeret, at én person undslap maskinen i god behold, antagelig piloten. (Afskrift fra Air 28 Public Records office).

Det nødlandede fly var en mosquito med kendetegnene » LA - F» RS 619 fra 235. eskadrille, ført af pilot P/O R. K. Harington og med F/Sgt. A.E. Winwood som navigatør.

Maskinen var af typen FBV1 forsynet med 2 stk. Merlin Rolls - Royce 25s motorer og den var bygget i Hartfield i perioden oktober 1944 til januar 1945. Mandskabet som var tilsluttet den 235. eskadrille, havde tidligere været tilsluttet eskadrille 603, som opererede i Mellemøsten, hvis opgaver det her var, at angribe kanonstillinger i det Græske Øhav. Hertil blev anvendt maskiner af typen Beaufigther TFX, stationeret i Gambut beliggende i Nordafrika.

Overflytningen til den 235. eskadrille skete i februar 1945, og man havde allerede deltaget i angreb på tyske flådestyrker i Skagerak, samt på mål i norske fjorde.

Da LA-F nødlandede ved Tandrup, havde det allerede ramt jorden, idet det for at undgå beskydning fra tyske eskorte skibe, placeret i havnen ved Nykøbing Mors, fløj så lavt, at slipstrømmen fra den foran flyvende maskine forårsagede denne uforudsete manøvre.

Propellen på den venstre motor blev herved svært beskadiget og på trods af Bert Winwoods resolutte forsøg på at ændre propellens indstilling, blev maskinen vanskelig at styre i den lave flyvehøjde. Piloten Ray Harington vurderede herefter situationen, og besluttede at foretage en nødlanding, idet det ville være usandsynligt, at maskinen og dens besætning ville kunne nå sikkert tilbage til England.

Efter nødlandingen, som skete med en fart af ca. 250 Km/H., forlod besætningen maskinen gennem toplugen og observerede dryppende kølevæske fra den venstre motor.I umiddelbar nærhed af landingsstedet stod nogle få landarbejdere og betragtede os uden at vise nogen større interesse. De lænede sig til

deres forke og viste ikke nogen særlig entusiasme, ikke engang da Harington på norsk sagde til dem:» Jeg kommer fra RAF.«

Flybesætningen havde ikke nogen stående ordre lydende på at skulle destruere maskinen men besluttede at gøre dette i bedste »Biggles» stil, idet man ville forsøge at afbrænde den. Det viste sig at være ikke så lige en sag, selv med hø leveret af de i mellemtiden »optøede» danske landarbejdere. Men omsider, da man fik fat i en af flyets faldskærme, og fik den antændt inde i cockpittet, lykkedes det at afbrænde maskinen. Lykønskende os selv efter afslutning af et flot stykke soldaterarbejde, gik besætningen nu to venligt udseende mennesker i møde, som nærmede sig det brændende fly. Pludselig blev marken foran maskinen bestrøget med maskingeværild, hvilket var forårsaget af ildens fortæring af ammunitionsbeholderne.

De to danskere, som nærmede sig, var Folmer og Anna Lützhöft som begge talte et udmærket engelsk. Vi spurgte dem, om vi kunne låne noget tøj, så det var muligt at udgive os for at være danske landarbejdere.

Dette blev venligt afvist på grund af den altid tilstedeværende risiko for repressalier, idet det var utænkeligt, at tyskervenlige ikke havde kendskab til nødlandingen. Vores hastigt besluttede plan om at stjæle en båd, og bevæge os via Limfjorden, Kattegat og videre til Sverige, smuldrede langsomt væk.

Dog var vi taknemmelige over Anna Lützhöft's tilbud om at låne en høstak. Den var placeret sådan på marken, at vi mod nord kunne se en mindre stribe vand. Desuden blev vi udstyret med et førkrigs Shell automobilkort og dertil madforsyning, som blev leveret fra gården senere på aftenen.

Kløende og kradsende sad vi gemt i vores

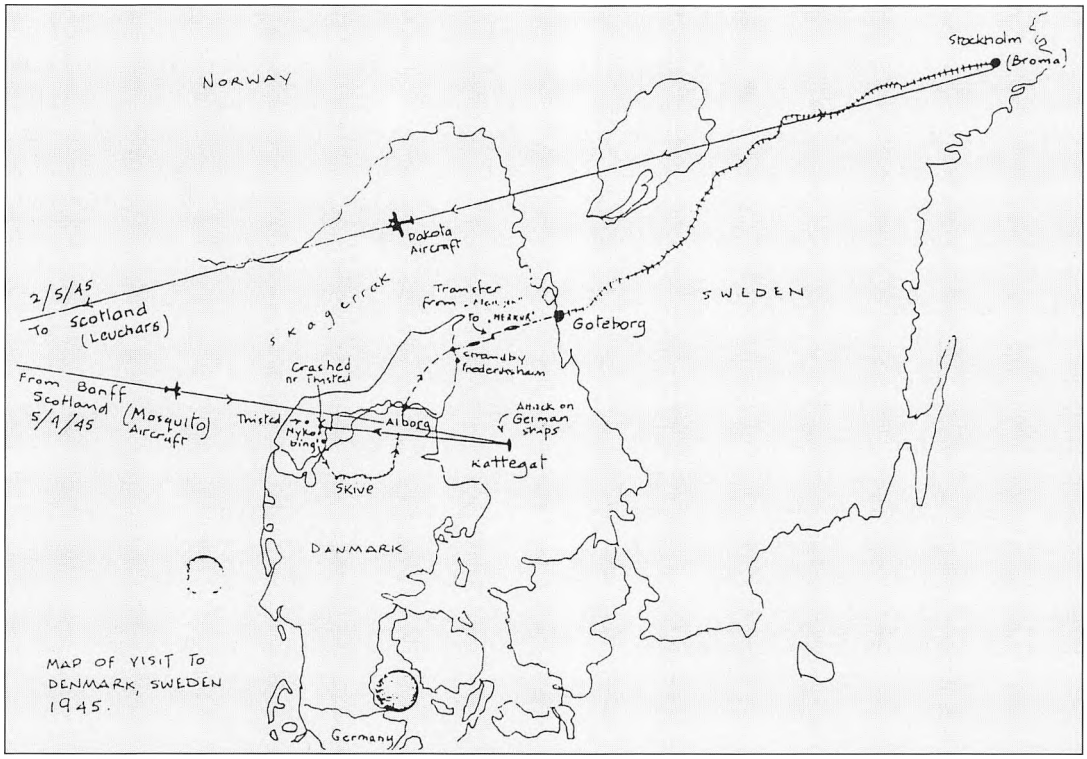

Kort visende angrebsruten til Danmark, flugtruten til Stockholm og hjemrejseruten til Skotland

høstak. På et tidspunkt hvor vi forsigtigt kiggede ud, blev vi overrasket over at se en mindre skare mennesker, som fra en rimelig afstand stirrede over mod os. Kunne de virkelig se os i vores beskyttende høstak? Men det var nu ikke os de så, men en fed, tyk olierøgsøjle som nåede højt op i den klare forårsluft. »Freddie« var i færd med at sige farvel, som en gestus til enhver tysker, der måtte have kendskab til nødlandingen.

Omsider, da tusmørket var ved at sænke sig, forlod vore nysgerrige aftengæster området, og i den kolde aprilaften begyndte vi at fryse, og vi følte os ensomme. Mest af alt tænkte vi på, hvordan vore familier ville modtage det uundgåelige telegram, fortællende at vi var » savnet efter opgave over fjendtligt område«.

Vi besluttede med os selv hurtigst muligt at forlade området.

Rejsen gennem Danmark og flugten til Sverige:

Ukendt for os var vi blevet af interesse for forskellige mennesker, ikke mindst af tyskerne som var stationeret i Snedsted, som er beliggende ca. 10 km. nordøst for vort opholdssted. Den lokale centralbestyrerinde aflyttede tyskernes telefonsamtaler og holdt herigennem modstandsbevægelsen orienteret om tyskernes hensigter.

Desuden var to medlemmer af modstandsbevægelsen, som havde kendskab til vores landing ved Tandrup, allerede igang med forberedelser til at få os transporteret væk fra området til et mere sikkert skjulested. (Vore nærmeste familier fik d. 30. april brev fra det engelske ministerium, hvori man fortalte, at vi var i live og i modstandsbevægelsens forvaring.)

Kl. ca. 21.15 hørte vi sagte hvisken på engelsk i nærheden af høstakken. Meget forsigtigt gav vi os til kende og stod nu overfor en ung mand, iklædt en lys regnfrakke, præsenterende sig som Ricard Dam-Jensen og sin følgesvend som Ernfred Østergaard, begge tilknyttet den lokale modstandsbevægelse.

Vi var ovenud lykkelige ved at gøre deres bekendtskab. De førte os ad omveje til Bedsted kirke, hvor man gemte os ved kirkediget indtil midnat, hvorefter vore venner kom tilbage kørende i en gasdrevet taxa medbringende civilt tøj, som vi trak udenpå vore uniformer.

Vognmanden Peter Nielsen, som ejede og kørte taxaen, kendte den lokale tyske kommandants færden meget godt, idet hans taxa ofte blev brugt til at dække kommandantens transportbehov.

Vi blev anbragt i bilen, dækkede os til og lå godt skjult i bagenden af Peter Nielsens bil. Han kørte derefter ind til kommandantens hovedkvarter, stoppede her og spurgte vagten om kommandanten ønskede transport, vel vidende at kommandanten ikke var i området den aften. En anden vagtpost, som havde set os stoppe ved hovedkvarteret, vinkede os venligt videre med ordene»Alles Gut», hvorefter Peter satte kursen mod Skjoldborg. Men ikke via den slagne vej men ad biveje, markveje, sågar gennem en eller andens køkkenhave. Dette for at undgå enhver yderligere kontakt med tyske vagtposter, som han havde haft tidligere på aftenen på sin vej til Bedsted kirke.

I Skjoldborg mødte vi Richards familie, som bestyrede den lokale købmandsforretning. Ligeledes mødte vi Peters kone, som serverede et måltid varmt mad for os.

Klokken var blevet 02.30, og vi var efterhånden blevet temmeligt udmattede efter at have gået i forskelligt terræn i vore alt for store flyverstøvler. Klokken ca. 04.00 blev vi ført hen til præstegården, hvor vi uden forudgående varsel, venligt blev modtaget af pastor Dahl Hansen og dennes kone Anne Marie. I deres hjem fik vi anvist verdens dejligste senge.

Den efterfølgende morgen, måtte præstefamiliens unge hushjælp beroliges med en hurtig søforklaring, da hun i gæsteværelset fandt to af vagabondudseende, snorkende fremmede herrer.

Senere den samme dag blev vi flyttet til andre omgivelser, høloftet over en grisestald,

ejet af Henry Christensen, Harring. Dette nye skjulested passede bedre til vort udseende. Men inden vi blev gemt her, havde vi hver fået tilbudt spejlæg, og hver spiste vi seks.

Himmeriget, som vi befandt os i, fik vi kun lov til at nyde kortvarigt. Andre medlemmer af den lokale modstandsbevægelse foretog en sprængning af den i området værende jernbanelinie, uden at de forinden var orienteret om vor tilstedeværelse. En tysk troppetransport blev derved standset i umiddelbar nærhed af vort skjulested med det til følge, at området i løbet af kort tid var oversvømmet med tyskere, som hastigt havde forladt toget.

Afsporingen forårsagede kaos blandt de forvirrede tyskere, som havde forladt toget, hvilket Henry brugte til at lede tyskerne på vildspor i deres eftersøgning efter sabotørerne. Vi fik herefter ordre til at afklæde os vore uniformer for nok engang at forlade vort skjulested i Peters taxa. Altsammen i stor hast, idet den nærved foretagne sabotage kunne give anledning til en tysk ransagning, også omfattende vort skjulested over grisestalden.

I taxaen blev vi kørt til Thisted, en vigtig garnision beboet af tyske soldater, hvoraf mange tilhørte den omkringværende tyske kystbevogtning. Her blev vi i en herreekvipering af ejeren, som også var frihedskæmper, forsynet med nyt tøj samt identifikationskort. Disse var forsynet med fotografier af personer fra et familiealbum, som bedst muligt lignede os.

Selvom vi siden vores nødlanding var blevet transporteret en del rundt, var vi kun ca. 25 km. fra det sted, hvor vi nødlandede, hvorfor vi glædede os over senere på dagen at køre over Vildsund broen og videre til Nykøbing Mors.

Ved broen gjorde vi vort bedste for at se uinteresserede ud, da brovagten kontrollerede vore falske identifikations papirer. (Det giver grund til eftertanke, da vi efter krigens ophør med sikkerhed erfarede, at nogle af disse brovagter var ufrivillige russiske soldater i tysk tjeneste.)

I Nykøbing blev vi indlogeret på det daværende Markvordsens hotel, som blev benyttet af modstandsbevægelsen. Her mødte vi nogle af områdets ledende modstandsfolk, deriblandt en af dets militære ledere, kaptajn Ejby Nielsen. Han insisterede på, at vi blev forsynet med nye identifikationskort, hvilket betød at vi skulle fotograferes.

Det er antageligt kaptajn Ejby Nielsens fremsynethed, som er årsag til at vi formodentlig er den eneste mosquito besætning, det er lykkedes at komme levende ud af Danmark. Det kunne være interessant at høre, om nogen ikke er enige med os i dette postulat!

Det var hermed muligt for os at vandre rundt i byen også omkring havneområdet, hvor vi havde lejlighed til at betragte tyske krigsskibe. Nogle af dem havde på skroget påmalede tegninger, forestillende tomotorers flyvemaskiner!

Vi fik også lejlighed til at se en kælder, som var fyldt op med våben nedkastet af RAF. Disse var i fineste stand og umiddelbart klar til brug.

Den 11. april sejlede vi med færgen fra Nykøbing og drog videre med tog til Aalborg under ledsagelse af en mand fra modstandsbevægelsen. Toget var fyldt med civile personer, og nogle tyske soldater var også med som passagerer i vores vogn. Vi holdt en lav profil, idet vi undgik at se nogen direkte i øjnene. Bert var ude for et uheldigt tilfælde, da han på et tidspunkt tilbød en dame sin siddeplads, men som afslog hans tilbud.

På jernbanestationen i Aalborg herskede der travlhed. Værnemagtens mandskab havde alle travlt med at nå deres togforbindelser. Vi var glade, da vi nåede uden for ankomsthallen hastende efter vores beskytter, som hurtigt bevægede sig ned ad gaden modsat udgangen.

Pludselig stoppede han op og prøvede, men uden held, at tænde sig en smøg, vendte sig hurtigt omkring og forsvandt hastigt i modsat retning. En cyklist, som kørte forbi, stoppede op, stillede cyklen og faldt i trit med os, idet

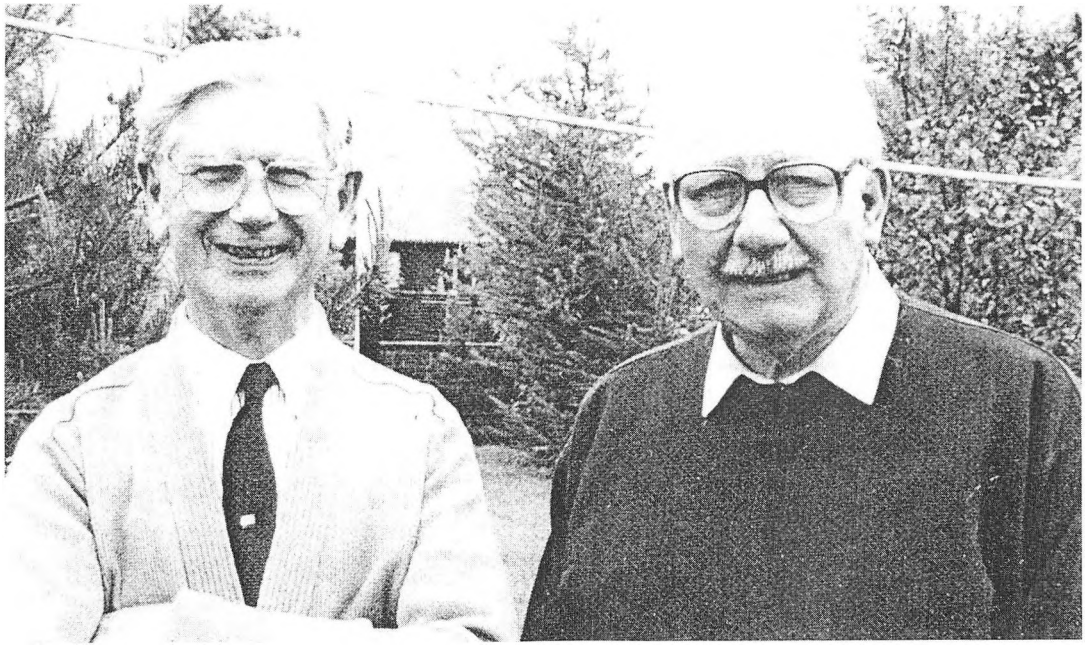

De to engelske flyvere som de så ud i 1945 og på billedet ovenover som de så ud i 1991.
Fra venstre navigatør Bert Winwood og til højre Raymond Harrington.

han lod os vide, at han var en ven.Sammen med vores nye ven begav vi os mod bymidten for at henvende os på advokat Svend Andersens kontor. Knud Nielsen (alias Jacob), som vores sidste eskorte hed, ønskede os alt godt og forlod os derefter.

Svend Jacobsen tog os med hjem til sin lejlighed, som lå i byens udkant. Her boede han sammen med sin kone og datter. En meget elskværdig familie.

Fra lejlighedens bagerste altan kunne man overskue Luftwaffes besatte lufthavn ved Aalborg, og fra lejlighedens forreste altan havde man udsigt til Gestapos hovedkvarter, som lå på den anden side af gaden. Svend påbød os, at vi holdt os skjult på grund af naboskabet.

Vi boede hos familien Jacobsen i ca. 8 dage, indtil pludselig familien en dag med stor hast forlod lejligheden. Senere kom Svend tilbage til os og forklarede årsagen til den hastige flugt. En frihedskæmper var blevet anholdt af tyskerne under udførelse af en transport af våben på en mindre ladvogn. Man anså hans tilfangetagelse for en betydelig risiko på grund af Gestapos forhørsmetoder.

Vi ventede en timestid i lejligheden, hvorefter vi blev afhentet af en frihedskæmper i hvis lejlighed vi opholdt os i 2 dage. Derefter blev vi overflyttet til et sommerhus, som lå ved Limfjorden. Her mødtes vi med lederen for modstandsbevægelsens nordlige område. Han

kørte os til Strandby, som ligger mellem Frederikshavn og Skagen.

I Strandby blev vi indlogeret ved den lokale skoleleder og dennes kone, men opholdt os jævnligt i familien Aaens hjem. Den bestod af bedstefar, bedstemor, Herluf og Asta og vistnok et afkom på 11, alle beskæftiget med fiskeri.

Ved siden af fiskeriet var Herluf engageret i flygtninge transporter til Sverige. Dette var ledet af en forretningsmand, Carl Pedersen fra Aalborg, som havde hovedansvaret for disse transporter.

Vi mødtes i løbet af 4 aftener sammen med 7 - 8 andre flygtninge (heriblandt to tyske soldater som havde hjulpet den danske modstandsbevægelse).

I mørke sneg vi os den 24. april ned til havnemolen og gik ombord i fiskerbåden FN » Mågen», ført af fiskeskipper Andreas Larsen fra Strandby. Vi blev gemt under dæk bagved nogle skydelåger.

Vi forlod Strandby midt på natten og fik ved daggry lov til at komme op på dækket. Her oplevede vi et roligt Kattegat og ved siden af os sejlede et andet fartøj » Mercur» som var Dansk Hjælpetjeneste's flagskib. Til dette blev vi overført, for senere at blive sat i land i Gøteborg ved middagstid d. 24. april 1945.

Modsat mandskab fra RAF og USAAF, som havde været tvunget til nødlanding i selve Sverige, og som derfor var interneret, blev vi af svenskerne behandlet som flygtninge fra Europa. Det indebar, at vi efter en lægeundersøgelse hos de svenske imigrationsmyndigheder, blev kørt til det Britiske Konsulat, hvor vi aflagde rapport. Herefter blev vi med tog sendt til Stockholm, hvortil vi ankom d. 28. april.

Her meldte vi os til den Britiske Ambassade, hvor man forsynede os med penge til køb af nyt tøj. Herefter havde vi kun at vente på transportmulighed til England.

Om natten d. 1. maj mødte vi sammen med civile og andet flypersonale fra RAF, i Bromma Lufthavn, hvor tyske flyvemaskiner fra Lufthansa stod parkeret ved siden af maskiner fra det engelske luftfartselskab BOAC!

Vores maskine, en Dacota, huskes som værende fra det svenske luftfartselskab ABA - Eurotransport, som havde en fast flyforbindelse mellem Bromma og Leuchers i Skotland. Her landede vi tidligt om morgenen d. 2. maj 1945. (Det er interessant at notere sig, at det svenske flyselskab ABA også havde en fast flyforbindelse til Berlin!).

Epilog

Selvom man i tiden herefter talte om, at nu var krigen slut, var The Strike Wings stadigvæk engageret i angreb på tyske konvojer og U-både i havene omkring Danmark, idet man frygtede at tyskerne ville forsøge at bide sig fast i Norge.

Krigens sidste angreb på krigsskibe skete ved Kiel. Det var ledet af W/Cdm. Foxley - Norris, DSO og fandt sted d. 3. maj, dagen efter vor ankomst til England.

Dette takket være vore danske venner, som sammen med deres nærmeste familie løb en stor risiko, men alligevel udførte et effektivt modstandsarbejde.

Feltmarskal Montgommery sagde:» De var de bedste», og vi var glade for at vide, at general Eisenhower, med et certificat på vegne af the Allied High Command, har tilgodeset disse menneskers indsats.

I løbet af 48 timer efter vor nødlanding med »F» som Freddie var det, der var tilbage af maskinen fjernet. Vi har kendskab til, hvor maskinens antenne og hvor en af de to 20 mm. kanoner befinder sig.

Det ville være glædeligt, om de en dag ville kunne vises på museet.

Man mistede 18 flyvemaskiner under operationer foretaget i perioden 21. februar til 4. maj 1945. Alle involverede besætningsmedlemmer blev dræbt, med undtagelse af en navigatør som blev såret.

En mand og hans indsats

Af Kristian Skammelsen, Irupvej 6, Skyum

Efter arkivalier tilhørende Mads Pedersen, Villerslev

Den 31. december 1853 blev der født en søn i den gode gård »Damgaard« i Aarup sogn. Drengen må være lidt af et skravl, for han bliver hjemmedøbt dagen efter, måske allerede den samme nat, og han får navnet Peder Pedersen.

Fra den øjensynligt dårlige start på livet vokser drengen til og bliver efterhånden karl på gården hvortil der hører ca. 100 trd. bygsæde land. Faderen, som også hedder Peder Pedersen, bliver sognefoged og sognerådsformand, så det er godt at have en voksen søn til at tage sig af gården og til tider hjælpe med diverse tillidshverv. Han bliver således engang sendt til en offentlig fest, hvor sognefogeden skulle være tilstede for at påse, at alt gik ordentlig til. Den unge var dog i tvivl om, hvorvidt han havde den fornødne myndighed over sig, men så fik han gårdens forkarl med, og denne havde styrken i næverne, så tilsammen klarede de opgaven.

Som søn af huset havde han selvfølgelig fordele frem for tjenestefolkene, men han fik alligevel lært at bestille noget, og lærte at penge det er noget, man får kun lidt af, men der skal gives endnu færre ud. Gården var næsten selvforsynende med alt. Kun yderst sjældent måtte der bud til Thisted efter enkelte varer eller til havet for at købe fisk hos fiskerne, men derfor var det måske ikke nødvendigt at få pungen af lommen. Nogle tønder byg og en dunk øl kunne udmærket være betaling for et helt læs fisk.

Den unge Peder kikker selvfølgeligt langt efter pigerne, og han kan sikkert få næsten hvem, han vil. At få sognefogedens søn til ægtemand ville i de fleste familier blive betragtet som et virkeligt godt giftermål.
Forældrene til Peder har sikkert også haft deres overvejelser for hvilken pige, der er værdig til at blive hans kone.

Om det er Peders eget valg, ved vi ikke, men det har sikkert passet forældrene meget godt, da han d. 17. september 1880 bliver gift med Mette Marie Pedersen fra Villerslev. Det er hans mors søsterdatter, så det bliver i familien, og hun er fra en god gård, som de unge kan overtage. Jo, der er tilfredshed hos alle parter.

Pigens mor, Ellen Marie Christiansdatter, har været enke siden 1871, så det passer hende fint at kunne afstå gården til sin svigersøn og kunne få sin aftægt på gården hos nær familie.

Den gamle gård »Kirkegård« var ikke så gammel endda. Oprindelig lå den lige ved siden af kirken, deraf navnet, men i 1863 blev den flyttet til sin nuværende plads (Skyumvej 153). Det var en del af den almindelige udflytning af gårdene, som fandt sted i dette århundrede.

Nu havde den tidligere ejer været enke i nogle år, og man kan tænke, at der efterhånden trængte til en ung mand på gården for, at den kunne blive ved at være en af sognets gode gårde.

Der var således nok at tage fat på for den unge Peder. Besætningen var ikke stor ved overtagelsen. Den og alt løsøre, heri medregnet indbo i stuehuset, som det på den tid er almindeligt at købe sammen med den faste ejendom, sættes i skødet til 5800 kr.

Den faste ejendom, det vil sige jord og bygninger, ansættes til 12000 kr. Dertil kommer

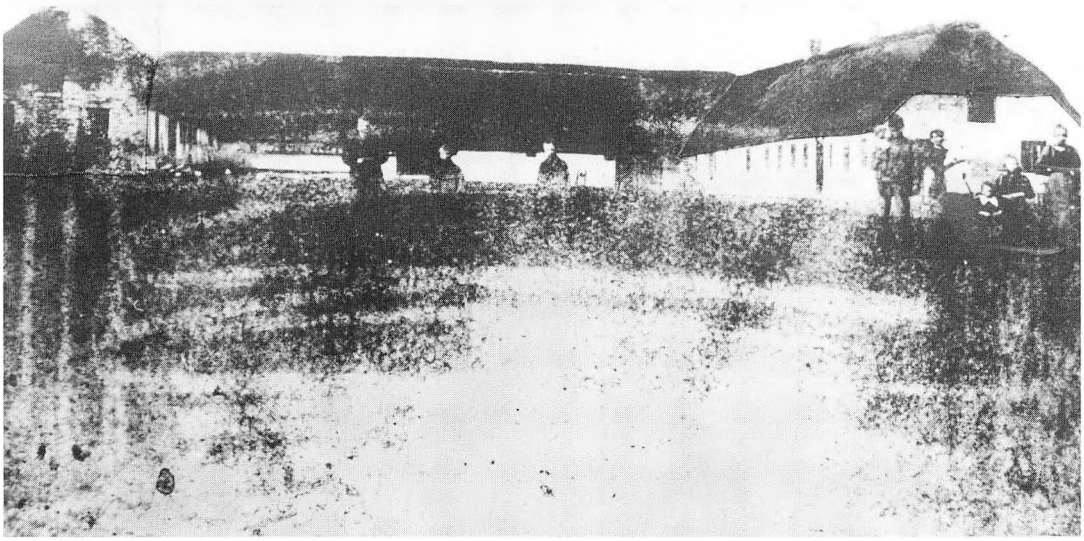

»Kirkegård«, Villerslev 1896

papiromkostninger, så den endelige købesum bliver 18000 kr.

Desuden forpligter køberen sig til en aftægtskontrakt til svigermoderen, så længe hun lever.

Den unge mand tager fat og får besætningen forøget trods dårlige tider for landbruget, og familien forøges også. Ti år efter, er der fem børn som skal forsørges.

Det varer da heller ikke længe, før Peder bliver anerkendt i sognet, og han er med til at oprette Villerslev Sparekasse, som han bliver formand for, en tillidspost som han beholder i mere end 50 år. Sognerådet kalder også. Her er han medlem i 12 år, deraf de otte som formand. Ligeledes er han i en årrække medlem af, og en tid formand for hjælpekassen.

Det er dog på et helt andet felt, at han skal blive en velkendt person i vide kredse, det er som svineopkøber for Holstebro svineslagteri.

Landmændene skulle selv sørge for at levere svinene ved Hørdum station, hvor en opkøber så afregnede med dem, så snart de var vejede. Der foreligger en kontrakt fra 1900, hvor slagteriet kontraherer med Peder Pedersen, Villerslev og Niels Yde, Jestrup, som skal sørge for indkøbene og afregne med kunderne. For dette arbejde får de 600 kr. og en krone for hvert svin, som leveres.

Slagteriet sendte dem i forvejen de nødvendige penge, så de ikke selv skulle lægge ud. I begyndelsen var det begrænset, hvor mange svin det drejede sig om, men det udviklede sig til meget mere, hvad der kan skønnes af, at der et år blev afregnet for 288000 kr. og i årenes løb har han udbetalt mere end ti millioner kroner for svin.

Når landmændene havde afleveret deres svin, blev disse vejet på stedet, og afregningen fandt sted i gode danske sedler og mønter, men så skulle Peder også give kaffe på kroen

til sælgeren. Det kostede 35 øre, så det tog jo slemt af fortjenesten, hvis manden kun havde leveret et svin, det var straks bedre om han havde leveret to eller flere, for det var jo stadig kun én gang kaffe der skulle betales.

I Hørdum mærkede man forøget aktivitet på de dage, da der blev afleveret svin på stationen. Disse torsdage gik under betegnelsen »Pers dag«. Mændene skulle for det meste have købmandsvarer med hjem, når de nu var i byen, hestene skulle måske skoes, og måske solgte træskomanden et par ekstra træsko den dag. Endelig var det vel også almindeligt, at når de nu var på kroen og fik kaffe og havde fået penge på lommen, at der så også gik et par dramme inden for vesten.

Hvornår samarbejdet med Niels Yde ophørte vides ikke, men de sidste mange år var Peder Pedersen alene om foretagendet.

Til trods for, at han så absolut kendte til pengenes værdi, var han aldrig bleg for at hjælpe et trængende medmenneske ved henstand med betaling eller give forskud på svin, som ikke var blevet store nok, når terminen skulle betales.

I 1920 forpagtede han gården ud til en søn og svigerdatter og byggede selv et nyt stuehus ved gården, mens de unge boede i det gamle stuehus. Det var så aftalt, at når engang den gamle døde, kunne de unge flytte ind i det nye stuehus, men i 1927 brændte gården, og kun det nye stuehus, aftægtsboligen, stod tilbage.

Nu måtte der lægges nye planer og enden på overvejelserne blev, at der blev bygget et stykke til nordenden af aftægtshuset, så begge generationer kom til at bo under samme tag, og udhusene blev nyopført. Året efter i 1928 købte sønnen Lars Math. Pedersen gården til ejendom.

Peder Pedersen opnåede at se alle sine børn i gode gårde og forretninger rundt om i Thy, men hver gang en af dem var på ejendomshandel, var den gamle også med til handelen som rådgiver, men nok også som kautionist.

Peder Pedersen døde i 1940 og et dygtigt og virksomt liv var slut. Han havde i de 86 år, han havde levet, været med til at præge familien og samfundet på en meget positiv måde.

Peder Pedersens barnebarn, Mads Pedersen, er nu ejer af »Kirkegård« i Villerslev.

Mindeplader i Bedsted Kirke

Af Leif Krogsgaard, Morup Møllevej 11, 7755 Bedsted

Da jeg en lørdag formiddag i sommeren 1993 sad på trappen indtil Bedsted Kirke og afskrev teksterne på de mindeplader, jeg omtalte i årbogen 1993, kom jeg på den tanke, at det måtte være interessant for efterkommere af de pågældende personer at kende til eksistensen af disse minder. Derfor bragte jeg også degnen Laurits Christensens anetavle for om muligt ad den vej at lede vedkommendes efterkommere på sporet, for her igennem at gøre historien mere nærværende. Jeg kunne således ikke vide, hvor nær jeg i grunden var på vedkommendes sidste hvilested, da jeg afskrev teksten på den næste plade i rækken, som lyder som følger:

I stille Fred hviler her støvet af vor til Evigheden indgangne Medbroder Gaardeier
Jes Christian Sørensen
født i Harboøre i Harsyssel d. 9. Februar 1824 og døde her paa Ulnits d. 6. Octbr. 1869 i en alder af 45 Aar. Den 10. august 1853 indlod han sig i

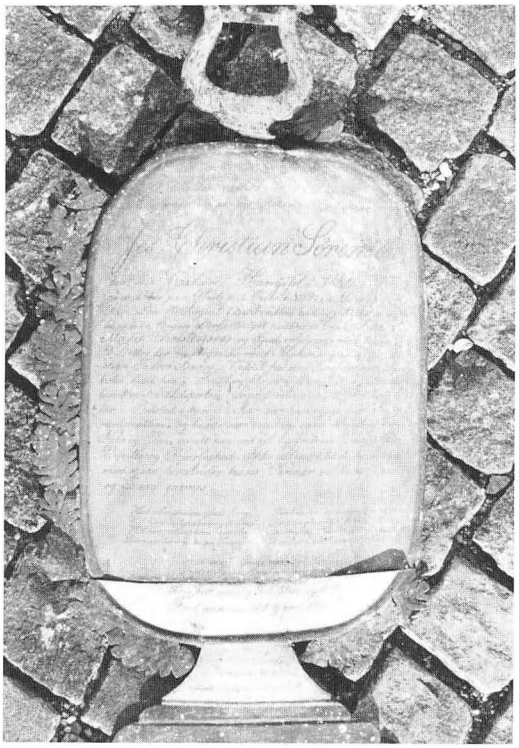

Ægteskab med hans nu i Sorgen efterladte nedbøiede Enke Ane Marie Christensen og Gud velsignede med 1 Søn og 2 Døttre der nu sørgende med moderen staar ved en elsket Faders Baare. Opfødt hos sine Forældre på Lyngholm boede han i Hvidbjerg Sogn i flere Aar og blev der beæret med Tillidsposten Sogneforstander. Skjønt boende her i Bedsted i kun 3 Aar var han også her Sogneraadsmedlem, og baade som saadan, samt Mand og Fader Nabo og Ven, vandt han ved sit ligefremme Væsen Alles Velvillie og Kjærlighed. Ikke allene i hans huuslige men ogsaa hos Andre, hans Venner vil hans Raad og Daad savnes.

Hist i Evighedens glade Borg
Hist hvor Saligheden evig troner
Hist hvor aldrig høres nogen sorg
Der han lever nu hos sin Forsoner.

Der han hviler nu for jordisk Fliid,
Der han glædes for jordisk Møie,
Der engang Gud veed på hvilken tid
Vi skal see han leve i det Høie.

Fred vi alle Ønske med Dit Leer
Broder, Fader, Mand vor Taare flyde
Han i Dig - (ulæselig)
Før vi hist med Dig skal Glæde nyde!!!!

Fred være med dit kjære Støv!
Dette minde sattes ham af
ægteskabelig og barnlig
Kjærlighed!

Efter hjemkomsten fra kirken kunne jeg nu efterlæse teksterne, og som før nævnt gik tankerne på, hvem disse personer var, og om der stadig fandtes efterkommere på egnen. Her-

Mindesten på Bedsted kirgegård over Jes Chr. Sørensen og hustru

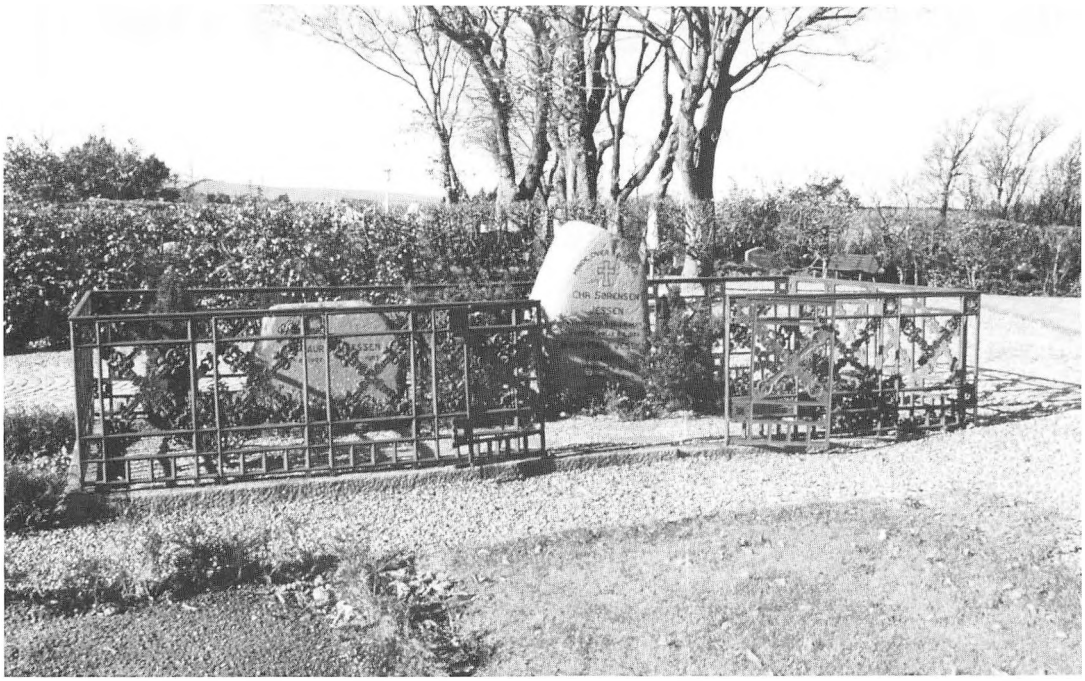

Familien Jessens gravsted på Bedsted Kirkegård

Ane Cathrine Jessen (født Sørensen)

ved kom jeg i tanke om, at der på kirkegården lige foran indgangsdøren fandtes et familiegravsted, hvorpå jeg kunne erindre, at den ene af stenene bar navnet Chr. Sørensen Jessen, så hvis dette var rigtigt, kunne det jo være en søn af Jes Christian Sørensen. For at få dette bekræftet, kørte jeg atter på kirkegården, hvorefter jeg stilede direkte hen til den pågældende grav. Stor var min overraskelse, da jeg ikke alene fik ret i min antagelse, men også fandt, at Jes Christian Sørensens gravsten stadig var bevaret. Det vil sige, at denne mand, der var født i Harboøre sogn, og som senere fik sin opvækst på gården Lyngholm i Hvidbjerg v. Aa, var stamfader til den række af ejere af Morop Mølle Kro, som enhver på egnen kender under navnet Jessen.

Grunden til, at han kommer her til Thy, er som før nævnt den, at faderen Søren Jessen i 1826 køber gården Lyngholm. Senere i livet flytter Jes Christian til Bedsted sogn og kommer til at bo på gården Ulnits, hvor han jo

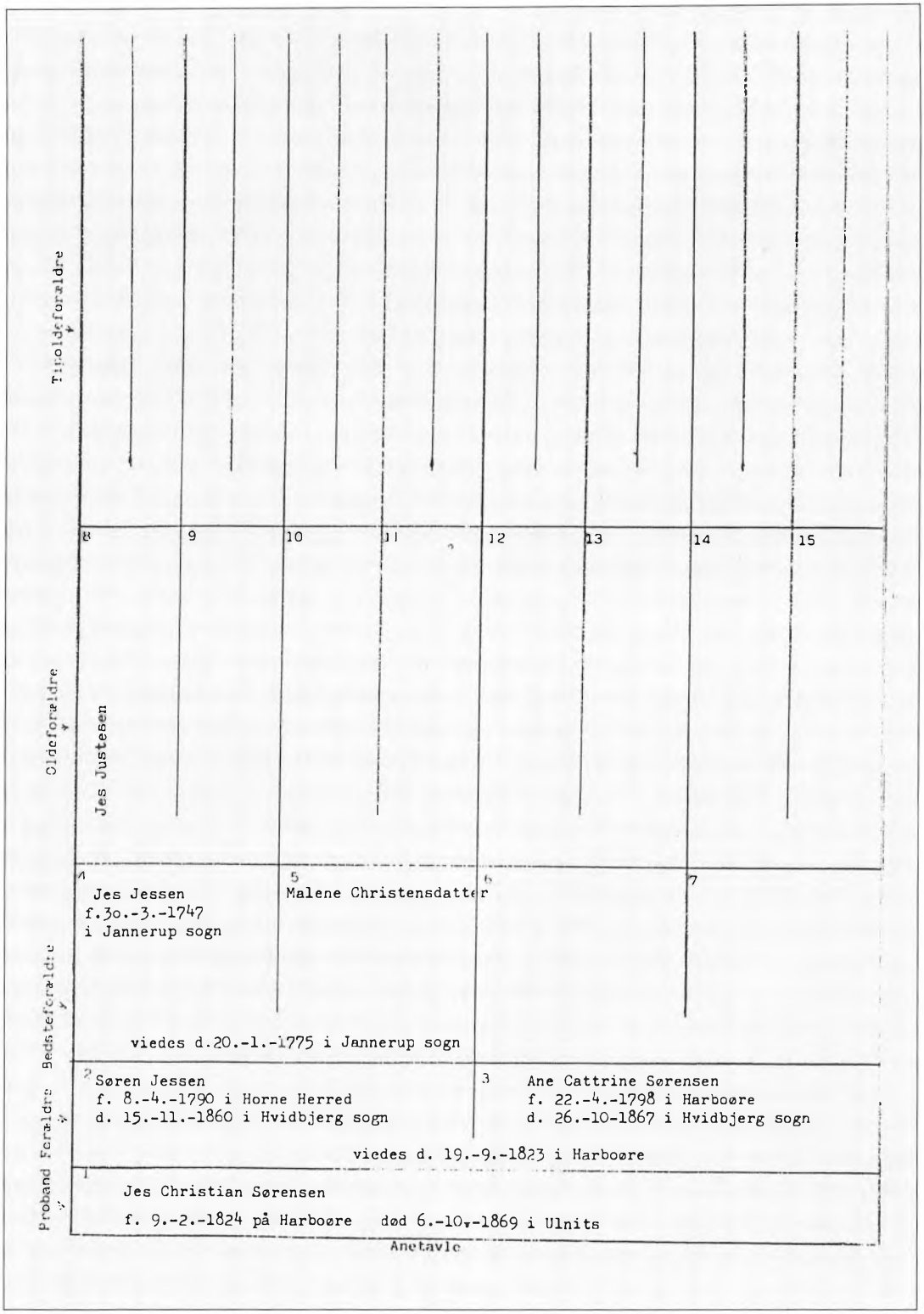
Tipoldeforældre
Oldeforældre
Bedsteforældre
Forældre
Proband
8
9
10
11
12
13
14
15
Jes Justesen
4
Jes Jessen
f.3o.-3.-1747
i Jannerup sogn
5
Malene Christensdatter
6
7
viedes d.20.-1.-1775 i Jannerup sogn
2
Søren Jessen
f. 8.-4.-1790 i Horne Herred
d. 15.-11.-1860 i Hvidbjerg sogn
3
Ane Cattrine Sørensen
f. 22.-4.-1798 i Harboøre
d. 26.-10-1867 i Hvidbjerg sogn
viedes d. 19.-9.-1823 i Harboøre
1
Jes Christian Sørensen
f. 9.-2.-1824 på Harboøre
død 6.-10.-1869 i Ulnits
Anetavle

også ifølge mindepladen dør. Som det ses, blev ægteskabet beriget med en søn og to døtre, og det er netop denne søn Christian Sørensen Jessen, som blev den første Jessen på Morup Mølle Kro. Ifølge familietradition ved moderens underskrift, da han ikke var gammel nok til selv at få bevillingen.

Hvad angår Lyngholm og dens videre skæbne, ses det, at efter proprietær Søren Jessen's død i 1860 overtages gården af sønnen Jens Jessen Sørensen, en yngre broder til Jes Christian Sørensen. Jens Jessen på Lyngholm dør imidlertid allerede i 1870, hvorefter dennes enke Marie Jessen i 1871 sælger gården. For at afrunde dette års artikel om mindepladerne, skal det sluttelig nævnes, at der i Hvidbjerg v. Aa kirke findes to lignende eksemplarer, som har fået lov til at beholde deres oprindelige plads inde i kirken. Disse to plader omhandler netop broderen Jens Jessen Sørensen og dennes hustru Marie Jessen, født Badstue. Set ud fra dette, kunne det måske også tænkes, at brugen af mindeplader har været forbundet med tradition i visse familier.

Om Jens Søndergaard II

ved Villy Dall, Grønagervej 7, 9760 Vrå

Inden den næste Sydthy-årbog udkommer, har vi fejret maleren Jens Søndergaards 100 års fødselsdag. Det er nemlig den 4. oktober 1995.

Derfor er det mig en glæde igen i år at kunne bidrage med nogle oplysninger om denne Thylands store søn. Jeg vælger at fortsætte formen fra i fjor (Sydthy Årbog 1993, side 65-71), som igen relaterer sig til bogen Thylands maler: Jens Søndergaard (Koldby, 1992, ISBN 87-984012-0-3), som jeg redigerede til den officielle åbning af Heltborg Museum den 16. april 1992. Vedrørende artiklen i årbogen i fjor, beder jeg læserne være opmærk- somme på, at der i slutningen af artiklen (fra nederst i 2. spalte, side 70, er tilføjelser til litteraturlisten).

Kontakt gennem honning

Malervennen Gunnar Bjerre, Ferring, har skrevet om Jens Søndergaard i *Højskolebladet* (No. 21, 30. juli 1993):

»I 1944 flyttede jeg til Bovbjerg, og da jeg altid har interesseret mig for malerkunst, ville jeg gerne i snak med Jens Søndergaard. Jeg gik om til Søndergaards bolig på havskrænten og bankede på døren. Søndergaard kommer ud, og jeg siger goddag og spørger, om jeg kan købe et maleri. Søndergaard tordnede og bandede på, at han ikke skulle af med mere skat i år og ville knalde døren i - men jeg nåede lige at få en beskidt træsko imellem! Jens Søndergaard så forbavset på mig; skægget hang ned i munden på ham. Jeg siger så: Det er også lige meget, for jeg har ingen penge. Men kan vi ikke bytte med noget honning? Har du honning, siger Søndergaard, det er en anden sag. Kom med indenfor. Her sidder en mand fra Holstebro, der har cigarer. Vi fik et glas vin og en god cigar! Sådan handlede vi så de følgende år. Han fik honning, og jeg fik et maleri.«

Ja, det tør siges. Da vi besøgte Valborg og Gunnar Bjerre i forbindelse med bogprojektet og starten på registreringen af Søndergaard- malerierne, viste de os en stor stak breve fra Jens Søndergaard. De handlede alle om, at nu manglede han igen honning, om Bjerres ville sende noget, eller om, at nu

skulle han på rejse, så de skulle vente med at sende honning, eller om, at nu kom han og Thora den og den dag til Bovbjerg, og så skulle de bruge honning.

Ville have arbejdsro

Videre fortæller Gunnar Bjerre om Søndergaards mani med at vise folk fra sig, når han skulle male:

»Søndergaard ville ikke have folk rendende for at se på malerier. Som han sagde til mig: Du må ikke tro, det er fordi, jeg er uvenlig, men det er for at få arbejdsro. En dejlig søndag eftermiddag spurgte en meget præstelig præst fra Lemvig mig, om jeg ikke ville med om til Jens Søndergaard. Han ville gerne se hans atelier og malerier. Det vil jeg godt, sagde jeg, men ikke før solnedgang, for er han ved at male, bliver han så irriteret. Lidt efter var Søndergaard gået om vest for huset, hvor han stod og malede. Præsten spurgte pænt, om han måtte se hans malerier. Søndergaard svarede ham: Kan du ikke se, jeg arbejder. Se at skrubbe af!

En dag, jeg stod og malede ved skrænten, kommer Søndergaard forbi med et mindre selskab og siger til mig: Pas nu på at få alle småsten med. Da de havde fjernet sig lidt, råbte han tilbage til mig: Du skal ikke male det, du ser. Du skal male det, du føler!

En dag i oktober, da jeg stod i marken og tog roer op, kom Søndergaard hen til mig og sagde: Det her vejr er ikke rigtigt noget for mig. Det havde været solskin og stille vejr i længere tid. Han kunne bedre lide drivende skyer og oprørt hav, når han malede.

En sommer havde han to dværghøns og en hane. Der er en spektakel på dem om aftenen, når de går til ro, indtil hønsene får sat sig på hver side af hanen, sagde Søndergaard.«

Kunstbesøg med lommelygte

»En dag siger han: Hvis vi ikke havde haft alle de forbandede grundtvigianere og missionsfolk, var det endda til at være her. De generer vel ikke dig, sagde jeg. Hvad - siger Søndergaard - hører du måske også til dem, der tror på det lille Jesusbarn. Når I dør, får I ikke vinger lige med det samme, men så kommer de små engle og henter jer og flyver lige op til Vorherre, og så kan I gå og sige til hinanden: Nej, goddaw, kan en osse træffe dig her!

Jeg besøgte Søndergaard i oktober, alene eller i selskab med bager Mikkelsen. Sådan en aften var han stilfærdig og stille. Han fortalte. Blandt andet om rejser i udlandet. Thora kom med nogle bemærkninger, da hun rettede an til kaffe, men blandede sig ellers ikke i samtalen. Og så skulle vi ind at se på malerier. - Der var intet elektrisk lys, men Søndergaard havde en lommelygte, han lyste på dem med. Og han ville vide, hvad vi syntes om dem.«

Jo, Gunnar Bjerre er en god fortæller, når det gælder Søndergaard.

Fortjener glemmebogen

Den 5. oktober 1993 anmeldte Erik Steffensen i Det fri Aktuelt Gertrud Købke Suttons Jens Søndergaard-udstilling, der var flyttet fra Nordjyllands Kunstmuseum i Aalborg til Kunstforeningen på Gammel Strand i København:

»Tidstypisk på en mærkelig måde. For maleren Jens Søndergaards lærreder var gode i mellemkrigsårene, i 30erne - og publikum kunne forholde sig til Søndergaards kunst. Den var svungen, følelsesfuld, brovtende, karikerende og kort sagt højtråbende set i forhold til de formater og figurer, andre af den tids kunstnere fik på lærredet. Søndergaard døde i 1957, og alligevel er hans kunst så sejlivet, at man mærker anelser af hans danskhed hos vor tids kunstnere, bl.a. hos den vilde generations Lars Nørgaard eller hos samtlige medlemmer af Grønningen. Male ville han, Søndergaard. Kunstforeningens udstilling viser i rigt omfang hvordan ... Men Søndergaards villen er et problem. For det, han kunne, lagde ikke noget malerisk nyt til kunsthistorien ...

Mediumformatet ca. 130 x 150 cm er udnyttet kompositorisk fint ... Formatet er beskedent målt med vore dages udstillingsmål, men i Søndergaards samtid har dette været storværker. Mandemål. Og det har Søndergaard givet levet højt på ...

... Den utilstrækkelige farveintensitet i de store lærreder kunne afhjælpes med et vestjysk slag på skulderen og en god historie om den indremissionske stovthed, der lyser fra billederne ...

... Søndergaard er som danske kunstnere er flest. Han gentager sig selv ...

... Indtil videre er sandheden om Søndergaard, at han fortjener glemmebogen, men tidstypisk kunst har det med ikke at ville dø ...«

Ja, debat var der om Søndergaards kunst, og det er der tilsyneladende stadig. Meningerne er delte: Vi lader billedet stå et øjeblik!

Indflydelse på Engelund

I sin biografi om Vendsyssels store landskabsmaler, Svend Engelund, skriver forfatteren Knud Holst (Svend Engelund - vision og virkelighed, Hadsund, 1986, side 39), at malere som Jens Søndergaard, Niels Lergaard, Erik Hoppe og Søren Hjorth-Nielsen givet har haft en betydning for Engelund i samspil og inspiration:

»De var landskabsudforskere på hver deres egen måde. Søndergaard jo så spontant, at det er en form for ekspressionisme, men også så rytmisk, at det fik sin egen strenge form. Landskabet blev ikke det bare legeværk. Det blev anledning til ren formudfoldelse, og det er måske, hvad man i det hele taget kan bruge landskabet til kunstnerisk - at udfordre sig selv på et stadigt skiftende motivs betingelser.«

Ekspressionisten

I Henrik Bramsens og Knud Voss' Dansk Kunsthistorie (bind V, Vort eget århundrede, Kbh., 1975) skriver Henrik Bramsen om Søndergaard bl.a.:

»Visse af ekspressionismens ideer gav sikkert særlige udfoldelsesmuligheder for de uregerlige, som under et andet klima næppe var kommet i vej. Hvad var en Jens Søndergaard blevet til hundrede år før? I alt fald ikke maler, han havde næppe kunnet underkaste sig den disciplin, som dengang var en nødvendig forudsætning for malerkunst ...

Allerede i 1915 malede han billeder, som klart viste hans temperament og hans evne til at mestre det store rum i bevægelse ... Få år senere må han havde gjort bekendtskab med ekspressionismen, i et landskab fra Thy fra 1919 bølger bakkerne som oprørt hav og danner et fantastisk ornament ... I løbet af tyverne nåede han frit fabulerende landskabsskildringer med store udsigter over bakker og enge, der minder om barokkens flamske og hollandske landskabsmalere ...

Fra de senere år er der svage arbejder, især når han forsøgte sig i en mildere og mere lyrisk retning, sådan som det var almindeligt, da den ekspressionistiske udfoldelse ikke længere var i kurs. Men der er dog storartede arbejder imellem, således billeder af kirken i Ferring, som hæver sig over det flade bondeland som en dødbleg, manende pegefinger.«

En uskolet romantiker

»Flere år før Søndergaard begyndte at male sine billeder af den nordjyske natur, havde de franske kubister forkastet den naturalistiske skildring. Og netop da Søndergaard begyndte at udstille, var impulserne fra fauvismen og kubismen for alvor blevet dominerende i dansk kunst. Søndergaards maleri kom derved til at betegne en reaktion mod den stærke betoning af abstrakte værdier. Med tunge jordfarver skildrede han det landskab, som var hans verden. Hans aktiv var et voldsomt udtryksbegær og et følsomt sind. Han var en uskolet romantiker.«

Sådan skrev Bertel Engelstoft i Gyldendals leksikon over moderne nordisk kunst (Kbh.,

1958, redigeret af Jesper Engelstoft). Han fortsatte:

»Men selv om Søndergaard til en begyndelse indtog en isoleret stilling i dansk kunst, så var han dog i pagt med sin tid. Ekspressionismens krav om absolut frihed til at give sine oplevelser det stærkest mulige udtryk, var også hans.«

Jyllands maler

Niels Th. Mortensen skrev i sin bog, Dansk Billedkunst (Odense, 1964), om Jens Søndergaard bl.a.:

»... Jens Søndergaards maleriske udvikling er et af de frodigste og ligeløbende, man har set i dansk malerkunst. Allerede i billederne omkring 1920 møder man den store, naive følelse og det utøjlede temperament, der helt umiddelbart som hos et barn slår sig løs i rytmens vælde, endnu før farven har nået sin fulde styrke ...

... Det voldsomme i hans temperament dæmpes hen mod trediverne, hvor han kulminerer i det mørkladne, uden at det er muligt at fremdrage enkelte værker på andres bekostning. Skønt hans produktion som følge af dens impulsive karakter naturligvis er ujævn, møder man sjældent helt mislykkede billeder ...

Den maler, som i dette århundrede har givet det stærkeste og mest oprindelige indtryk af Jylland, er uden sammenligning Jens Søndergaard, men hans naive, romantiske stil er så personlig og overmægtig, at det er næsten umuligt at fortsætte i dens spor uden at ende i efterligneri ...«

Bjerre og Søndergaard

Og lad mig så pege på endnu et sted, hvor Grete Zahle har skrevet om sin ven, Jens Søndergaard (Liv og kunst, Kbh., 1987):

»Det var Niels Bjerre, som bragte Jens ind i familien. Først bragte han sin unge ven med til far og mor. Far og Jens startede hurtigt deres egen indbyrdes jargon, som de begge udfoldede med stor energi. Den var drillende og sjov, deres diskussioner var udpræget centreret omkring priser og penge, som hos jyske hesteprangere, til gensidig fornøjelse ...

Jens Søndergaard på besøg hos malerkammeraten Niels Lergaard og dennes familie i huset i Brøddegade i Gudhjem.
(Lånt af Gudhjem Museum).

Når de to malere kom sammen, var de et herligt par. Søndergaard var ca. tredive år yngre end Bjerre. Farverig af ydre med røde kinder, gyldent hår og blå Limfjords-øjne. Ved den mindste modsigelse parat til at tale i højeste tonart. Usikker og overfølsom, men en tro ven, når han længe nok havde haft grund til at føle sig tryg. Mellem de mennesker, hvor han udfoldede sig ubesværet, var han af uforlignelig pragt, når han stående på en stol holdt tale om Danmarks fremtid eller sang solo sin vemodige yndlingssalme: »Herrens venner ingensinde mødes skal for sidste

gang«. Meget forskellig fra den lille, sortklædte, trippende figur, som Bjerre udviste.

Jens kunne ikke drikke ret meget, før trolden brød løs i ord og gerning, Niels lod sig aldrig mærke med, at der var røget meget under vesten, når han morede sig, ikke mindst over Jens, hoppede urkæden på hans runde mave.«

I pulterrummet

I november 1993 kunne aviserne berette om et fund i Bovbjerg. Jeg henviser til *Aalborg Stiftstidende* den 18/11 1993, *Mogenavisen Jyllands-Posten* den 21/11 1993 og *Thisted Dagblad* den 23/11 1993.

I et gammelt skab fandt kustode Inger Bent omkring 160 ukendte Jens Søndergaard-værker. Der er tale om akvareller, kultegninger og tryk med forskellige motiver fra 1930'erne:

»Enkelte billeder bærer tydeligt præg af at være skitser, men andre virker færdiggjorte med malerens signatur,» sagde Inger Bent bl.a. til *Jyllands-Posten.*

I samme forbindelse berettes der så om den forestående ombygning og restaurering af Jens Søndergaard Museet med henblik på at fremstå i en nyskikkelse - måske allerede i sommeren 1994, men i hvert fald til - jubilæumsåret 1995. I skrivende stund har jeg endnu ikke haft mulighed for at besøge Bovbjerg efter fundet og efter ombygningen. Men det har læserne formentlig, når de modtager denne årbog.

På Bornholm

Der er vist ikke nogle kunstneriske beviser på, at Jens Søndergaard har malet på Bornholm. Men han har i hvert fald været der på besøg. I sin bog, Gudhjem i 1000 år (Rønne, 1992), skriver journalisten Peter Tiemroth om maleren Niels Lergaards ungdom, at han efter rejser til Norge og uddannelse på Kunstakademiet ledte efter »en egn, som han kunne gøre sig fortrolig med som maler. Den fandt han, da Høst (maleren Oluf Høst, red.) indbød ham og malerkammeraten Jens Søndergaard til Gudhjem.«

Hvornår de kom, ved vi ikke, men Lergaard flyttede dertil i 1929, og i bogen fandt jeg et fotografi, hvor Jens Søndergaard er på besøg hos familien Lergaard i deres hus i Brøddegade, så det er formentlig nogle år senere. Dette fotografi har Gudhjem Museum velvilligt stillet til rådighed for denne årbog, og jeg bringer formanden, Inger Madsen, min tak herfor.

Hurup vinterrevy 1894

Forord af Elly Mardal, Boddum

Da Hurup Håndværker og Borgerforening blev stiftet i 1889, var formålet at virke for byens fremgang og udbygning, men også forskellige underholdningsformer, udstillinger, foredrag, revy, teater osv. I 1892 blev den første større udstilling af håndværkslavede møbler og anden lokalt fremstillet indbo og brugsgenstande arrangeret hos Thonsgaard i Hurup Kros store sal. Kroen blev i 1918 solgt til det nuværende Missionshotel, og der blev bygget en etage ovenpå.

Udstillingen i 1892 var så vellykket, at den måtte gentages i 1894, endda i en hel uge fra 11 - 18 februar.

Til at forberede udstillingen valgtes, drejer J. Jeppesen, maler P. K. Sørensen, skrædder Pedersen, tømrermester Hans Jensen og gartner P. Dam. Det eventuelle overskud ved udstillingen skulle gå til anskaffelse af lokaler og lærerkræfter til teknisk uddannelse.

Sammenligner vi med nutidige priser, ses, at der blev lavet akkord med håndværkerne om arbejdet ved opstillingen, så udgifterne kendtes på forhånd. Blandt andet skulle maler Sørensen lave 5000 tombolasedler for 3.50 kr. Smed Kristen Nielsen skulle opstille alt træværk i den lille sal samt nedtage samme igen for 18.00 kr. Maler Sørensen og sadelmager Andersen skulle opslå lærred og grønt samt tapetsere i den lille sal for 7.50 kr. Smed Julius Nielsen fik for sit arbejde og materiale, rør og vandledninger til springvand 8.00 kr.

Brutto indtægten blev 2001 kr. og udgifterne 1810 kr. nettoindtægten 191 kr.

Hurup Kro (senere Missionshotellet) ca. 1900

Foreningens formue var efter 5 års forløb på 920 kr. Disse penge var vel anbragt i Boddum, Ydby sparekasse. Hvorfor nu det? Der var ingen bank i Hurup før senere.

Netop til februarudstillingen i 1894 blev følgende revyvise skrevet og opført.

Hurup vinterrevy 1894

Ja, på udstillingen vi er kommen
og jeg håber med lidt mønt på lommen
thi tombolaen skal til at gå,
og den må alle til at føle på.

I mellemtiden vi jo nu må
forsøge at få tiden til at gå,
og det vi nu forsøger med en revy,
thi sådan gjør de i så mangen by.

Revyen ja den kan være slem,
for visse folk, men vi beder dem,
at spøgen ikke optages ilde,
og kommer fogden så ej for silde.

Vort sogneråd de er af de fromme
eller tror du også de er rigtig dumme,
nej, nej min ven det må du ej tro,
thi så jo skal du rigtig nok få.

Vort sogneråd er lidt defekt,
fordi at Knudsen er taget væk,
men ligegodt vi ej forlegen -
for sognefogden er sku ej af vejen.

Vi har i Hurup en stadig gjæst,
med heste tror jeg han handler bedst,
Jens Hyldgaard til Toftum er hans navn,
han sparer ej til andres gavn.

Vi har i byen en Mager som
han lader og til at blive from,
han protesterer både højt og lydt,
hans navn må ikke blive skreven pyt.

Når solen den er gået til hvile,
vil dyrlægen ej mer ud ile -
med mindre han får dobbelt taxt,
og så bliver fri for fårevask.

Vor doktor er en herlig mand,
endskjønt han siger drik kildevand,
som kritiker er han vel bekjendt,
i øjet stadig har en skjælm han gjemt.

En kjøbmand vi har og i vort sogneland,
en stor besparelse i kan se,
for han er bager, drejer, vognmand,
øltapper, gartner ja meget mer.

Og til at stoppe vrøvl og skandale,
spetakler, trængsel og slig alarm,
og lede myldret i hans lokaler,
har han fæstet sig en gendarm.

Vor anden kjøbmand han sad i Ydby,
og suged labben så den blev ren,
han tog billetten omkring i Sydthy,
men det var ej på bare ben.

Ja abekatten blev sagt op med glans,
også prologen ja det var da faens,
som de kan spille og slå hver trille,
så alle mennesker i klappen ville.

Nys var om mølleren en strikke spændt,
og jeg kan tro den er endnu ej endt,
for mølleren den slemme mand,
han tå for 4 potter jeg ikke kan.

Vor bane fik vi, vi ta'r med roen
når toget småt lunter henad vejen.
Det er vi nødt til for risikoen,
ved banen træffes nemlig sjælden hjen.

I Esbjerg der er pokker løs
for krigen den kan blive bøs.
Thi svinekrig og Avisskænderi -
Gravgaard og Nørbjerg ligger og roder i.

Agrar og svinepolitik -
der om vi nu har hørt så tit,

det kommer nok fra Borregaard,
måske en landstingsmand, vi derfra får.

Vi har i byen en bryggermand,
han brygger øl af det bare vand,
med hans lille hus det i nat var gal
men Gud ske lov han har jo Klokkedal.

For nylig var der i brugsen møde
men det var ej for at skumme fløde,
men tværtimod kritikken kom -
men skidt med det så gik hatten om.

Ja, Thy det er et dejligt land,
endskjønt vi trues af det store vand,
vi kan jo blot se til Vestervig,
Nyborg, Korsør optaget er der i.

Om håndværksstanden jeg nu vil tale,
om de er dygtige, det vil i forstå,
når i vil betragte de udstillede sager,
der i jeg ikke dømme må.

Ja, vor forening, den er ikke stor
i tal, men dog måske i ord,
de vrøvler altid lidt vel udførligt
og aldrig er de helt medgjørligt.

Vor håndværksstand vi prøve må
for deres skyld vi morskab får,
profitten selv de vist nok fandt
for seletøjet vi ikke vandt.

I byen stadig en kilde risler,
den vokser altid som den får fat

Udstillere på »Hotel Hurup«

fra hver en krog det stedse hvisler,
dikke, dikke, dikke, pjat, pjat, pjat.

I tombolaen vi flittig spilled,
mod natten det gevaldig flød,
men ak vi vandt kuns ti'lykken drilled
for 25 ører hvedebrød.

Når vi om udstillingen i det hele taler,
og dilletanters kval udmaler -
skruphøvlen gik høvl vi fik,
men nu, nu slår den for mig klik.

Som dilletant er man uden for kritikken
dog tror jeg ikke at den holder stikken,
når dog vi høvler væk på andre -
derfor vi heller ej på roser vandrer.

Musik og sang det er så kjendt,
men det kan Andersen levere kjønt,
og klæde folk både af og på,
ja, sælge huse han og forstår.

Et vers jeg har igjen,
det er for Niels Karstensen,
vor brave musikdirektør -
som vi har gjort ganske mør.

Han venlig med os har slidt,
de falske toner - de kommer tit,
det skar i ham og hans violin,
derfor vi takker hrr. Balduin.

Åh, sludder siger kritikkens tunger,
men husk blot kosten, den bli'r sku klejn,
hvor kjøgemesteren er Oluf Hunger,
og kjældersvenden er Harald Hejn.

Vi har en tingest her i byen som -
de kalder ved det fæle navn hrr. Grom,
nu vil det vise sig om den vil gå avet om,
thi så bliver det vist ingen god økonom.

På hotel Hurup står tit humøret -
om aftenen højt på glas og sold,
men lille Ole med pusterøret,
han møder altid på slaget tolv.

Brændgaard

Noter: Fra Hurup Håndværker og Borgerforenings Forhandlingsprotokol.

Beretning fra Fyrspillene i Sydthy

Af Henning Nielsen, Klostergade 29, Vestervig

Årets spil » Fyrglimt» med Carsten Jensen, Holstebro som forfatter og Poul Brandt, Sønderhå som instruktør, skulle være et festspil helt anderledes end de tidligere.

Netop for at markere 10 års jubilæet for Fyrspillene i Sydthy, blev der lagt op til, at publikum var deltagere i en festforestilling med en broget buket af indslag, der i kvik rækkefølge flimrede hen over scenen midt i det store telt med det imponerende asketræ til Odins ravne Hugin og Munin som centrum.

Her omkring afvikledes et forrygende spil overalt i teltet med det feststemte publikum, bænket ved de smukt pyntede borde, opvartet af en flok tjenere , iklædt dragter fra tidligere fyrspil: paver, bisper, konger, dronninger, prinsesser, herremænd, adelsdamer, tyende og bønder og m. flere.

Straks publikum trådte ind i teltet og blev ført til bords af den brogede tjenerskare, mens musikere i cirkus Miehe - uniformer opvartede med festmusik som til en gallamiddag,

Fra prøverne på Fyrglimt. Tjenere i kostumer fra tidligere spil

var feststemningen slået an hos den oplagte og årvågne gæst. Skam få den, som kunne være i slet lune!

Efter afsyngelsen af Lodbjergsangen til markering af, hvor vi befandt os, gik det slag i slag i næsten 4 timer, veloplagt af sendemanden, som den hvide klovn og overtjeneren , som August, der, i skøn forening og uenighed på rivaliserende måde, holdt i ave af hakkeordenens strenge bundethed, førte publikum på fornøjelig vis - med et fyrværkeri af muntre replikker - fra det ene indslag til det næste.

Nu vil nogle måske sige, at spillet ikke var et egnsspil, som vi var vant til at se. Nej, men det var heller ikke meningen.

Vi har kaldt det totalteater, fordi vi hermed ønskede at bryde med tidligere traditioner, og fordi vi havde fået lyst til at fejre vort 10 års jubilæum ved at indbyde vore gæster til en festaften med spisning, underholdning, fællessang, musik, dans og teater med billeder og glimt fra den thylandske historie med vikingespil, et gensyn med » Liden Kirsten og prins Buris, en hekseproces i Thy omkring år 1600 og glimt fra de folkelige bevægelser og rørelser i tiden omkring enevældens afskaffelse og indførelsen af demokrati i Danmark med grundloven i 1849.

Alvor og skæmt gik hånd i hånd, og spændvidden var stor. Publikums lydhørhed føltes gribende, så snart tonerne til Griegs Per Gyntsuite satte processionen i gang til hekseprocessen, hvor Anna Olufsdatter Paussi slæbes for retten, anklages for at være heks og dømmes til bålet for trolddom.

Der blev lyttet andægtigt og medlevende.

Der gik et sus gennem rummet, da dansepigerne indtog scenen og affyrede en flot og fejende can - can til Offenbachs inciterende musik fra »Orfeus i underverdenen«.

Publikum fik en flot opvisning af et hold dygtige folkedansere, og mange fik lejlighed til selv at få benene rørt.

Nutidige aktuelle revyindslag førte os frem til vores egen lille andedam med de nærværende problemer, som vi alle kender dem fra lokalområdet.

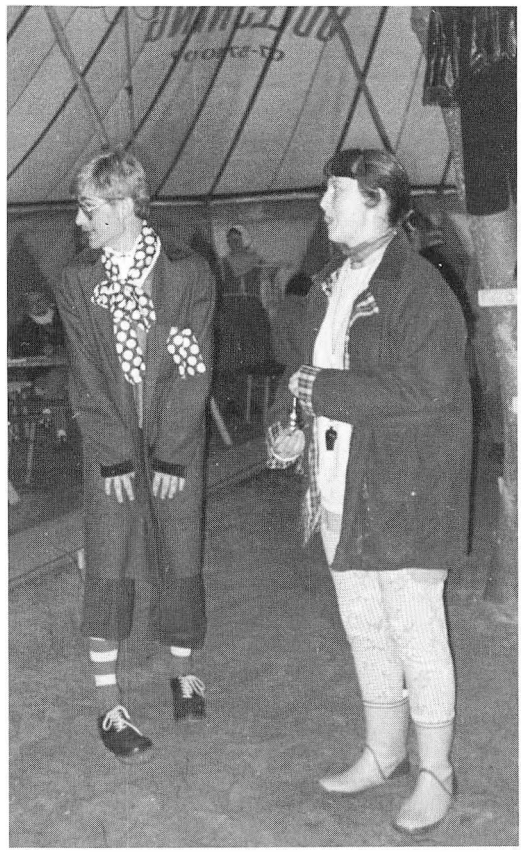

Fra prøverne til Fyrglimt. Klovnen August og den hvide klovn, sendemanden

Ja, der var en linje fra fortid til nutid i de mange fyrglimt.

Efter forestillingen kunne alle slappe af til musik af Strawberry Fields Forever.

Det er ikke altid en dans på roser at sætte et nyt spil op. Heller ikke dette spils forberedelse har været nogen let opgave.

Det største pres lå på instruktøren, Poul Brandt, der har lagt en formidabel indsats og energi i at få et så kompliceret spil til at hænge sammen og fungere som en helhed.

Når det er sagt, vil jeg gerne understrege, at der af alle både på scenen og bag scenen er udført et kæmpearbejde i en god og positiv at-

Fra prøverne til Fyrglimt. Tjener, herremanden og Liden Kirsten

mosfære. Jeg vil ikke trække enkelte navne frem, men blot sige en meget stor tak til alle, som har trukket læsset og givet os en håndsrækning. Jeg har mødt en enorm velvilje hos alle, som vi har bedt om hjælp til de utallige opgaver, der skulle løses.

Bestyrelsen har i det forløbne år bestået af Henriette Rønhede, Bedsted, næstformand, Brian Amtoft, Thisted, kasserer, Liv Stange, Heltborg, sekretær, J.G. Kragh Møller, Tvolm, og Henning Nielsen, Vestervig, formand. Tak for et godt samarbejde.

Bestyrelsen er allerede i fuld gang med forberedelserne til det næste spil, som skal være et helt nyt stykke om maleren Jens Søndergaard i anledning af hans 100 års dag i 1995, og forfatteren viceskoleinspektør Kjeld W. Jensen er allerede langt fremme med forberedelserne, og bestyrelsen har fået forelagt en synopse.

Desuden ligger der flere praktiske opgaver og venter på en løsning inden for den nærmeste fremtid, bl.a. en videre udbygning af det modulsystem, som allerede har haft sin første anvendelse ved opbygning af scenen i dette års spil. Det er meningen, at det skal videreføres som opbygning af tilskuertribuner.

Men lad mig nu slutte denne beretning ved endnu engang at vende tilbage til årets jubilæumsspil, hvorfra vi vil hente ny inspiration og ny energi til fremtidens arbejde i den festlige afslutning med fakler og fyrværkeri, hvor alle medvirkende stod omkring scenen og modtog publikums bifald og tak under afsyngelsen af slutsangen på melodien: Her i vores hus er glæde, hvorfra jeg citerer omkvædet, der siger de rammende ord om »Fyrspillene i Sydthy« i fortid, nutid og fremtid:

Vi har kastet lys over historier
vi har villet se i korte glimt
vi har haft et glimt i øjet
spillet alvor, spøg og skæmt.
Vi har ikke stukket snuden
hverken frem eller i sky
vi har glimtet i hver fyrglimt,
som man nu gør det her i Thy.

Årets gang på Heltborg Museum

Af Jytte Nielsen, Heltborg Museum

Skoleåret er begyndt og museets gange og rum fyldes med glade barnestemmer. I forbindelse med sommerens store særudstilling om »Eksperimentel arkæologi«, besøger mange skoleklasser fra Thy museet for at prøve forskellige oldtidsaktiviteter. Mange små hænder garver skind, grutter korn, hugger brænde, afbarker tømmer og bager brød på jernpander som i vikingetiden. Gennem leg og aktiviteter gives forståelse for en anderledes livsform - vore forfædres livsform.

Internationale udstillinger.

Et kig tilbage - dog ikke til oldtiden - men blot et lille års tid, viser et andet billede af Heltborg Museum.

September og oktober måned 1993 stod i et internationalt tegn. Viborg Amt ønskede i forbindelse med et kunstnertræf i Sydthy, at bruge museet til udstilling - dels med værker fra træffet , dels med international keramik fra en større samling i Ungarn. I kunstnertræffet deltog kunstnere fra Viborg Amts ven-

Fra åbningen af sommerens arkæologiudstilling. Niels Rønhede og Jutte Krause fra Fyrspillene fremførte en prolog om Liden Kirsten og Prins Buris skrevet af Svend Sørensen. Rigsantikvar Olaf Olsen åbnede udstillingen.

skabsamter i Ungarn og Norge, samt »lokale« kunstnere fra amtet. Spændvidden var stor - fra motorsavsfremstillede skulpturer til billeder opbygget af næsten mikroskopiske elementer - fra kultegninger til store koloristiske værker - fra skulpturer af tegl til stemningsfyldte landskabsmalerier.

Med keramikudstillingen var det ligeså - fra stramme japanske figurer til nærmest surrealistiske væsener fra østeuropa. Populært sagt, var der noget for enhver smag.

Men ingen udstilling varer evigt og en kold november morgen, da personalet mødte på arbejde, holdt en ungarsk lastbil ved museet - den skulle hente keramikken. De to kolde chauffører blev tøet op med utallige kopper kaffe og spegepølsemadder. Ikke et ord forstod de - eller vi - men keramikken blev læsset på vognen, som kørte tilbage til Ungarn -dog nu også medbringende poser med kaffe, chokolade og syltetøj. På museet er ikke to dage ens - og i hvert fald aldrig kedelige.

I oktober måned havde Sydthy Kunstforening også udstilling på museet. Det var med værker af den over 80 årige Cobramaler Alfred Harry Liliendahl. Det var sprudlende farverige malerier og litografier. En søndag eftermiddag var der arrangeret foredrag med kunstneren, som bl.a. læste op af egne digte - »still going strong».

Alle gode gaver

Museet modtager i årets løb flere hundrede genstande fra mange forskellige givere. En del af tingene kommer på magasin efter endt konservering og registrering. For at give specielt lokale mulighed for at se de nyindkomne genstande besluttede vi at lave en udstilling med alle disse ting. Udstillingen åbnede i forbindelse med det traditionelle julemarked, den første »week-end« i advent.

Udstillingstitlen »Alle gode gaver« må siges at være rammende, for dels er der mange gode ting, dels er der alt muligt. For blot at nævne nogle af tingene fra sidste års udstilling - tøj, husgeråd, radioapparater, legetøj, zinkbadekar og barnevogn. Mange udtrykte stor interesse og fornøjelse ved udstillingen, så vi har besluttet at gentage denne aktivitet i år. Fra 1. søndag i advent og året ud, er der mulighed for at se de nyindkomne genstande.

Husflid

Vor fortravlede og mekaniserede verden kvæler mange gamle håndværk. For at bevare og huske blot lidt af den gamle kunnen, besluttede museet i samarbejde med de lokale oplysningsforbund at lave husflids - og kunstkurser. I det forløbne år har der været afholdt kurser i pilefletning og garvning af skind. Tillige var der akvarelkursus med maleren Kresten Rusbjerg fra Thyholm.

Eftersom tilslutningen har været særdeles god, fortsætter kurserne i den kommende vinter med bl.a. fremstilling af redskaber i horn og ben, halmarbejder og pilekursus.

Glaskunst

Hvert år arrangerer Sydthy Kunstforening to udstillinger på museet. Til påsken i år åbnede en flot og spændende udstilling med glaskunst i form af mosaikker, bemalet glas, skulpturer, fade, drikkeglas og glashuse. Udstillingen blev en stor succes takket være kunstforeningens store forarbejde. Langvejs fra kom besøgende til museet for at se udstillingen.

Samtidigt vistes Fyrspillenes 10 års jubilæumsudstilling. Plakater, fotos, udklip, kostumetegninger, dragter og regieffekter viste glimt fra de mange store egnsspil i Sydthy. Til de der havde lyst til at vide mere, var der mulighed for at bladre i to store udklipsbøger, som på overbevisende måde dokumenterede de sidste 10 års store indsats.

Jernaldergården

Ingen steder i Danmark er jernalderen så godt belyst som netop i Thy. I 1920erne udgravedes de første velbevarede hustomter i Ginnerup,

En af sommerens aktiviteter var jernudvinding. Olfert Voss fra Nationalmuseet var primus motor i forsøget

og faktisk bygger store dele af vor viden om livet i Danmark for omkring 2000 år siden stadig på resultaterne fra dengang. Siden er der gravet mange andre jernalderbopladser i Sydthy, så som Vestervig, Hurup og Heltborg. Det er derfor naturligt at vi på museet ønsker at formidle al den viden som er fremkommet. I forbindelse med den store særudstilling om »Eksperimentel arkæologi« kunne det være interessant at opbygge vores eget lille center omkring jernalderen. I samarbejde med forhistorisk arkæologisk institut ved Århus Universitet blev det besluttet at opføre en jernaldergård på boldbanen ved museet. Gården, som består at et langhus med beboelse og stald, samt to små forrådshuse, lå oprindelig hvor omfartsvejen forløber nord om Hurup, nemlig i Heltborg byhøjen. Langhuset var 16 meter langt og havde indgang på hver langside. Væggene var metertykke tørvevægge og gårdspladsen var brolagt. I vestenden boede menneskene, og i østenden var der stald til dyrene.

Så kører man forbi museet og ser et mærkeligt træskellet stå på boldbanen, er det blot den bærende konstruktion til vores jernaldergård. Alt træet er afbarket og håndhugget samt samlet ved brug af gamle redskabstyper kendt fra jernalderen. Næste sommer skal taget rejses og tørvevæggene bygges.

Det er så meningen, at på langt sigt skal huset indrettes som et rigtigt jernalderhus og bruges i forbindelse med skolebesøg og aktiviteter i øvrigt.

For at lave forsøg med tagdækningen opførte vi et mindre hus, som i sommerens løb

har fungeret som værkstedshus til de mange aktiviteter. I skolesommerferien har der daglig været demonstration af et oldtidshåndværk - lige fra jernudvinding, garvning, smedning, sprang og vævning til broncestøbning og glasperlefremstilling.

Fremtidsplaner

Dagene bliver kortere og mørkere, og snart er det tid til at begynde forberedelserne til næste års arrangementer og udstillinger. 1995 bliver uden tvivl et år i befrielsens tegn - 1945-1995. Det må fejres på behørig vis.

Og så kunne Jens Søndergaard være fyldt 100 år. På museet fejres den runde fødselsdag med en stor maleriudstilling.

Foredrag, billedskole, møder, udstillinger, kurser og større arrangementer vil der stadig være plads til. Mange at de nævnte ting skyldes lokalbefolkningens store indsats. I årets løb har mange hjulpet på museet, været gode igangsættere, gode samarbejdspartnere og betænkt museet med gode gaver.

Derfor tak til alle, som museet på en eller anden måde skylder tak for året der er gået. Det er en stadig fornøjelse at kende jer alle.

Sydthy bøger

Bibliografisk liste udarbejdet af bibliotekar Lars Deleuran

Bech, Jens-Henrik
Fortidsminder i Thy - Jens-Henrik Bech, Jytte Nielsen, Svend Sørensen. Tegninger: Hanne Jermiin, Thisted. Museet for Thy og Vester Hanherred, 1994. 55 sider. Gennemgang af et udvalg af seværdige, fredede fortidsminder i Thy, beskrevet i en historisk sammenhæng.

Forebyggelse af rygproblemer hos skolebørn. Vejledning og øvelser. Sydthy Kommune 1986-89. - (Viborg): Forebyggelsesgruppen, Viborg Amt, 1990 - 22 sider: ill. Hertil findes kasettebånd.

Hvornår var det nu det var i Thy ved Svend Sørensen, Thisted. Knakken (Kbh.): (Eksp. DBK), 1993. - 52 sider.

Jensen, Jesper, f. 1965
Tre vestkystbyer i Thy: Nr. Vorupør, Stenbjerg og Vangså/udarbejdet af Jesper Jensen, Thisted. Thisted kommune og Sparekassen Thy (eksp. Sparekassen Thy), 1993 - 32 sider, (2) tavler, ill. Kildehenvisninger side 32.

Knud E. Jensen, f. 1944
Thy/fotos: Knud E. Jensen. 1. udg. (Thisted), JFR, 1993 - 64 sider, alle ill. i farver, 30 cm. Fotografisk billedværk.

Kirkegårdsvandringer med Egon Nielsen (kasettelydbånd). Produceret af Mogens Hansen, Århus. Danmarks Kirkelige Mediecenter 1994. 1. kasettebånd (ca. 56. min.). Tidligere udsendt i Danmarks Radio. Rygtitel: Kirkegårdsvandringer.
Indhold: Odby kirkegård, Boddum kirkegård, Jegindø kirkegård, Ydby kirkegård.

Klausen, Johannes, f. 1909
Hurup Missionshotel ApS historie 1918-1992 skrevet af Johannes Klausen. Redigeret af Aage Ringgaard. (S.1.) (s.n.) 1992, 40 blade, tavler, ill., 30 cm.

Kvorning, Evald
Pelsavlerforeningen for Thy og Mors. 50 års jubilæum 1943-1993. Evald Kvorning har stået for udarbejdelsen sammen med Nidolf Sund. (et al.) - (S. 1): Pelsavlerforeningen for Thy og Mors 1993, 30 sider, ill.

Bedsted (Viborg Amt)
Nielsen, Jytte, f. 1958. Fire huse i Bedsted. En historie om Thylandsgade 11-17. Tekst Jytte Nielsen, Troels Jorn. Thisted. Museet for Thy og Vester Hanherred, (Kbh.), Boplan A/S, 1993, 24 sider, ill.

Steffensen, Eigil, f. 1927
En enkelt til Rungsted, Eigil Steffensen. 1. udg., 1. opl. Valby: Vindrose 1993. 203 sider. Forfatteren og litteraturforskerens (f. 1927) erindringer om den fattige barndom i Thy, studentertiden i Rungsted, hvor han bliver kommunist, rejserne til Jugoslavien og Tjekkoslovakiet og hans endelige opgør med stalinismen i 1953.

Sydthy Provstis Kirkehøjskole 10 år (S. 1.): (Sydthy Provstis Kirkehøjskole), 1992, 32 sider, ill.

Historisk årbog for Thy og Vester Hanherred 1993.

Søndergaard, Aksel R.
Doverodde. Limfjordsmuseet, 1994 - 19 sider.

Thy-land: natur, erhverv, kultur. Viborg: Viborg Amt, Naturforvaltningskontoret 1993. 1. mappe, ill., 31 cm.
Informationer man kan have nytte af, når man skal opleve naturen og kulturen i Thy. Mappen indeholder 9 emneark, 1 pjece og 1 folder.

Thy-land (plakat): natur, erhverv, kultur. Thisted Turistkontor, Hanstholm Turistkontor, Nr. Vorupør Turistkontor, Sydthy Turistkontor - udarbejdet af Viborg Amt, Forvaltningen for miljø og teknik, Naturforvaltningskontoret. (Viborg): (Viborg Amtskommune), 1992, 1 plakat, farve. Reproduktion af akvarel af Birthe Mølgaard (kort over Thy m.v.)

Vase, Kathrine
1917-1992 - 75 års jubilæum, redaktion (i.e. tekst): Kathrine Vase, Koldby. (Andelskassen Midtthy), 1992, 35 sider, ill. Omslagstitel: Fra Skyum-Hørdum og Omegns Andelskasse til Andelskassen Midtthy.

Skolebillede fra Dover Skole ca. 1919

Bagerste række fra venstre: Anna Skammelsen, Kathrine Jensen, Adamine Smed, Alma Kongensgaard, Ellen Leed, Mary Christensen.

Midterske række: Peder Skammelsen, Helge Nielsen, Benu Hedegaard, Aksel Fuglsang, Niels Kortegaard, Charles Kortegaard, Niels Kongensgaard, Christian Leed, Karen Smed, Ragna Eriksen, Petrine Madsen, Magda Fuglsang, Else Hedegaard, Herdis Eriksen, Anna Holmgaard, Petra Kongensgaard, Metha Christensen, lærer Eriksen, Ejner Madsen, Anker Hedegaard, Fru Eriksen, Anders Smed, Karl Pedersen, ukendt, Olsen ?, Niels Fuglsang, lærerens datter Kaja Eriksen.

Forreste række: Anna Fuglsang Poulsen, Madsea Pedersen, Margrethe Fuglsang, Poul Kortegaard, Thoralf Hedegaard, Marna Madsen, Oline Fuglsang, Peder Holmgaard, Holger Hedegaard, Viggo Leed, Inger Hedegaard, lærerens datter Irmelin Eriksen, Johanne Helligsø, Viggo Kongensgaard, Jens Madsen, Ebbe Skammelsen, Karen Kristensen, Anna Kongensgaard, Regner Hedegaard.

Sydthy Egnshistoriske Arkiv

af Tage Thure & Elly Mardal

Efter 4 år under trange læsesals forhold, blev der endelig tændt lys forude for arkivets mange brugere, idet det vedtoges i kommunalrådet, at lade arkivet flytte ind i hovedbiblioteket i Søndergade 1, Hurup. Den nuværende læsesal kan så benyttes af arkivets brugere i den almindelige åbningstid. Det bliver en betydelig forbedring i forhold til tidligere udnyttelse.

Arkivet har i årets løb modtaget: papirer vedrørende Vestervig Centralskole og Agger hovedskole. Protokoller fra Hørdum Brugsforening og fra Boddum Husmandsforening, samt Sydthy Eksportforening.

Ligeledes har man fået overdraget: 1. Pastor Henrik Laursens arkiv fra Vestervig. 2. fhv. skoleinspektør H.A. Riis-Olesens privatarkiv fra Vestervig. 3. Fotokopier, samt papirer fra Irup Godsarkiv. 4. ca. 10 - 12 mindre, men værdifulde modtagelser. Ligesom der er indleveret mange billeder og fotoalbums til arkivet. Der er modtaget en hel del dagsordener fra Helligsø Gettrup kommune fra Gustav Skrivers dødsbo. Tillige er der indleveret en del videobånd til arkivets samlinger.

Ligeså glæder arkivet sig til at byde velkommen til sine brugere i de nye lokaler.

Arkivets leder siden oprettelsen i 1972, Tage Thure er gået på pension fra 1. november. I fremtiden vil arkivet blive drevet sammen med biblioteket.

Egnshistorisk Forening vil gerne sige tak for godt samarbejde igennem de forløbne år til Tage Thure.

Hvem kan oplyse noget om dette billede samt de 2 billeder på side 104?

Egnshistorisk Forening for Sydthy

Generalforsamlingen blev holdt på Tinghuskroen i Vestervig d. 17. november 1993. Sekretær i bestyrelsen Villiam Mortensen ønskede ikke genvalg. I stedet valgtes Bjarne Madsen, Spolum til nyt bestyrelsesmedlem. Efter præsentation af Sydthy Årbog, viste Leo Pallesgaard, Vestervig sin stemningsfulde og meget seværdige film fra Vestervigegnen og Sydthy.

Vore sognerepræsentanter var samlet til en lille fest på Heltborg Museum d. 17. januar i anledning af Foreningens 10 års dag for den stiftende generalforsamling 16. januar 1984.

Den 22. februar, blev der holdt en aften med »Tøm kommodeskuffen«, »Hvad er det« på Koldby skole med Jette Kjær, Thisted Museum, Jytte Nielsen, Heltborg Museum, Bjarne Madsen, Spolum og Aksel Kristensen, Gjærup som sagkyndige eksperter. De mødte deltagere havde bragt utrolig mange fine ting og sager med til mødet.

I samarbejde med Heltborg Museum havde vi landsarkivar H. Worsøe, Åbenrå heroppe mandag d. 21. marts for at fortælle om» Hvorledes livet på landet levedes i 1600-tallet».

Ligeledes i samarbejde med Museet var vikingetidseksperten, museumsinspektør Hans Jørgen Madsen, Moesgård, heroppe til et foredrag om »Dengang Danmark blev et kongerige.« Det var d. 7. april, det foregik.

Sammen med Fyrspillene og Museet var der atter inviteret til foredrag d. 21. april. Denne gang var det Svend Sørensen, Thisted Museum, der fortalte om » Festen og troen i Thy«.

Den 14. juni stævnede over 300 til den årlige aftentur, som gik til den gamle herregård Irup, hvor ejeren, proprietær Allan Galsgaard ven-

Aftentur til Irup den 14. juni 1993

ligst tog imod, og bød alle velkommen, samt fortalte om gårdens historie og nuværende drift. Efter rundvisningen underholdt musikeren Karl Skaarup, Koldby med harmonikatoner i det dejlige, men lidt kølige vejr. Pastor Tange, Koldby fortalte levende om tidligere tiders forbindelser imellem præsteembedet og godset. Det hele sluttede med bål ved søen til midsommerens viser og sange. (Læs iøvrigt om aftenturen til Irup).

Den 16. august var foreningen medindbyder sammen med Thisted Museum til en byvandring i Hurup under ledelse af Svend Sørensen og Elly Mardal.

Busturen d. 24. august var optakten til en foredragsrække i serien » Kend din egn». Medindbydere var Sydthy Turistforening, LOF, Sydthy Folkeuniversitet og Danmarks Naturfredningsforening. De lokale fortællere i bussen var Chr. Asbjerg, Ove Jørgensen og Eigil T. Andersen. Turen gik over Doverodde, Boddum, Oltidshøjene, Agger Tange og Lodbjerg.

Foredragsrækken »Kend din egn« indledtes med et foredrag af Jens Henrik Bech, Thisted Museum, som fortalte om »Sydthys oldtid«, d. 15. september.

Næste emne i rækken var d. 13. oktober, hvor civilingenør Chr. Laustrup, Lemvig fortalte om Agger Tange og sikringsarbejdet ved samme.

Med udgangspunkt i emnet om Sydthys kirker, fortalte pastor Kaj Mogensen, d. 3. november, om Livet i og omkring kirken.

Som den sidste i rækken af foredragene over emnet »Kend din egn«, kommer naturvejleder Jan Ribergaard, Viborg herop og viser en diasfilm om Sydthys natur. Det er d. 24. november på uddannelsescentret i Hurup.

Næste år er 100-året for egnens store maler Jens Søndergaard.

Det vil blive fejret på behørig vis flere steder heroppe i Sydthy. Tilsvarende vil 50-året for Danmarks befrielse blive markeret.

Bestyrelsen

Aftentur til Irup en gård i Thy

Irup er et meget gammelt bosted. Egnen har været beboet fra de ældste tider, hvad de talrige gravhøje på egnen og gårdens jorder også vidner om. Gården har ligget ved en fjordarm, og der har uden tvivl kunnet sejles til gården. Af den udarbejdede ejerliste fremgår det, at enken Jytte Podebusk ejer gården fra 1568. Dette år anføres i kilderne, hvor stor gården var. Foruden hovedgården hørte der 84 gårde, 38 boel og 57 huse til godset. Parken har fra tidlig tid været af en usædvanlig frodighed for egnen og med sjældne træer og navnlig urter, der måske stammer helt fra middelalderen. En del munkeordner betragtede det som en synd at spise kød, ja selv æg og ost, og dyrkede derfor mange arter planter til husholdningen og til helbredelse af sygdomme. I Irups park vokser sjældne løgplanter og urter, bl.a. kan nævnes svaleurt, vibeæg, sødskærm, vild tulipan, dansk ingefær, ramsløg, bulmeurt, skarntyde og den sjældne Martagon lilje (Turbanlilje), som botanikeren Lise Tillge omtaler i Havebrugshistorisk Selskabs tidsskrift nr. 1, 1971. Mest kendt af træer er de 4 gamle takstræer, der vokser i parken. Biolog Poul Hald Mortensen har ved boreprøver fastsat alderen

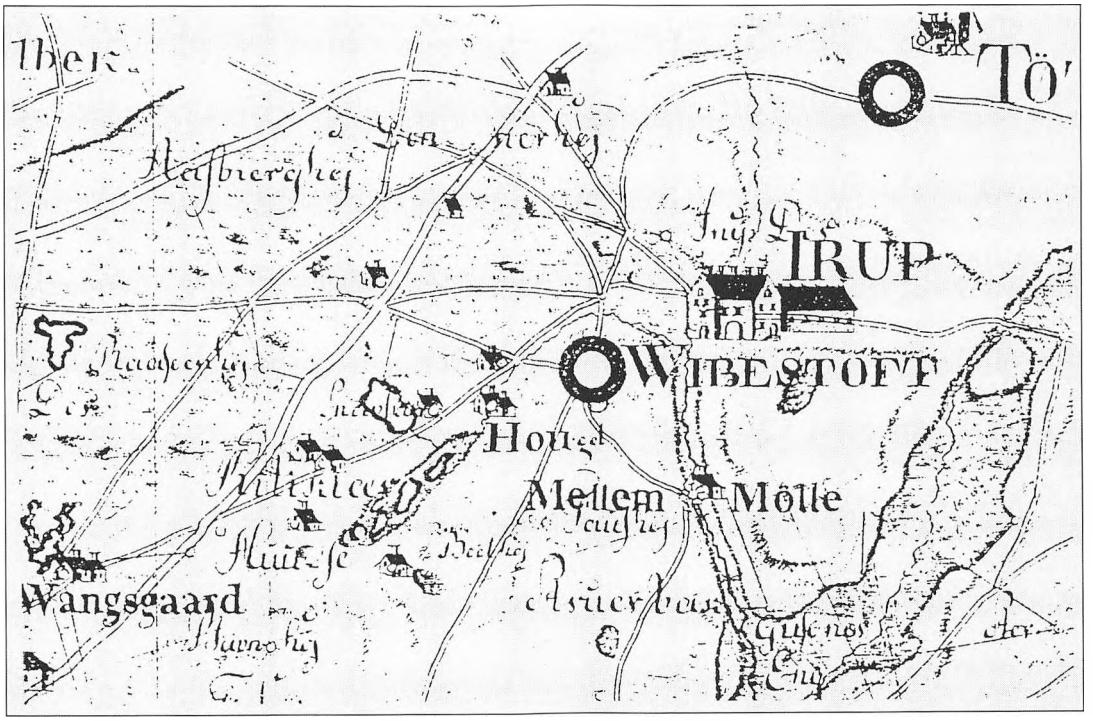

Fra Videnskabernes kort over Koldby, 1795

til at være omkring 300 år. Træerne er alle hantræer og får derfor intet afkom.

Mange sagn er knyttet til den gamle gård. Irup har også sin hvide dame, der ved fuldmåne, bedst en torsdag, går en tur i parken ned til den røde port. Men læs selv herom, bl.a. i den nye Skyum, Hørdum bog.

Om Irups nuværende bygninger kan læses i brandtaxationerne for Hassing herred i tiden 1800 - 1851.

Den 4.10 1801 er dele af den gamle borggård nedrevet og flyttet op til ladegården, vest for denne.

1. En 21 fag lang og 12 alen bred bygning med ege under og fyrreovertømmer, murede vægge og tegltag. Indrettet til 4 stuer, 2 gæstekamre, 5 kamre, fadebur, spisekammer, ølkammer, gang og køkken, samt 2 overkamre.
2. Et fløjhus , 10 fag lang, 10 alen bred, fyrre over og egeundertømmer, murede vægge og tegltag. Indrettet til folkestue, mælkekammer, pigekammer, bryggers, bagestue , loft overalt, der er 2 indmurede kobberkedler, der rummer henholdsvis 1 og 2 td.

1. Den 5.6 1802 meddeler hr. Sørensen , at den gl. borggård er nedrevet.

1. 10. 6. 1806 er der bygget et nyt fløjhus i nordre ende af stuehuset 10 fag lang og 10 alen bred, med ege under og fyrreovertømmer, murede vægge og tegltag. Indrettet med 2 stuer, 2 gange, en gang under hele huset i kampesten, adskilt med murede vægge i brændte sten og med egeskillerum.
2. Det søndre hus i ladegården er dels om - og tilbygget et par fag, der er loft over de 11 fag.

1. 27.10 1807 er det østre fløjhus i borggården nedrevet.
2. Et 17 fag langt og 12 alen bred hus er bygget vest for gården i nordsiden af haven. Indrettet til bl.a. smedie, vognhus m.v.

1. 3. 1. 1812 er det søndre hus i ladegården bygget, 38 fag lang, 11½ alen bred, med ege-

tømmer, bindingsværk og indrettet til øksenhus, vognport, tømmerstue, folkekamre, rullestue osv.
2. Et østre hus, 44 fag lang, 22 alen bred, indrettet til lade, vognport med gennemkørsel, 4 porte i gavlene.
3. Det nordre hus 46 fag lang, 10½ alen bred, af samme materiale som de to ovennævnte, indrettet til stalde m.v.

Samtlige bygninger i Irup vurderes atter i både 1816 og 1818 med små forskydninger i taxationen.
1. Den 10.11 1836 er et af fløjhusene i borggården blevet grundmuret.
2. Desuden er der bygget et hus nord for ladegården 9 fag lang og 12 alen bred.

Ved den sidste vurdering d. 19.1. 1847 nedsættes brandtaxationsværdien lidt.

Ejerrækken på Irup ifølge Trap Danmark.
Irup hørte oprindelig under Børglumbisperne, men blev lagt under Kronen i 1536 og indtil 1556 hvor det blev et selvstændigt len.

Beboere og ejere af Irup:

Anders Mathiesen	1449 - 1450
Nis Persen	1450 - 1467
Thomas Persen	1467 - 1475
Peder Friis	1475 - 1483
Enke Christine Nielsdt.	1484 - 1502
Niels Hvid	1502 - 1512
Jens Sevrensen	1512 -
Kronens gods	1536 - 1556
Knud Gyldenstjerne	1556 - 1568
Enken Jytte Podebusk	1568 -
Karen Gyldenstjerne	- 1596
Axel Gyldenstjerne	1596 - 1603
Knud Gyldenstjerne	1603 - 1636
Karen Gyldenstjerne, Tage Thott	1636 -
Ove Thott	- 1661
Albert v. Itzen	1661 - 1679
Hedvig v. Itzen	1679 - 1684
C. H. Helwerskov	1684 - 1733
Jens Jørgen Hopp	1733 - 1754
Andreas Høyer	1754 - 1769

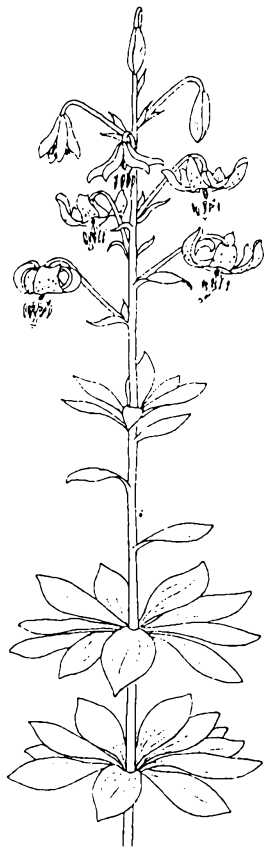

Turbanlilje

Mads Ilum	1769 - 1770
Andreas Høyer	1770 - 1771
Ditlew Bull	1771 - 1778
Andreas Høyer	1778 - 1782
Anders Stigaard	1782 - 1800
Anders & Søren Sørensen	1800 - 1804
Anders Sørensen	1804 - 1824
Christiane Sørensen f. Stigaard	1824 - 1849
Laurits Stigaard Sørensen	1849 - 1866
Enken fru Sørensen	1866 - 1894
Anders Stigaard Sørensen	1894 - 1898
Enken fru Sørensen	1898 - 1914
Johannes Sørensen	1914 - 1944
Ole Stigaard Sørensen	1944 - 1954
Mogens Stigaard Sørensen	1954 - 1984
Chr. & Ole Stigaard Sørensen	1984 - 1989
Allan Galsgaard	1989 -

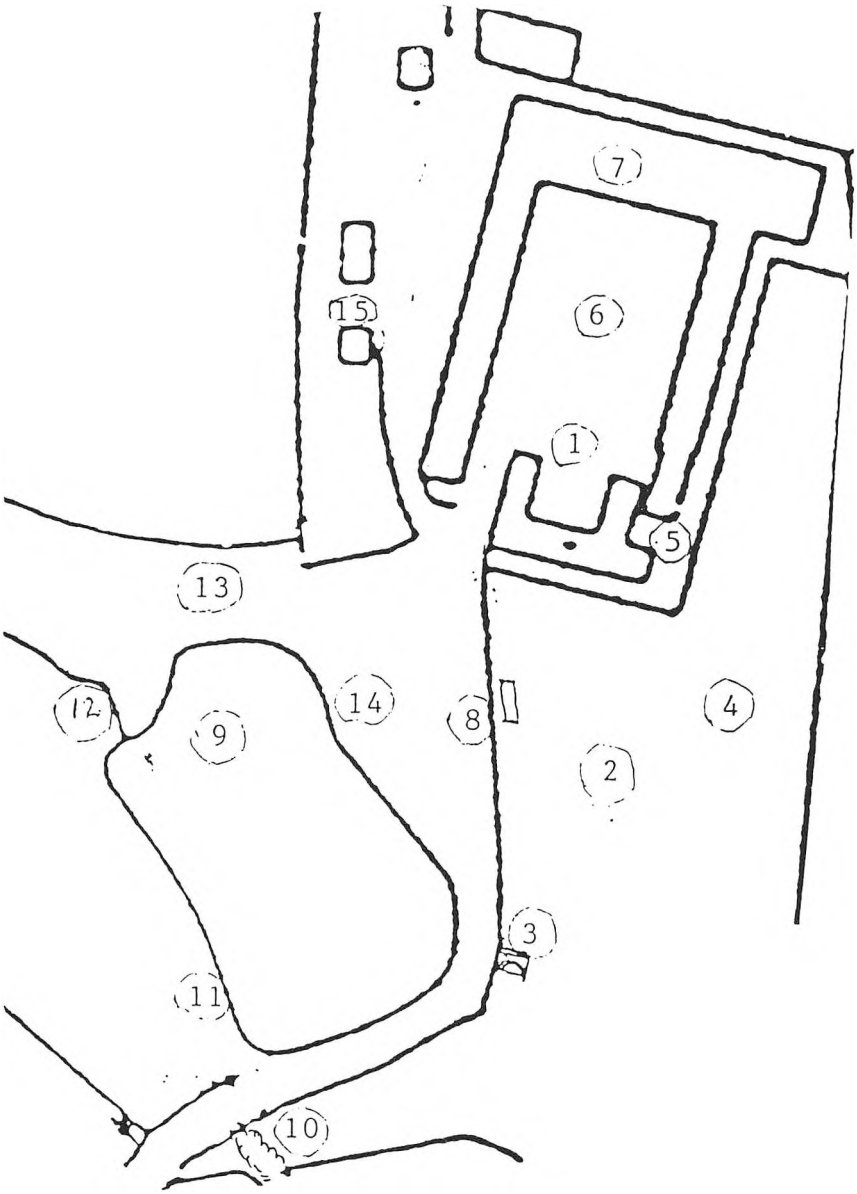

1. Hovedbygning
2. Gl. Takstræer
3. Den røde port
4. Gl. træer
5. Den hvide dames bolig
6. Møddingsplads
7. Lade, maskinhus, værksted
8. Smedie
9. Søen
10. Den gl. å
11. Markvej
12. Bro
13. Markvej
14. Bålplads
15. Beeshus

Hvem kan oplyse noget om disse to billeder?

Hvordan får du kontakt til Egnshistorisk Forening for Sydthy?

Drejer det sig om medlemsskab, spørgsmål og/eller forslag til foreningsarbejdet m.m.: Kontakt da et bestyrelsesmedlem eller en kontaktperson:

Bestyrelsen:

Elly Mardal (formand), Burhøjgårdvej 2, Boddum, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 90 93.

Eigil T. Andersen (næstformand), Lodbjergvej 39, 7770 Vestervig. Tlf. 97 94 80 25.

Jytte Sunesen (kasserer), Brendgårdsvej 67, Ydby, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 05.

Leif Krogsgaard, (sekretær), Morup Møllevej 11, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 55 09.

Bjarne Madsen, Astrupvej 6, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 58 03.

Sogne-kontaktpersoner:

Agger: Jens Andersen, Blåbærvej 10, Agger, 7770 Vestervig. Tlf. 97 94 16 29

Bedsted: Leif Krogsgaard, Morup Møllevej 11, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 55 09.

Viggo Nielsen, Rosenvænget 5, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 52 20.

Boddum: Elly Mardal, Burhøjgårdvej 2, Boddum, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 90 93.

Gettrup: Egon Olesen, Ydbyvej 92, Gettrup, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 30.

Grurup: Milther B. Jensen, Grurupvej 17, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 50 96.

Hassing: Jens Søndergaard, Udsigten 12, Hassing, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 61 99.

Helligsø: Kresten Munch, Helligsøvej 44, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 63 17.

Heltborg: Anne Larsen, Landevejen 61, Heltborg, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 19 71.

Hurup: Annelise Henriksen, Thormodsvej 31, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 19 05

Lisbeth Ejlersen, Vibevej 29, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 30 04

Svend Å. Kristensen, Degnebakken 18, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 20 83.

Hvidbjerg: Vera Møller, Hedegårdsvej 11, Svankjær, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 81 63.

Hørdum: Jens J. Krogh, Møllevangen 5, Hørdum, 7755 Snedsted. Tlf. 97 93 63 61.

Koldby: P. Elgaard Jensen, Borgergade 30, Koldby, 7752 Snedsted. Tlf. 97 93 60 81

Lodbjerg: Eigil T. Andersen, Lodbjergvej 39, 7770 Vestervig. Tlf. 97 94 80 25.

Skyum: Jens Tølbøll, Tinggårdsvej 2, Skyum, 7752 Snedsted. Tlf. 97 93 61 57.

Vestervig: Peter Bolt Larsen, Margrethevej 13, 7770 Vestervig. Tlf. 97 94 12 30

Ruth Visby, Klostergade 44, 7770 Vestervig. Tlf. 97 94 12 66.

Bjarne Madsen, Astrupvej 6, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 58 03.

Villerslev: Folmer Tybirk, Kirkebakken 4, Villerslev, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 60 27.

Visby: Hans Petersen, Oddesundvej 248, Visby, 7755 Bedsted. Tlf. 97 95 14 03.

Ydby: Jytte Sunesen, Brendgårdsvej 67, Ydby, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 05.

Ørum: Villiam Mortensen, Lodbjergvej 54, Ørum, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 80 78

Årbogen tilsendes alle medlemmer.
Kontingent for 1995:
70,00 kr. for enlige - 90,00 kr. for par

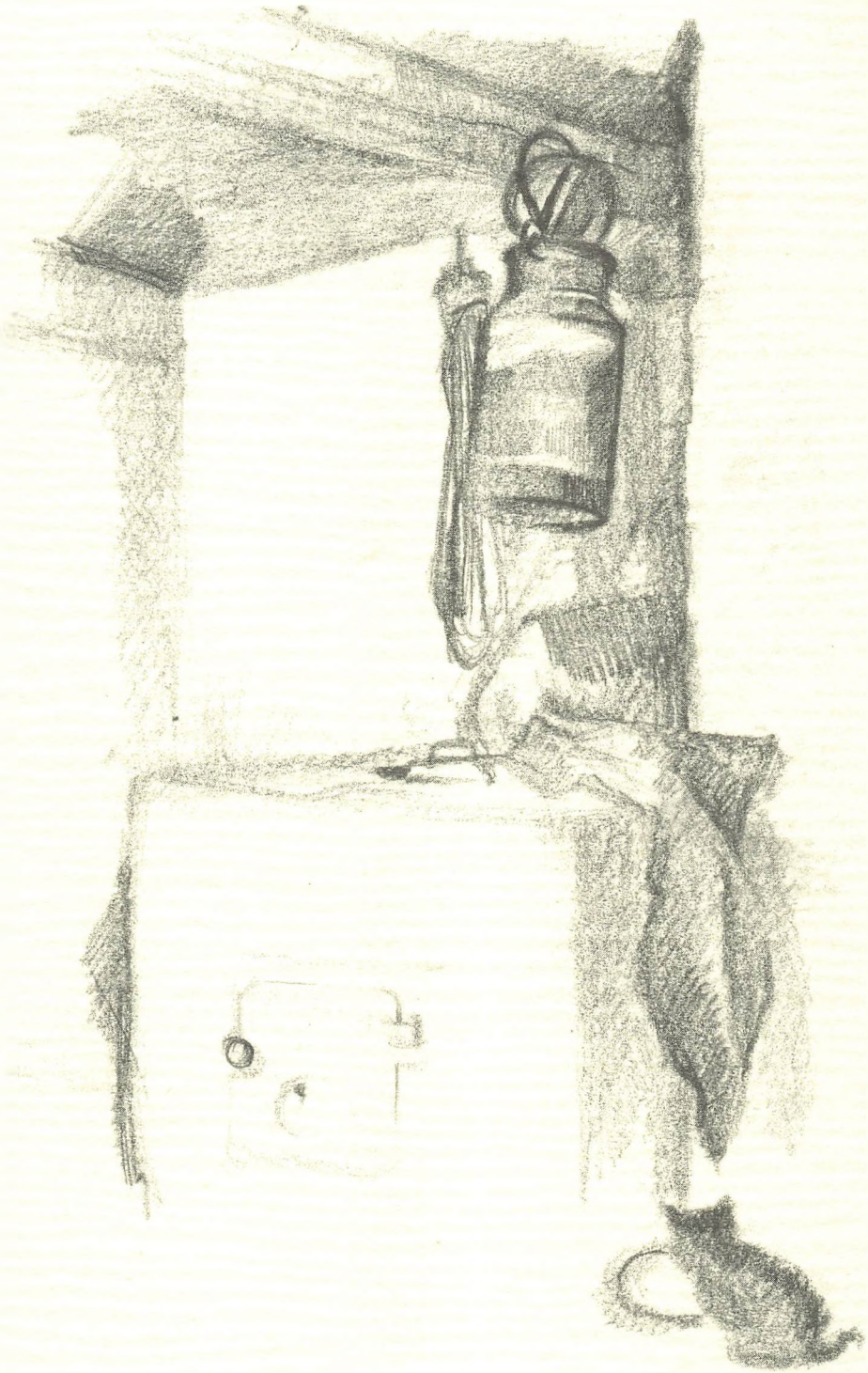

ISSN 0900 - 2103 . ISBN 87 88 919 10 2